

TURİZM VE ARAŞTIRMA DERGİSİ
JOURNAL OF TOURISM AND RESEARCH

Hakemli Dergi

ISSN : 2147-0618

Cilt / Volume:11

Sayı / Number:1

Yıl / Year:2022

Yönetici Editör / Executive Editor

Prof.Dr. Sayım Yorgun

Baş Editör / Editor-in-Chief

Prof.Dr. Muhsin Halis

Alan Editörü /

Doç.Dr. Hakan Bektaş

Editörler / Editors

Prof.Dr. Abdülkadir Şenkal
Prof.Dr. Mehmet Sarıışık
Prof.Dr. Gazi Uçkun

Doç.Dr. Semra Aktaş Polat
Dr.Öğretim Üyesi İskender Gümüş
Dr.Öğretim Üyesi Serkan Polat

Editör Sekreteryası / Editorial Secretary

Gözde Gültepe

Hatice Ayar

TURAR Turizm ve Araştırma Dergisi / Journal of Tourism and Research

Adres : Aksaray Mah. Küçük Langa Cad. Bilir İş Merkezi No: 18 E 301 Fatih / İstanbul

Telefon : 0212 585 52 07

Fax : 0212 530 72 99

E-Mail : info@turar.org

Turizm araştırma Dergisi hakemli bir dergidir. Derginin amacı turizm sektörü ve çalışma hayatına ilişkin bilimsel çalışmaların yapılmasına, geliştirilmesine ve paylaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Yılda iki kez yayınlanır. Gönderilen yazılar yayın kurulunca bilimsel anlatım ve yazım kuralları yönünden incelenir. Daha sonra uygun bulunan yazılar alanında bilimsel çalışmalarını ile tanınmış üç ayrı hakeme gönderilir. Hakemlerin kararları doğrultusunda makaleler yayınlanır, düzeltilmek koşuluyla yayınlanır veya yayınlanması reddedilir. Hakemlerin gizli tutulan raporları dergi arşivlerinde beş yıl süre ile saklanır.

Hakem Kurulu

Prof.Dr.Perran Akan	(Boğaziçi Üniversitesi)	Doç.Dr.Şevki Ulama	(Sakarya Uyg.Bilim.Univesitesi)
Prof.Dr.Orhan Akova	(İstanbul Univesitesi)	Doç.Dr. Cenk Murat Koçoğlu	(Karabük Üniversitesi)
Prof.Dr.Remzi Altunışık	(Sakarya Univesitesi)	Doç.Dr. Lütfi Mustafa Şen	(Sakarya Uyg.Bilim.Univesitesi)
Prof.Dr.Cevdet Avcıkurt	(Balıkesir Üniversitesi)	Doç.Dr. Canan Tanrısever	(Kastamonu Univesitesi)
Prof.Dr.A.Celil Çakıcı	(Mersin Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Suna Muğan Ertuğral	(İstanbul Üniversitesi)
Prof.Dr.Şenol Çavuş	(Adnan Menderes Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Ali Şükrü Çetinkaya	(Selçuk Üniversitesi)
Prof.Dr.Mustafa Gülmez	(Akdeniz Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Olgun Kitapçı	(Akdeniz Üniversitesi)
Prof.Dr.Ebru Günlü	(Dokuz Eylül Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Halil Özekicioğlu	(Akdeniz Üniversitesi)
Prof.Dr.Kurtuluş Karamustafa	(Erciyes Üniversitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Bayram Akay	(Kırklareli Üniversitesi)
Prof.Dr.Muhammed Karataş	(Akdeniz Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Nilüfer V. Toyran	(Kırklareli Üniversitesi)
Prof.Dr.Sait Kınır	(Sakarya Uyg.Bilim.Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Erkan Taşkıran	(Kocaeli Üniversitesi)
Prof.Dr.İsmail Kızıllırmak	(İstanbul Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Serkan Polat	(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof.Dr.Mustafa Koyuncu	(Nevşehir Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Şehnaz Demirkol	(İstanbul Üniversitesi)
Prof.Dr.Nergis Mutevellioğlu	(Akdeniz Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Mine Halis	(Kocaeli Üniversitesi)
Prof.Dr.Kutay Oktay	(Kastamonu Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Güzel Sadıkova	(Kastamonu Üniversitesi)
Prof.Dr.İge Pınar	(Yaşar Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Hande Uyar	(Bartın Üniversitesi)
Prof.Dr.Mehmet Sarıışık	(Sakarya Uyg.Bilim.Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Aydoğan Aydoğdu	(Kastamonu Üniversitesi)
Prof.Dr.Kurban Ünlüönen	(Gazi Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Burak Eryılmaz	(Amasya Üniversitesi)
Prof.Dr.Atilla Akbaba	(İzmir Katip Çelebi Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Kaplan Uğurlu	(Kırklareli Üniversitesi)
Prof.Dr.Oğuz Türkay	(Sakarya Uyg.Bilim.Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Abdulmenaf Korkutata	(Sakarya Üniversitesi)
Prof.Dr.Burhanettin Zengin	(Sakarya Uyg.Bilim.Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Mehmet Nuri Salur	(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç.Dr. E.Ozan Aksöz	(Anadolu Üniversitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Ceyhan Can Özcan	(Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç.Dr.Maria Dolores Alvarez	(Boğaziçi Üniversitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Oğuz Başol	(Kırklareli Üniversitesi)
Doç.Dr. Muharrem Avcı	(Kastamonu Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Aslan Tolga Öcal	(Marmara Üniversitesi)
Doç.Dr.Murat Azaltun	(Okan Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Armağan Türk	(Kırklareli Üniversitesi)
Doç.Dr.Oya İnci Bolat	(Balıkesir University)	Dr.Öğr.Üyesi Lokman Toprak	(Mardin Artuklu Üniversitesi)
Doç.Dr.Hüseyin Çeken	(Muğla Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Özlem Yaşar Uğurlu	(Gaziantep Üniversitesi)
Doç.Dr.Kazım Ozan Özer	(Nişantaşı Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Ebru Güven	(Sakarya Üniversitesi)
Doç.Dr.Emrah Özkan	(Kocaeli Univesitesi)	Dr.Öğr.Üyesi Burcu Türkcan	(Ege Üniversitesi)
Doç.Dr.Semra Aktaş Polat	(İstanbul Medeniyet Univesitesi)	Dr.Öğretim Üyesi Didar Sarı Çallı	(Sakarya Uyg.Bilim.Univesitesi)
Doç.Dr.Murat Selim Selvi	(Düzce Univesitesi)		
Doç.Dr.Bayram Şahin	(Balıkesir Univesitesi)		

İÇİNDEKİLER

Ekoturizm, Yerel Yönetimler, Turizm Politikaları, Destinasyon Yönetimi
Ecotourism, Local Authority, Tourism Policies, Destination Management

YEREL YÖNETİMLERİN TURİZM POLİTİKALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME: BOLU ÖRNEĞİ
THE EVALUATION OF TOURISM POLICIES WITHIN THE CONTEXT LOCAL GOVERNMENTS IN TURKEY:
THE CASE OF BOLU

Yekta ŞENER, Kutay OKTAY

4 - 28

Recreation, Rural Tourism, Surplus Value, Travel Cost Method

**VALUING THE RECREATION AREAS OF TURKEY: A TRAVEL COST ANALYSIS USING COUNT DATA
REGRESSION MODELS**

Adem AKSOY, Murat KÜLEKÇİ, Abdalbaki BİLGİÇ

29 - 49

Yenilebilir Yabani Bitkiler, Etnobotanik, Gastronomi
Edible Wild plants, Ethnobotanical, Gastronomy

**YENİLEBİLİR YABANI BİTKİLERİN GASTRONOMİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ:
ERZURUM UZUNDERE ÖRNEĞİ**
THE EFFECT EDIBLE WILD PLANTS EVALUATION IN RESPECT OF GASTRONOMY:
ERZURUM UZUNDERE EXAMPLE

Neslihan KÖKLER , Neslihan ÇETİNKAYA

50 - 74

Turizm, İnanç Turizmi, Yerel Kalkınma, Midyat.
Religious, Tourism, Local Development, Mardin, Midyat.

İNANÇ TURİZMİNİN YEREL KALKINMADAKİ ÖNEMİ: MİDYAT ÖRNEĞİ
THE IMPORTANCE OF LOCAL DEVELOPMENT TO RELIGIOUS TOURISM: A STUDY IN MIDYAT

Şeyhmus DEMİRCAN, Hüseyin ÇEKEN

75 - 92

YEREL YÖNETİMLERİN TURİZM POLİTİKALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME: BOLU ÖRNEĞİ

Yekta ŞENER¹

Kutay OKTAY²

ÖZET

Son yıllarda dünyada görülen coğrafi ve ticari gerilimler, küresel ekonomik büyümedeki yavaşlama ve dünya çapında yaşanan çeşitli krizlere rağmen turizm talebindeki artış her geçen yıl yükselmektedir. Diğer yandan küresel boyutta etkili olan Covid-19 salgını, turizm alanında yeni eğilimleri zorunlu bir şekilde ön plana çıkarmaktadır. Bu nedenle, turizmde ortaya çıkan talebi karşılamak üzere sektörde, ileriye dönük etkili plan ve politikaların yürütülmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak, dünyada doğal kaynakların yok olacağına yönelik çeşitli öngörü ve endişeler nedeniyle turizm alanında yapılan planlamaların sürdürülebilir bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Bu noktada turizmin gelişimi için sürdürülen faaliyetlerin ülkelerin sahip olduğu imkân ve kaynaklara uygun biçimde yapılabilmesi önem arz etmektedir. Aynı şekilde gerçekleştirilen plan ve politikaların da var olan gerçeklere dayanması verim ve etkinlik açısından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye Turizm Stratejisi hedefleri içerisinde bulunan turizm gelişim koridorları, her bölgenin bünyesinde barındırdığı kültürel ve doğal karakteristik özelliklerine göre belirlenmiştir. Çalışmanın konusunu oluşturan Bolu İli, Türkiye Turizm Stratejisi'nde belirlenen Batı Karadeniz Ekoturizm Koridoru içerisinde yer almaktadır. Bu kapsamda, önceden belirlenmiş mevzuat çerçevesinde yerel yönetimlerin sorumluluk alanları dahilinde Türkiye Turizm Stratejisi'nde belirlenmiş hedefler ile Bolu ilinde faaliyete geçirilen uygulamaların hangi noktalarda örtüşüğünün araştırılması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Bolu'daki yerel yöneticiler ile yapılandırılmış soru formu üzerinden görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Sonuç olarak, Bolu'da turizmin Türkiye Turizm Stratejisi'ne uygun bir şekilde yapılandırılmasının ve doğa temelli turizm faaliyetlerine yönelik çeşitlendirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Buna ilişkin öncelikle bölgenin merkezi konumunun ön plana çıkartılması ve kaynak yapısını oluşturan doğal alanlarının korunarak turizm içinde değerlendirilmesi önemlidir. Ayrıca turizm faaliyetlerinin her bir paydaş ile uyumlu olarak tek bir noktadan yönetilmesinin gerekli olduğu sonucuna varılmaktadır.

¹ Bilim Uzmanı, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği, ysener@ogr.kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3581-0623

² Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi Turizm Fakültesi, koktay@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5329-3324

Anahtar kelimeler: *Ekoturizm, Yerel Yönetimler, Turizm Politikaları, Destinasyon Yönetimi*

JEL Kodu: L83

Geliş Submitted 03.04.2021

Kabul Accepted 21.12.2021

THE EVALUATION OF TOURISM POLICIES WITHIN THE CONTEXT LOCAL GOVERNMENTS IN TURKEY: THE CASE OF BOLU

ABSTRACT

Despite the geographical and commercial tensions seen in the world in recent years, the slowdown in global economic growth and various crises experienced worldwide, the increase in tourism demand is increasing every year. On the other hand, the Covid-19 epidemic, which is effective across the world, necessarily brings to the forward new trends in the field of tourism. Therefore, in order to meet this great demand for tourism, there is a need to carry out effective plans and policies in the sector. However, due to various predictions and concerns that natural resources will disappear in the world, planning in the field of tourism should be handled with a sustainable approach. At this point, it is important that the activities carried out for the development of tourism can be carried out in accordance with the opportunities and resources of the countries. The fact that the plans and policies carried out in the same way are based on the existing facts are important in terms of efficiency and effectiveness. In this respect, development zones focused on ecological tourism in Turkey, Tourism Strategy objectives are determined by the cultural and natural characteristics of each region. Bolu province forming the subject of the study, document of Turkey Tourism Strategy 2023 for the West area of the Black Sea zone is located in identified as Ecotourism Corridor.

In this context, within the framework of the previously regulations and within areas responsibility of local administrations, it's clearly aim to survey what points to targets defined and determined in the paper of Turkey Tourism Strategy 2023 and the practices conduct in the province of Bolu overlap.

In accordance with this purpose, interviews were held with local administrators in Bolu via a semi-structured interview form.

As a consequence, the necessity of structuring emerges tourism in Bolu according to Turkey Tourism Strategy Paper and its diversifying within nature-based tourism activities. In relation this issue, it is important to emerged the central location of region and by protecting natural areas that create the basic structure and evaluate them in tourism. However, it is concluded

that necessary to administrate tourism activities from a central point collectively with each stakeholder.

Keywords: *Ecotourism, Local Authority, Tourism Policies, Destination Management*

1. Giriş

Genel anlamıyla amaçlara ulaşmak için bir araç olarak değerlendirilen planlama faaliyetleri turizmde varılmak istenen hedefe ulaşmada izlenecek yöntemleri ifade eder (Demirkol ve Oktay, 2004: 10). Amaç ve hedeflere ulaşmak için ülkelerin kalkınmasına yönelik yapılacak yatırımların turizm odaklı olması ve mevcut turizm kaynaklarının geliştirilerek çeşitlendirilmesi gerekmektedir (Tanrısever vd., 2017: 868). Ülkelerin turizm politikasına sahip olma istekleri sadece ekonomik nedenlerden kaynaklanmıyor olabilir. Ancak toplumların varlıklarını tüketmek zorunda olmadan döviz geliri üretme istekleri, ülke yönetimlerinin kendilerini neden turizme dahil etmeleri gerektiğini açıklayan konular arasında yer almaktadır (Wanhill, 1987: 54).

Turizmde özellikle gelişmekte olan ülkeler için ulusal ve bölgesel düzeyde gelişmenin sağlanabilmesi için çeşitli kurumlar tarafından uzun vadeli planlamaların yapılması gerekmektedir. Buna yönelik turistik bölge ve alanlar tespit edilmeli ve devletin ilgili kurumları tarafından destinasyonlarda ihtiyaç duyulan alt ve üst yapı çalışmaları yürütülmelidir (Kültür ve Turizm Bakanlığı Turizm Stratejisi, 2007: 6). Ancak turistik üst yapıyı oluşturan turizm işletmelerinin ulusal turizm politikaları çerçevesinde yönetilmesi önem taşımaktadır. Bu noktada ülke yönetimleri tarafından; destekleyici, denetleyici ve koordine edici politikaların izlenmesi gerekmektedir. Özellikle destekleyici politikalar ile teşvikler, denetleyici politikalar ile standardizasyon ve hizmet kalitesi sağlanırken, koordine edici politikalar ile birlikte hukuki düzenlemelerin yapılması amaçlanmaktadır (Demirkol ve Oktay, 2004: 34-35).

1.1. Turizmin Türkiye'deki Gelişimi

Türkiye'de turizmin ekonomik gelişiminin yanı sıra örgütsel gelişimi de hızlı bir şekilde büyümüş ve kısa sürede önemli bir noktaya ulaşmıştır (Demirkol ve Oktay, 2004: 53). Türkiye Cumhuriyeti Devlet'i için özellikle 1930'lu yılların başlarına dayanan turizm konusu, Türkiye'de gelişimini 1960'lı yıllara kadar küçük adımlarla sürdürmüştür. Bu tarihlerde devlet bünyesinde 'Basın Yayın ve Turizm Vekaleti' adıyla bir bakanlık kurulmuş ve böylece turizmin örgütsel yapısının temelleri 1960 ile 1980 yılları arasında atılmaya başlanmıştır (Demirkol ve Oktay, 2004: 54). Turizmin Devlet Kalkınma Planlarında yer bulmaya

başlaması ise 1960'lı yıllardan itibaren gerçekleşmiştir (Demir, 2014: 102). 2 Mart 1983 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan Kanun Hükmünde Kararname ile birlikte devlet bünyesi içerisinde kurumsal bir yapıda Kültür ve Turizm Bakanlığı adıyla son halini almıştır (Demirkol ve Oktay, 2004: 54-55).

Cumhuriyetin erken dönemlerinde Türk turizmi 1980'li yıllara gelinceye kadar küresel turizm faaliyetlerinin gerisinde kalmışsa da bu dönem itibariyle önemli bir gelişim gösterdiği ifade edilebilir (Demirkol ve Oktay, 2004: 53). Bunun yanı sıra 1980'li yıllarda dünya turizm endüstrisi ile benzer şekilde Türk turizmi de kitle turizmi üzerine inşa edilmiştir (Altanlar ve Akıncı, 2011: 2). Türkiye'de kitle turizmi, kalkınma planlarıyla birlikte bir kamu politikası olarak uygulamaya geçirilmiştir (Soyak, 2013: 6). Ancak, turizm planlamalarının bütünüyle kitle turizmi üzerine yapılmış olması, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de olumsuz etkiler ortaya çıkarmıştır (Aslan, 2008: 71). Kitle turizminin Türkiye'ye olan olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi için yakın dönemde hazırlanan kalkınma planlarında sürdürülebilir turizm politikalarına ağırlık verilmeye başlandığı görülebilmektedir. Dolayısıyla 1990'lı yıllardan itibaren dünyada olduğu gibi Türkiye'de de çevresel ve ekonomik kaygılarla sürdürülebilir turizm türleri gelişmeye başlamıştır (Soyak, 2013: 2).

1.2. Yerel Yönetimlerin Turizmdeki Yeri

Öngörülemeyen olumsuzluklara rağmen gelişmeye devam eden bir endüstri olan turizmin yönetilmesinde bütün paydaşların yer alması önem taşımaktadır. Turizmin kötü yönetilmesi, ayrıca çevre kirliliği veya tarihi ve kültürel değerlerin yozlaşması gibi bazı kötü koşulların ortaya çıkmasına neden olabilir. Ancak iyi yönetilen bir turizm sektörü ile ülkeler, ekonomik kalkınmadan tarihi ve kültürel eserlerin korunmasına ya da bölgeler arası gelişmişlik farklarının kapatılmasına kadar birçok önemli avantaja sahip olabilmektedir (Kurt, 2009: 4). Bu noktadan hareketle, destinasyonun başarıya ulaşabilmesi için turistik bir bölgenin hem merkezi hem de yerel yönetimler tarafından eş güdüm ile yönetilmesi istenmektedir. Aynı zamanda yönetimler arasındaki koordinasyonun sağlanması ile birimler arasında meydana gelebilecek çıkar çatışmalarının önüne geçilmesi sağlanmış olacaktır (Aral vd., 2014: 6). Koordinasyon, destinasyonu yöneten kamu yöneticilerinin dışında tüm turizm paydaşları arasındaki eş güdümü ifade etmesi açısından önem taşımaktadır.

Destinasyonu yöneten ve oluşturan yapı içerisinde; işletmeler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve yerel halk gibi unsurlar bulunabilir. Yerel yönetimler çoğunlukla alt yapı ve denetim gibi sorumlulukları üstlenirken merkezi idare ise yasaların düzenlemesinden sorumludur.

Turizmde yerel halkın pozisyonu ise giderek daha çok önem kazanmaktadır. Günümüz dünyasında demokrasinin yaygınlaşması ile halkın yönetimler üzerindeki etkisi artmakta ve bu durum, alınan kararların yerel halkın istekleri doğrultusunda şekillenmesine yol açmaktadır (Apalı vd., 2014: 6).

Destinasyonların gelişmesi açısından turizm alanındaki tüm paydaşlar belirli roller üstlenmekte ve buna istinaden bazı birimlerin fonksiyonu belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Söz konusu birimler arasında bulunan yerel yönetimlerin turizme etkisi destinasyona en yakın kamu otoritesi olması nedeniyle daha fazla olmakta ve bu açıdan yerel yönetimlerin uyguladıkları politikalar turizmin gelişimini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Demirkol ve Oktay, 2004: 86). Yerel yönetimler, alt yapı, üst yapı, imar ve şehircilik gibi uygulamaların dışında destinasyon gelişiminin sağlanmasında, destinasyonun pazarlanmasında ve yönetilmesinde daha fazla rol üstlenebilirler. Çünkü yerel yönetimler arasında bulunan belediyelerin ciddi kamu kaynaklarına sahip olmalarının getirdiği avantajlar turizmin bölgesel gelişiminde önemli farklar yaratabilmektedir. Ayrıca Türkiye'deki illerin turizm potansiyelinin geliştirilmesi ve markalaşmalarının sağlanabilmesi için doğal kaynaklarının en iyi şekilde kullanılması önem taşımaktadır (Keskin, 2016: 149-150). Doğal kaynakların sürdürülebilir bir yaklaşımla kullanımı ise yerelde bulunan halkın ve yöneticilerin iradesi ile mümkün olabilmektedir. Bu noktada doğal ve kültürel turizm kaynaklarına sahip olan bölge ve yerel halk için ekoturizm temelli turizm yaklaşımlarının ortaya çıktığı görülebilmektedir (Erdoğan vd., 2010: 27).

1.3. Ekoturizm ve Ekoturizm Bölgesi Olarak Batı Karadeniz ve Bolu

Ekoturizm, çoğunlukla korunan alanlarda seyahat acenteleri ve tur operatörleri, girişimci yerel halk, doğa konusunda faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimler tarafından uygulanmakta ve üniversiteler ile 'Tubitak' gibi bilim kuruluşları tarafından desteklenmektedir (Türker vd., 2010: 17). Hetzer'e (1965) göre ekoturizm; doğaya, çevreye ve ev sahibi toplumun kültürüne minimum zarar, maksimum fayda ilkesi ile gerçekleştirilen bir turizm formudur. Özellikle turistik bir ürünün ekoturizm çerçevesinde adlandırılması için turizm faaliyeti ile bölgede yaratılan ekonomik faydanın yerelde kalması gerekmektedir. Dolayısıyla turizm faaliyeti için kullanılacak her türlü araç ve gereç, personel ya da gıda maddesinin bölge içerisinden tedarik edilmesi ve bu doğrultuda turizmin yalnızca bölge ekonomisine fayda sağlaması gerekmektedir (Yücel, 2002: 3).

Türkiye'de ekoturizm ulusal düzeyde, doğal ve kültürel kaynakların korunması için bir koruma stratejisi olarak ele alınmakta ve bu çerçevede ekoturizmin gelişmesi amacıyla bir

strateji olarak ekoturizm gelişme bölgelerinin belirlenerek teşviklerin ortaya konulması amaçlanmaktadır (Tosun vd., 2010: 37). Bu amaca yönelik Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Türkiye'deki bazı bölgelerde ekoturizm alanları ilan edilmiş ve Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planlarında yer almıştır. Özellikle Batı ve Orta Karadeniz Bölgeleri ekoturizm odaklı gelişim bölgeleri arasında ilan edilmiş olup Kültür ve Turizm Bakanlığı ile yerel yönetimler, Sektör Kuruluşları ve Sivil Toplum Kuruluşları sorumlu ve ilgili kuruluşlar olarak açıklanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Turizm Stratejisi, 2007: 77). Türkiye Turizm Stratejisi ile turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılması ve çeşitlendirilmesi amaçlanmaktadır (Doğmuş, 2010: 102).

Bu noktadan hareketle 2023 Turizm Strateji Belgesinde eylem planlarına dair belirlenen faaliyetler ışığında Bolu'da yerel yönetimlerce turizme yönelik gerçekleştirilen faaliyetlerin ortaya çıkartılması, Bolu'da bulunan yerel yönetimlerin bölgedeki destinasyonların geliştirilmesine ve tanıtılmasına dair rollerini inceleyerek bundan sonraki çalışmalara yön verici bilgilere ulaşılması hedeflenmektedir.

Bu çalışma ile elde edilen bulgulardan bölgede yer alan benzer özelliklere sahip destinasyonların faydalanması ve bir yol haritası çizebilmeleri bakımından araştırmada elde edilecek sonuçların önem taşıdığı değerlendirilmektedir. Ayrıca Türkiye'nin ülke genelinde turizm yönetiminin 1980'li yıllardan günümüze belirli bir plan ve politikaya uygun bir şekilde, Dünya Turizm Örgütünün yayınlamış olduğu destinasyon yönetim modelleri ve Devlet Kalkınma Planları doğrultusunda tam anlamıyla yürütülememiş olması nedeniyle bu ve benzeri çalışmaların yol gösterici olması açısından önemini arttırmakta ve araştırmanın temel dayanağını oluşturmaktadır.

2. Literatür Taraması

Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde, turizm planlama ve politikalarına dair yapılan birçok araştırmada, turizmin geliştirilmesi amacıyla faaliyetlerin yönetilmesi ve düzenlenmesi (organizasyon) gibi birçok ortak konunun ele alındığı görülebilmektedir. Demirkol ve Oktay'a (2004) göre turizm politikası ve planlamasına yönelik faaliyetler; turizm ekonomisi, turizm sosyolojisi ve turizm coğrafyası gibi turizmin birçok alt disiplini ile yakından ilgilidir. Özbey (1995) tarafından yapılan çalışmada ise Türkiye' de turizm politikasının esasları; ekonomik, sosyal ve fiziki planlama adı altında değerlendirilmiştir. Buna ilişkin turizm planlaması ile uluslararası turizm pastasından daha fazla pay alınabilmesi ve bu sayede dış ticaret açığının kapatılmasına yönelik amaçlar ülkelerin ekonomik hedefleri açısından önem taşımaktadır. Bu doğrultuda öncelikle her bölgeye ait talep değerlendirmesine ihtiyaç

olduğuna işaret edilmiştir. Diğer yandan tahmini talebin karşılanması için geliştirilecek yöntemler ile mevcut kaynakların nasıl kullanılacağı ve yönetsel planlanmanın gerekliliği yine bu çerçevede vurgulanmaktadır.

Soyak'a (2013) göre, turizmde uluslararası gelişmelere uyum sağlanabilmesi ve dünya turizminde meydana gelen yeni trendlerin gerisinde kalınmaması amacıyla turizm politikalarının dinamik olması gereklidir. Bu açıdan bakıldığında küresel turizm pazarında yaşanan gelişmeleri takip ederek son eğilimleri yakalamak ve buna yönelik ekonomik, sosyal ve fiziki planlamaların yapılması gerekmektedir. Diğer taraftan Soyak'ın çalışmasında, kitle turizminin dışında kalan yeni turizm eğilimlerine yönelik uygulamaların ülke içinde cesaretlendirilmesinin önemli olduğuna işaret edilmektedir. Bu kapsamda TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2007 yılında yayımlanan ve bugüne kadarki en önemli turizm politikası belgesi olma özelliğine sahip "Türkiye Turizm Stratejisi 2023"e vurgu yapılmaktadır.

Wanhill (1987) tarafından yapılan çalışmada, hükümetler turizm için ulusal veya yerel politikalara sahip olsalar bile ülke yönetimi tarafından belirlenmiş herhangi bir turizm stratejisinin sahada uygulamaya geçirilmesinin sonuçta yerel yönetim kademelerine ait bir konu olduğu ifade edilmektedir.

Bu noktada turizm politikalarının yerel düzeyde uygulanabilmesi amacıyla destinasyon yönetim modelleri ile destinasyon yönetim örgütlerinin önemi her geçen gün artmaktadır. Bir bölgenin destinasyon yönetiminde kilit rol üstlenen en önemli yaklaşımlardan birinin 'eş güdüm' (paydaşlar arasında koordinasyon) olduğu ifade edilebilir.

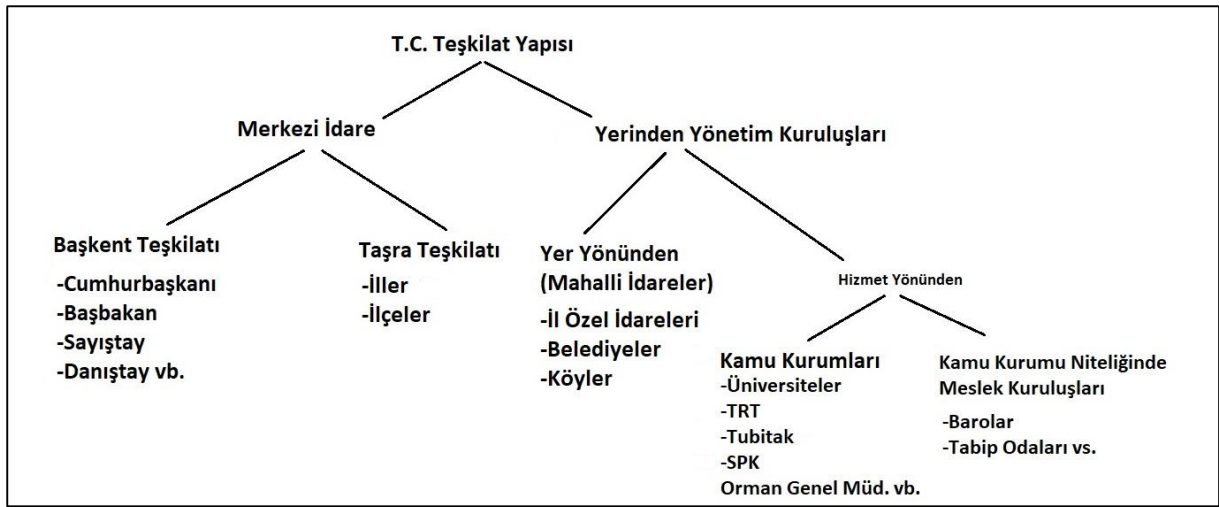
Ekin ve Ören (2012) tarafından yapılan çalışmada, turizm politikasının ulusal düzeyde oluşturulması gerekmektedir. Buna karşın planlama çalışmalarının ise yerel seviyede yapılmasının daha uygun olacağı değerlendirilmiştir. Ancak yapılan planlamaların genel turizm politikası ile eşgüdüm içinde olması gerektiğine işaret edilmekte ve turizm planları içinde alınacak kararların bölgeyi ve bölge koşullarını tanıyan tüm turizm paydaşlarının katılımı ile alınmasının önemine vurgu yapılmaktadır.

Tosun ve Jerkins (1996) bir destinasyonu sadece sıradan bir varış yeri olarak değil; dini, tarihi ve kültürel yaşam şekillerini içinde barındıran ve ayrıca coğrafî açıdan ülkelerin önemli bölge ya da bölümlerinde bulunan alanlar olarak ele almaktadır. Çıracı ve diğerlerine göre (2008) ise bir destinasyon, tüm potansiyeli ve dinamikleri ile ele alınmalı ve yönetilmelidir. Buna göre aktörler arasında koordinasyonun sağlanmasının gerekli olduğu değerlendirilmiş ve

bölgede yer alan kurum ve kuruluşların mevcut kapasitelerini artıracak bir model ve yaklaşım öne sürülmüştür.

Yerinden yönetim kuruluşları hizmet yönünden ve yer yönünden olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Yer yönünden yönetim kuruluşları mahalli idareler ya da yerel yönetimler olarak isimlendirilirken hizmet yönünden yönetim kuruluşlarıysa hizmet kurumları veya kamu kurumları olarak nitelendirilmektedir. Yerel Yönetimlerin Türkiye Cumhuriyeti İdari Teşkilatı içerisindeki yeri şema halinde verilmiştir.

Şekil 1. Türkiye Cumhuriyeti İdari Teşkilatı

Kaynak: Gözler, K., 2018:1

Çıracı ve diğerlerinin çalışmasında önerilen modelde bir destinasyonda yer alan ve turizmde dair alınacak kararlarda bulunması gereken paydaşlar tablo halinde gösterilmektedir.

Tablo 1. Turizm Paydaşlarını Oluşturan Yerel Yönetimler

Merkezi Yerel Kademe	Valilikler İl Özel İdareleri İl Turizm Müdürlükleri İl Müze Müdürlükleri Kaymakamlıklar Muhtarlıklar
Yerel Merkezi Kademe	Büyükşehir Belediyeleri
Yerel Kademe	İlçe Belediyeleri Belde Belediyeleri
Sivil Toplum Kuruluşları / Odalar	Meslek Odaları Vakıf ve Birlikler Sanayi ve Ticaret Odaları
Yatırımcılar / Özel Sektör Kuruluşları	Özel Sektör / İşletmeler

Kaynak: Çıracı vd., 2008: 100

Çıracı ve diğerlerine göre, koordinasyonu sağlayacak kurum Kültür ve Turizm Bakanlığıdır ancak ulusal düzeyde oluşturulan politikaların yanı sıra yerel düzeyde planlamanın önceliği sürdürülebilir turizm yaklaşımı için gereklidir.

3. Yöntem

Mevcut konuların tespit edilerek literatürün taranması sonucunda öncelikli olarak bilimsel çalışma niteliğinde çeşitli akademik yayınlar, ulusal ve uluslararası kuruluşların yayımladıkları online yayınlar ile internet, kitap, dergi gibi kaynaklardan elde edilen verilerin toplanmasıyla araştırmaya yönelik ön çalışma yapılmıştır. Araştırmada verilerin toplanması için nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniğine başvurulmuştur. İstenilen veriye ulaşmak amacıyla belirlenen soruların bir görüşme formu çerçevesinde yarı yapılandırılmış görüşme türü ile katılımcılara yöneltilmesi planlanmış ve bu doğrultuda 7 katılımcı ile görüşme yapılmıştır.

Araştırmanın bulgular kısmında, mülakatlardan elde edilen verilerin nelerden oluştuğunun ortaya çıkartılması amacıyla görüşme kayıtları öncelikle yazıya aktarılmış ve betimsel bir analiz ile değerlendirilerek benzer başlıklar altında birleştirilmiştir. Çalışmada elde edilen veriler, varılmak istenen amaçlar doğrultusunda çözümlenerek aktarılmıştır. Görüşme yapılan katılımcılar ile ilgili demografik bilgiler tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2- Araştırma Çerçevesinde Görüşme Yapılan Katılımcıların Profillerine İlişkin Bilgiler

Kod	Görüşülen Kurum/Kuruluş	Katılımcı Demografik Bilgiler	Görüşme Süresi
Katılımcı 1	Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	(55) / Erkek	20 dk
Katılımcı 2	Bolu Belediyesi	(40) / Erkek	27 dk
Katılımcı 3	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı	(50) / Erkek	26 dk
Katılımcı 4	Bolu Belediyesi	(30) / Erkek	17 dk
Katılımcı 5	Bolu Belediyesi	(38) / Erkek	23 dk
Katılımcı 6	Türkiye Seyahat Acentaları Birliği (Türsab)	(45) / Erkek	18 dk
Katılımcı 7	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi (BAİBÜ)	(40) / Erkek	29 dk

4. Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, elde edilen nitel veriler istenilen çıktılar doğrultusunda analiz edilmiş ve 6 başlık altında sunulmuştur.

4.1. Bolu İlinde Yerel Yönetimlerin Turizminin Gelişmesindeki İşlevleri

Katılımcılar ile yapılan mülakatlar sonucunda yerel yönetimlerin bölgedeki yerleşim alanlarına ait altyapı imkânlarının iyileştirilmesi, turizm sektörünün gelişimi ve istihdam gibi birçok hususta etkili olabildiği değerlendirilmektedir. Yerel yönetimler turizm sektörünün bir paydaşdır. Bolu özeline bakıldığında ise yerel yönetimlerin alt yapı olanaklarını sağlayan bir paydaş olduğu sonucuna varılabilmektedir. Bir turizm faaliyetinin sürdürülebilir olmasında yerel yönetimler önemli roller üstlenmektedir. Katılımcı 6'ya göre yerel yönetimlerin liderlik ve destek kısımlarında sürecin içerisinde yer almaları önem taşımaktadır. Ancak Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Tarım ve Orman Bakanlığı gibi merkezdeki kamu kurumlarının da yerel yönetimlere destek vermesinin gerekliliğine vurgu yapılmaktadır (Katılımcı 5).

Katılımcı 1, yerel yönetimlerin genellikle kendi yörelerinde turizmin gelişimi konusunda bireysel faaliyetler yürüttüklerini, çoğu zaman merkezi yönetimle iş birliği içinde olmadıklarını ancak maddi kaynağa ihtiyaç duyulduğunda bunu siyasi güçlerini kullanarak çözmeye çalıştıklarını ifade etmiştir. Bu nedenle koordinasyona dair yereldeki kurumların üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmede yetersiz kaldığı değerlendirilmiştir.

Tablo 3- Bolu İli Turizm İşletme Belgeli Konaklama İstatistikleri (Yerli ve Yabancı Toplam)

	Tesise Geliş Sayısı	Geceleme	Ortalama Kalış Süresi	Doluluk Oranı %
2017	230456	423365	1,84	%46,87
2018	279057	490147	1,76	%48,53
2019	330665	551708	1,67	%48,62
2020	220939	392873	1,78	%38,13

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021

Bolu ilinin turizm bölgesi olması ve ayrıca merkezi bir konumda yer alması neticesinde 2019 yılında Bolu'ya yaklaşık 1,5 milyon turist ziyareti gerçekleşmiştir (Katılımcı 2). Ayrıca Bolu turizminin gelişmesi için bağlı olduğu kurumun sorumluluk alanı çerçevesinde gerekli çalışmaların yürütülmekte olduğuna işaret edilmiştir. Bolu için önemli çekim merkezlerinden biri olan Gölcük Tabiat Parkının Orman Bölge Müdürlüğünden 19 yıllığına kiralanmasıyla

işletme haklarının Bolu Belediyesi'ne geçmiş olması neticesinde Gölcük tabiat parkının; temizlik, yol yapım çalışmaları, park alanlarının oluşturulması ve piknik alanlarının düzenlenmesine dair birçok konu ile ilgilenildiği ve bunun yanı sıra tabiat parkının tanıtım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmaların da yürütüldüğü ifade edilmiştir.

Tablo 4- Bolu İli Korunan Alanlar 2018-2019 Yılı Ziyaretçi (Kişi) Sayısı

Korunan Alan Adı	2018	2019
Abant Gölü Tabiat Parkı	704562	910435
Beşpınarlar Tabiat Parkı	576	2521
Gölcük Tabiat Parkı	545123	571040
Göksu Tabiat Parkı	7100	7454
Sünnetgölü Tabiat Parkı	10724	24590
Sülüklügöl Tabiat Parkı	10656	14415
Yedigöller Milli Parkı	223687	252247
Kıbrısık Karagöl Tabiat Parkı	5992	5958
Ayıkayası Tabiat Parkı	-	-
Kargalı Gölcük Tabiat Parkı	-	-
Yeniçağa Gölü	-	1500
TOPLAM	1508420	1790160

Kaynak: Bolu İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2020

Katılımcı 3, Bolu'da turizme dair çalışmaların başlangıç aşamasında öncelikli olarak hedef grubun netleştirilmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Bu noktadan yola çıkılarak öncelikle turizm potansiyeli bakımından Bolu ilinin güçlü olduğu yönlerin bulunmasının önem taşıdığına dikkat çekilmektedir. Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nden alınan 2020 yılı verilerine göre;

“Bolu ilinin yaklaşık %65'i ormanlık alanlardan oluşmaktadır. Ayrıca Bolu'da 9 Tabiat Parkı, 1 Milli Park, 14'ü doğal oluşumlu olmak üzere 150 göl ve gölet, orman içi dinlenme yerleri ve yaban hayatı geliştirme sahaları gibi korunan alanlar bulunmaktadır”

Katılımcılara göre Bolu ilinin güçlü olduğu turizm alanı, doğa turizmidir. Bu konuda doğa turizmini tercih eden ülkelere yönelik plan ve politikaların izlenmesinin önem taşıdığına dikkat çekilmiştir. İzlenecek faaliyetler arasında, iyi bir web sitesinin oluşturulması ve hedef ülkedeki turizm acenteleriyle birebir görüşme ile tanıtım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinin gerekli olduğuna vurgu yapılmıştır. Dolayısıyla yerel yönetimlerin turizmin

geliştirilmesindeki işlevleri arasında öncelikli olarak hedef ülkeye odaklı tanıtım faaliyetlerinin yapılması gereklidir. *Katılımcı 3*'e göre, tanıtım faaliyetlerinin turizm acenteleri ile birebir görüşülerek gerçekleştirilmesi, bir destinasyonun pazarlanabilmesi için önem taşımaktadır. Diğer yandan internet üzerinde özellikle sosyal medya aracılığıyla tanıtım filmlerinin hedef guruplar ile paylaşılması ve bu filmlerin sosyal medya fenomenleri ile buluşturulmasının önemine vurgu yapılmaktadır. *Katılımcı 3*'e göre, yerel yönetimler içinde yer alan belediyelerin turizm alanlarına yönelik altyapı çalışmalarını gerçekleştirmesi ve turizm işletmelerinin ihtiyaç duyduğu altyapı planlamalarını yapması önemlidir.

Katılımcı 3, Bolu ilinde merkezi yönetimler tarafından verilen teşviklere ilişkin şunları aktarmıştır:

“Bolu’da 2015 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 55000 hektar büyüklüğünde bir alan “Bolu Köroğlu Dağı Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi” olarak ilan edilmiştir. Bu durum normalde 2. Derecede il teşviki alan Bolu’nun bu bölgede yatırım yapan işletmeler için 5. Derecede il teşviki alması anlamına gelmektedir. Ancak Bolu’da bu bölge dışındaki yerlerde 2. Derecede il teşviki uygulaması devam etmektedir”

Katılımcı 3, Koruma ve Gelişim Bölgesinde yapılacak olan yatırımlar için Bolu İl Özel İdaresinin görevlendirildiğini ve yapılmak istenen otel ya da turizm aktivite merkezinin üst yapı ve alt yapı çalışmalarının gerçekleştirilmesinde yerel yönetimlerin (konumuna göre Belediye veya İl Özel İdaresi) rol üstlenebileceğini aktarmıştır.

4.2. Turizmin Çeşitlendirilmesine Yönelik Politika ve Stratejiler

Türkiye’de turizmin çeşitlendirilmesine yönelik çabaların olduğu görülmektedir. Özellikle sürdürülebilir turizm çerçevesinde covid-19 sonrası yeni turizm faaliyetlerini de kapsayan politika ve stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. *Katılımcı 5*, Akdeniz ve Ege Bölgelerinde turizmin kitle turizmi öncülüğünde yıllardır geliştiğini ancak bundan sonrası için ekoturizm, gastronomi turizmi üzerinde düşünülecek diğer turizm seçeneklerinin de değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ülkemizde sürdürülebilir turizm yaklaşımlarının önemli bir kısmının zamanla geliştiğini görmekteyiz. *Katılımcı 5* bu konuda; Bolu özelinde de sürdürülebilir turizm yaklaşımlarına dair çabaların olduğunu ve yerel yönetimlerin çalışmaları ile 2015 ve 2019 arasında Bolu’da Tabiatı Geliştirme Eylem Planı’nın oluşturulduğunu aktarmıştır. Söz konusu eylem planında Bolu’da turizmin çeşitlendirilmesi için önemli başlıklar yer almıştır. Bolu ilinin de içerisinde bulunduğu Batı Karadeniz Bölgesinde ve aynı zamanda ülke genelinde turizmin çeşitlendirilmesine yönelik çalışmaların yürütülmekte olduğu görülmektedir. Özellikle doğa temelli turizm çeşitlerinin Bolu’da oluşturulmaya çalışıldığı, katılımcılar ile yapılan mülakatlarda ortaya çıkmıştır. Bu

konuda sonuç alınması için yerel yönetimlerin daha fazla gayret göstermesi ve tüm paydaşların çaba göstermesi önem taşımaktadır.

Bolu ilinde deniz turizmi haricinde tüm turizm türlerine ait potansiyelin bulunduğunu söyleyen *Katılımcı 1*, başta doğa turizmi olmak üzere kış turizmi, termal turizm, kongre turizmi, inanç turizmi, spor, av ve sağlık turizmi ile birlikte çeşitli doğa aktiviteleri kapsamında sportif olta balıkçılığı, off-road, yamaç paraşütü, kuş gözlemciliği, kampçılık gibi turizm faaliyetlerinin de Bolu ilinde yapılabildiğini ifade etmiştir. *Katılımcı 1*, bu faaliyetlerin geliştirilmesine yönelik sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile birlikte çalışılmakta olduğunu ve bu turizm faaliyetlerini geliştirmek ve tanıtmak amacıyla kurumların yürüttüğü çalışmaların devam ettiğini aktarmıştır. Ayrıca *Katılımcı 7*'e göre Bolu'da sağlık turizmi için de bir potansiyel bulunmaktadır;

“Bolu'da doğa çok güzel ve bu doğa içerisinde çok güzel alanlara hastane veya bakım evleri gibi yerler yapılabilir. Bu konuda yurtdışından gelecek çok ağır hastaların bakımı konusunda talepler ile karşılaşılıyor.”

Katılımcı 4, Bolu turizminin geliştirilmesi amacıyla 2019 yılının Nisan ayından itibaren 4 yıllık stratejik bir planlama yapıldığını aktarmıştır. Ayrıca Bolu'da turizmin çeşitlendirilmesine yönelik faaliyetlerin geliştirilmesi amacıyla Belediye Meclisinde “TURİZM KOMİSYONU” kurulduğu bilgisini paylaşmıştır. Turizm Komisyonu'nda yapılan çalışmalara, Belediye Meclis Üyeleri'nin yanı sıra turizm alanında önde gelen oda başkanları ve otel sahipleri de katılmaktadır. Turizm Komisyonu tarafından toplantılar gerçekleştirilerek kararlar alınması önemlidir. *Katılımcı 4*, yapılan toplantılarda Bolu ilindeki turizm faaliyetlerinin nasıl geliştirileceğine ve daha fazla turistini bölgeye nasıl getirilebileceğine yönelik çalışmaların yürütülmesi için tüm paydaşlar ile birlikte görüşmeler yapıldığını belirtmiştir. Bu çalışmalar arasında özellikle ekoturizm çerçevesinde yürütülen bir turizm faaliyeti olarak “organik pazar projesi” ve “botanik park projesi” gibi projeler yer almaktadır. Bunların tanıtımını gerçekleştirmek amacıyla Almanya'nın ‘Neuss’ kenti ile dost ve kardeş şehir protokolü imzalanmıştır. Kardeş şehir projesiyle birlikte inşa edilecek olan botanik parkın alt yapısı hazırlanmış ve bu kapsamda projenin 2021 yılında faaliyete geçmesi için planlamaların yapıldığı sonucuna varılmaktadır.

4.2.1. Kültür Turizmi Çerçevesinde İbadet Mekanlarına Göre Turizm Planlaması

İnsanların seyahat ihtiyaçlarının çeşitlenmesinin nedenlerinden bir tanesi de inanç konusudur. İnanç turizminin tüm dünyada yer tutan turizm argümanlarından biri olduğunu ifade etmek mümkündür (*Katılımcı 6*). Bu kapsamda turizm rotalarının ortaya çıkarılmasının önemli

olduğu anlaşılmaktadır. İbadet mekânlarına yönelik planlamaların bütüncül bir stratejinin parçası olarak yapılmasının gerekliliğine vurgu yapılmaktadır (*Katılımcı 5*). Ortaya çıkan bulgular, bu konudaki potansiyelin bireysel olarak bazı idarelerin ve sivil toplum kuruluşlarının broşürlerinde yer almasının ötesinde bütüncül bir pazarlama seçeneği içinde değerlendirilebileceğine yoğunlaşmaktadır.

Katılımcı 1, kültür turizminin inanç turizmi içinde önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmiştir. İnanç ve ibadet merkezleri olan camiler ve türbelerin restorasyonu ve tanıtımı için çalışmaların yerel yönetimlerce yürütülmesinin gerekli olduğu vurgulanmıştır. Farklı illerde bulunan diğer dinlere ait ibadet mekanları da kültür turizmi kapsamında önemli bir yere sahiptir. Batı Karadeniz Bölgesinde Kastamonu ilinin bu konuda ön plana çıktığı görülebilir (*Katılımcı 6*). Bolu ilinde ise özellikle Göynük ilçesinde hem kentsel sit alanı hem de sakin şehir unvanıyla ve Fatih Sultan Mehmet'in hocası Akşemsettin türbesi ile önemli bir turizm potansiyeli taşımaktadır. Bolu Merkez'de ise, Bolu turizmine katkı sağlayan ve inanç turizmi içinde değerlendirilebilecek olan Hayrettin-i Tokad-i türbesinin bölgeye önemli bir değer kattığı da görülmektedir. Diğer taraftan *Katılımcı 7*, Bolu'da bu tür rotaların turizme katkı sağlayacak şekilde geliştirilmesi için Bolu Belediyesi özelinde herhangi bir çalışmanın bulunmadığını aktarmıştır;

“Bu konuda belediyemizin yapmış olduğu bir çalışma bulunmuyor. Bolu inanç turizmi konusunda Tokad-ı Hayrettin ve Göynük Akşemsettin Türbesi dışında çok zengin değil. Bu konuda bilinen ve tanınan yerler bulunmamaktadır.”

Katılımcı 2'ye göre ise, özellikle Bolu il merkezinde yukarı çarşı olarak adlandırılan alanda osmanlı döneminden kalmış olan taş han ve Yıldırım Bayezid camii gibi birçok tarihi yapının bulunuyor olması, Bolu ilinde kültür turizmi ve inanç turizmi kapsamında faaliyetlerin yerel yönetimler tarafından yürütülmesinin gerekli olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda Bolu belediyesi tarafından yukarı çarşı olarak adlandırılan bölgede bir planlama yapılması amaçlanmıştır. Bolu'ya gelen vatandaşların turizm anlamında tarihi alanları gezebilmeleri için yerel yönetimlerce yürütülen çalışmaların olduğu görülebilmektedir. *Katılımcı 6*'ya göre, Bolu'da bu konuda önemli bir potansiyel bulunmaktadır. Kendi başına insanların gönlünde olan ve özellikle Ankara – İstanbul güzergâhında yolunu değiştirip Tokad-i Hayrettin ziyareti yapan günlük ziyaretçi sayısı oldukça fazla olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bununla ilgili çok fazla talebin olduğu ve özellikle ilginin Ramazan akşamlarında ve Kadir gecelerinde olduğuna işaret edilmektedir. Tokad-i Hayrettin Türbesi, turizm çerçevesinde parlatılmayı bekleyen bölgenin turizm değerlerinden birisi olabilir. Bu konuda ibadet mekânlarına yönelik kapsamlı bir stratejinin bulunmamasıyla birlikte Bolu ilinin kültür turizmi açısından önemli bir

potansiyele sahip olduğu ve bu yönüyle yatırım ve planlamaların yapılmasının gerekli olduğu sonucuna varılabilir.

4.2.2. Gastronomi Turizmi Odaklı Bir Marka Oluşturmak İçin Yürütülen Çalışmalar

Gastronomi turizmi özelinde Bolu'da ürün çeşitliliğinin artırılması için özellikle Bolu Belediyesi tarafından gerçekleştirilen çalışmaların olduğu görülmektedir. Ayrıca şehir merkezinde eski restoranlardan birinin geliştirilerek Bolu'ya ait ürünlerin tanıtımının yapılması ve mevcut restoranların menülerinde yöresel ürünlere yer verilerek şehir dışından gelen konuklara sunulmasının planlandığı ve buna yönelik çalışmalara devam ettiği değerlendirilmektedir.

Katılımcı 1, Bolu'da ata mesleği olarak bilinen aşçılığın Bolu ile özdeşleşmiş bir meslek olduğuna vurgu yapmaktadır. Ancak gastronomi turizminin istenilen noktaya gelmediğine ve yerel yönetimler ile sivil toplum örgütlerinin üzerinde çalışması gereken bir alan olduğuna dikkat çekilmektedir. Bunun yanı sıra *Katılımcı 5*, Mengen'de aşçılık festivallerinin yapılmasıyla özellikle tanıtım yönünden Bolu'nun gastronomi turizmi alanında avantajlı bir konumda yer aldığını değerlendirmektedir.

Katılımcı 2, yerel yemek kültürüne özgü, daha çok gastronomi ve mutfak sanatlarını da içine alan çeşitli festivaller şeklinde etkinliklerin düzenlenmesi için Bolu Belediyesi tarafından çalışmaların yürütülmekte olduğunu belirtmiştir. Bu açıdan Bolu yöresine ait yemek çeşitliliğinin tanıtılmasına katkıda bulunmak amacıyla, Bolu'nun Mengen ilçesinde her yıl belirli zamanda etkinliklerin yapılmasının yanı sıra Bolu merkezde de gastronomi ve mutfak sanatlarına benzer festivallerin düzenlenmesi için gerekli çalışmaların planlandığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Bolu il sınırları içinde Mengen ilçesi ve merkezde olmak üzere toplamda iki bölgede gastronomi ve mutfak sanatları festivali düzenlenerek Bolu'nun tanıtımına katkıda bulunacağı ifade edilebilir. Ayrıca Bolu'ya gelen ziyaretçilere yönelik yöreye ait yemeklerin tadılabileceği bir alan oluşturulmak istenmektedir. Bu noktada ziyaretçilerin Bolu'ya özgü yemekleri bulabilecekleri bir bölge oluşturulmaya çalışıldığı *Katılımcı (2)* tarafından ifade edilmiştir. Bu yerin ulaşım kolaylığı açısından Bolu'nun merkezinde "Yukarı Çarşı" olarak bilinen alanda kurulması için çabaların olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer yandan yapılan mülakatlar çerçevesinde; Bolu'ya ait ürün çeşitliliğinin istenilen düzeyde olmadığı, kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının koordineli hareket etmediği, yürütülen çalışmaların uygulamaya geçerek düzenli bir projeye dönüşemediğine yönelik bazı

eksiklikleri de ifade etmek mümkündür. Bunun yanı sıra Bolu'nun gastronomi şehri ilan edilmesi ile gastronomi turizmi odaklı bir markaya dönüşmesi mümkün olabilir. Bunun için ürün çeşitliliğinin geliştirilerek tanıtım faaliyetlerine daha yoğun çaba sarf edilmesinin gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Gastronomi konusunda birtakım güçlükler olabilir ve *Katılımcı 7* Bolu'nun gastronomi odaklı bir markaya dönüşmesinin önünde bulunan bazı engellere dikkat çekmiştir;

“Bolu'nun bir gastronomi şehir olarak ilan edilmesi için ilimizin milletvekillerine görev düşmektedir. Ancak gastronomi konusunda Kültür ve Turizm Bakanlığı'na başvurmak için somut bir gerekçenin de olmadığını değerlendiriyorum. Bolu'ya ait yerel ürünler var. Ancak bunların Türkiye genelinde tanıtılıp bilinirliği sağlandıktan sonra Kültür ve Turizm Bakanlığı'na başvurulması yerinde olacaktır.”

4.3. Ekoturizm Kapsamında Yürütülen Faaliyetler

Kısa süre öncesine kadar %60 yoğunlukla çalışan ekoturizm bölgeleri, 2019 yılının sonlarına kadar tam kapasite ile faaliyetlerini sürdürmüştür. İnsanlar ekolojik çiftliklere veya ekoturizm yapılan bölgelere fazlaca rağbet göstermiş ve bu durum neticesinde yatırımcıda bilinçlenme meydana gelmiştir. Bu konuda yapılan yatırımların sürmesinin yanı sıra devam eden talep karşısında kapasitenin yetersiz kalması, küçük ölçekte faaliyet gösteren yatırımcılar için de fırsatlar oluşturmuştur.

Katılımcı 6, bir pilot bölge belirlenerek; kamunun, belediyelerin ve meslek örgütlerinin bir araya gelmesi ve kapsamlı bir proje ile ekoturizm köyleri oluşturulmasının özellikle Batı Karadeniz Bölgesi için önem taşıdığına yönelik değerlendirmelerde bulunmuştur. Bolu'da ise Karacasu termal turizm merkezinden Kartalkaya kayak merkezine kadar olan toplam 55000 hektarlık alan 2015 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca “Kültür Turizmi Koruma ve Gelişim Bölgesi” olarak ilan edilmiştir (*Katılımcı 1*). Bu bölge içinde; termal, doğa ve kış turizmi ile birlikte ekoturizm için de potansiyel bulunduğu görülmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığının bölgenin planlanması için çalışmalarına başlanmasıyla birlikte Bolu ilinin diğer bölgelerinde de ekoturizm potansiyelinin kullanılması amacıyla yerel idareler ile planlamalar yapılarak çalışmalara başlandığının altı çizilmektedir. Bu konuda *Katılımcı 1*; ekoturizmin bölgede geliştirilmesi için yerel halkın ve turizm çalışanlarının eğitimine yönelik faaliyetler, turistik ürün gelişimine yönelik çalışmalar, bazı köy evlerinde yapılacak düzenlemeler ile kültür köylerinin oluşturulması, köy nüfusunun şehirlere yönelmesiyle kırsal kesimdeki köylerin boşalmış olması neticesinde buraların pansiyona dönüştürülmesine yönelik yürütülen maddi destek programlarına dair değerlendirmelerde bulunmuştur:

“Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından ekoturizm kapsamında yerel halk, turistik ürün, hediyelik eşya yapımı, kalite ve işletmelerin yönetimi konularında talep eden tesisler ve kişiler için eğitim faaliyetlerine

yönelik programlar oluşturulmaktadır. Bu anlamda Bolu’da 2017-2019 yılları arasında 14 farklı otelde yapılan eğitimlere 367 turizm çalışanın katılımı sağlanmıştır. Turistik ürün geliştirme konusunda Bolu Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı ve aralarında ilçe belediyelerin de yer aldığı kurumların çalışmaları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Bolu’nun etnografik ve ekolojik özelliklerinin sergilendiği Mudurnu, Göynük, Kıbrısçık ve Mengen ilçelerinde kültür evleri açılmıştır. Ekoturizm kapsamında Anadolu köy kültürünü korumak ve geliştirmek amacıyla otantik özelliğe sahip köy kültürü projesi çerçevesinde Bolu ili yerel yönetimlerce köy olabilecek alanların tespit edilmesi ve bölgede yaşayan yerel halkın olumlu bakmasıyla köy evlerinde gerekli planlamaları ve düzenlemelerin yapılması öngörülmektedir. Bolu il ve ilçelerinde kırsal kesimde köyler boşalmış olduğundan ekoturizme yönelik bir potansiyel bulunmaktadır. Ayrıca ekoturizm kapsamında kırsal bölgelerde pansiyonculuğun geliştirilmesi için maddi ve teknik destek programları, İl Özel İdaresi, İl Tarım Müdürlüğü ve Orman Bölge Müdürlüğü gibi kurumların çalışmaları ile yürütülmektedir. Bu anlamda kırsal bölgelerde turizme yönelik tesis izinleri İl Özel İdaresince verilmektedir”

Diğer taraftan, Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği Batı Karadeniz Bölge Başkanlığı ile yapılan görüşmeler neticesinde, ekoturizme yönelik talebin arzın çok üzerinde olması nedeniyle özellikle pazarlama konusunda herhangi bir daralmanın olmayacağı değerlendirilebilir.

Bolu ili, doğa ve çevre üzerinde olumsuz etkilere neden olabilen sanayi açısından gelişmemiş, doğasını ve kültürünü koruyabilen şehirler arasında yer almaktadır (Katılımcı2). Daha spesifik olarak balıkçılık açısından düşünüldüğünde Bolu ili, doğal ya da yapay olarak oluşmuş çok sayıda göl ve göleti içinde barındırmaktadır. Bu konuda *Katılımcı 2* sportif olta balıkçılığına yönelik bilgiler paylaşmıştır:

“Bolu’da bilinirliği olan sulak alanların bulunmasının yanı sıra buralar özellikle sportif olta balıkçılığı ile uğraşan balıkçılar tarafından bilinmektedir. Türkiye’deki federasyonlar turistik ve sportif faaliyetler kapsamında Bolu Gököy’de her yıl Bolu Belediyesinin desteğiyle geleneksel olarak sportif olta balıkçılığı yarışması düzenlenmektedirler”

Bu açıdan Bolu ilinin sportif olta balıkçılığı özelinde de turizm potansiyeline sahip olduğu sonucuna varılabilir. Ayrıca *Katılımcı 2*, Bolu’da organik köy pazarı kurulmasına yönelik çeşitli çalışmaların yapıldığı bilgisini paylaşmıştır. Köy pazarının Ankara-İstanbul arasında bulunan otoyola yakın bir alanda kurulmasının hedeflendiği ve buraya il dışından da ziyaretçi çekilmesi için çalışmaların yürütüldüğü ifade edilmiştir. Böylece köy pazarına gelen turistlerin organik olarak yetişen tarım ürünlerine kolayca erişebilme imkânına sahip olmaları sağlanacaktır. Bu konuda içinde restoran ve kafelerin de olduğu modern bir pazarın oluşturulmasıyla daha fazla turistin çekilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca otel yönetimleriyle yapılan anlaşmalar çerçevesinde Bolu iline gelen yerli ve yabancı turların organik köy pazarını ziyaret etmeleri için özel sektör temsilcileri ile çalışmaların yürütüleceği değerlendirilmiştir. Bu çalışmalar özellikle ekoturizm kapsamında yerel halkın

turizmden gelir elde etmesi açısından yürütülen faaliyetler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Böylece yerel halkın hediyelik eşya gibi turistik ürünleri Bolu dışından gelen ziyaretçilere sunabilme imkânları olacaktır. Bunun yanı sıra Bolu’da bulunan yaylaların da turizme açılmasına ilişkin çabaların olduğuna işaret edilmektedir. *Katılımcı 2*, yayla evleri konusunda yürütülmesi gereken çalışmalara değinmiştir:

“Bolu’da bulunan yayla alanlarında turizm açısından büyük potansiyel görülmektedir. Bu alanlarda önemli miktarda yayla evi bulunmakta ve özellikle kış aylarında boş bir şekilde beklediği görülmektedir. Yayla evlerinin ekoturizm kapsamında konaklama amacıyla kullanıma sunulabilir. Bolu, kış aylarında yağış alan bir iklime sahip olması yayla alanlarının kış turizmi açısından büyük bir potansiyel barındırdığını göstermektedir. Ayrıca kış aylarında Bolu’da bulunan konaklama tesislerinde kapasitenin dolması nedeniyle gelen ziyaretçilerin konaklaması için alternatif arayışlara girilmektedir. Gelen turistlerin yayla evlerinde kalabilmeleri için yerel yönetimlerin bu yönde bir politika geliştirmesi gerekmektedir”

Araştırma kapsamına yapılan mülakatlarda yayla evleri ve köy evlerinin turizme kazandırılması ile ilgili katılımcılar tarafından değerlendirmeler yapılmıştır. Bolu Belediyesi, İl Kültür Turizm Müdürlüğü ve özel sektör temsilcilerinin bu konuda birlikte çalıştığı ifade edilmiştir (*Katılımcı 2*). Ayrıca yayla evlerinin ekoturizm çerçevesinde değerlendirilmesi için ve koordinasyonun sağlanması amacıyla Turizm Komisyonu’nun Bolu Belediyesinin ekoturizm çerçevesinde uygulamak istediği çalışmaları, kırsal kesimde yaşayan yerel halk ile birlikte gerçekleştirmeye yönelik bir eğilim içinde olduğu ve bunun da Bolu Belediyesi’nin ileriye dönük plan ve programlarında ağırlıklı olarak yer aldığı görülmektedir. *Katılımcı 7*, eko-köy projesi adı altında yapılacak bir çalışma ile örnek bir köyün belirlenip buradaki evlerin pansiyon yapılması için yerel halkın teşvik edilebileceğini ancak projenin çok kapsamlı olmasının uygulanmasını zorlaştırdığına yönelik değerlendirmelerde bulunmuştur. Ancak burada stratejik bir plan yapılarak ileriye dönük düzenli ve sürdürülebilir bir eko turizm köyü çalışması yapılabileceğine yönelik değerlendirmeler vardır (*Katılımcı 6*). Bolu’daki korunan alanlara yönelik var olan turist potansiyelinin gelecek yıllar içinde yayla bölgelerine ve köy alanlarına doğru genişlemesi ve politikaların bu doğrultuda oluşturulması, covid-19 nedeniyle darbe gören turizme yeni bir destek imkânı sağlayabilir. *Katılımcı 6* ‘ya göre, ekoturizm kapsamında halk düzeyinde bireysel yapılan çalışmalar dışında planlı bir çalışma bulunmamaktadır. *Katılımcı 5’e* göre, Bolu’da ve Mudurnu’da bazı uygulamaların olduğu ancak bunların belirli bir olgunluğa ulaşmış Anadolu köy kültürünü yansıtabilen bir noktaya geldiği sonucuna varılmamaktadır.

4.4. Bolu İli Destinasyon Yönetimi

Bolu’da valilik çatısı altında kurulmuş bir koordinasyon kurulu bulunmasına rağmen bazı politik hassasiyetler nedeni ile kurumların toplantılara katılımının istenilen düzeyde

gerçekleşemediğine ilişkin açıklamaların yerel basın kaynaklarında yer aldığı görülmüştür. Çalışmaya katılan katılımcılara göre, dış etkenlerden arındırılmış yerel düzeyde sağlıklı bir koordinasyona ihtiyaç bulunmaktadır. Katılımcı 5 bu konuda daha fazla çaba harcanması gerekli olduğuna vurgu yapmaktadır;

“Bolu’nun destinasyon yönetimi konusunda daha fazla çaba harcamasının gerekli olduğunu görüyoruz. Şu noktada bu eğilimi gözlemlemedik. Gerçekleştiğinde fayda sağlayacağını düşünüyorum. Bireysel çabaların koordinasyonu boyutunda. Onun dışında bireysel çabalar zaten sürdürülüyor.”

Destinasyon yönetim ofisi gibi merkezlerin turizm için destinasyon yönetim çalışmalarının yönlendirildiği ve gerekli olduğunda önemli kararların alındığı kurulların olması istenmektedir. Buna ilişkin koordinasyon konusunda valilik ve belediyenin çabalarının olduğu anlaşılmaktadır. Ancak çabaların birbirinden bağımsız ve farklı yönlerde yürütüldüğü görülmektedir. Bu nedenle Bolu’da (siyasi ve politik pencereden bakılmaksızın) her kesimin temsil edildiği ve belli dönemlerde çalışmanın dışında devamlılığa sahip bir birimin bulunmasına ihtiyaç vardır. Dolayısıyla destinasyon yönetim ofisinin kurulmasının gerekliliğine işaret edilmektedir. *Katılımcı 1* bu konuya dair Bolu’da ilgili kurum ve kuruluşlar ile turizm sektöründe faaliyet gösteren bir kurulun valilik çatısı altında oluşturulduğunu aktarmıştır:

“Bolu Valiliği öncülüğünde; yerel yönetimler, ilgili kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşları, turizm sektöründe faaliyet gösteren temsilcilerin de katılımıyla Bolu İli Turizm Koordinasyon Kurulu oluşturulmuş ve koordinasyon kurulu, belirli dönemlerde toplantılar düzenlemektedir”

Tablo 4’ te yer alan Bolu il Turizm Koordinasyon Kurulu toplantısına katılan turizm paydaşları sırasıyla “Yer Yönünden Mahalli İdareler”, “Hizmet Yönünden Kamu Kurumları”, “Hizmet yönünden Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları” ve “Özel Sektör Temsilcileri” şeklinde idari teşkilatlanmadaki konumlarına göre paylaşılmıştır.

Tablo 5- Bolu İlinde İl Turizm Koordinasyon Kurulu Toplantılarına Katılan Turizm Paydaşları

Bolu Belediyesi İl Özel İdaresi
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Orman Bölge Müdürlüğü Gençlik ve Spor Müdürlüğü Milli Parklar Müdürlüğü Doğu Marmara Kalkınma Ajansı
TURSAB Sivil Toplum Kuruluşları Ticaret ve Sanayi Odası
Turizm Tesisleri Temsilcileri

Kaynak: Bolu İl Kültür Turizm Müdürlüğü, 2020

Mevcut olan turizm potansiyelinin öneminin vurgulanması açısından Bolu'nun özellikle Ankara-İstanbul arasında bulunması nedeniyle çok sayıda ziyaretçinin Bolu üzerinden seyahat ettiği değerlendirilmesi yapılmaktadır. Türkiye'nin en büyük nüfusuna sahip iki önemli yerleşim bölgesinin arasında ve geçiş güzergahında yer alması, Bolu'nun öncelikli "kolay destinasyon" olmasına veya iki destinasyon arasında bir dinlenme ve konaklama imkanına sahip bir yerleşim alanı olmasına imkân tanımaktadır.

Turizmin geliştirilmesi için ve turizmin gelir yaratıcı etkisinden daha fazla yararlanabilmek amacıyla çeşitli politikalar geliştiren merkezi ve yerel yönetimler ile özel sektör temsilcilerinin turizm konusunda verecekleri kararları ve yürütecekleri projeleri bireysel olarak gerçekleştirmelerinin kolay olmaması nedeniyle ülke ve şehirler için önemli olan destinasyon yönetiminin temelini oluşturan "Koordinasyon" konusu, katılımcıların her biri tarafından özellikle vurgulanmıştır. *Katılımcı 2*, turizme dair bilinmeyen yönlerin bu işi bilenler ile çalışılarak anlaşılacağına önemine işaret etmiştir.

"Bir kurum ya da kuruluş tarafından her şey bilinemez. Ancak turizme dair bilinmeyen yönler yine bu işi bilenler ile çalışılarak anlaşılabilir"

Dolayısıyla turizmi yönetmek için bu konuyu şehrin tamamına yaymanın verilecek en doğru kararlardan biri olduğu ifade edilebilir. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü başta olmak üzere Ticaret ve Sanayi Odası, esnaf odaları ve turizm işletmeleri ile ortak çalışmalar yürütülmesinin gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Turizmle ilgilenen ve bu konuya merak

duyan veya Avrupa'daki destinasyonları tecrübe etmiş ve onların nasıl yönetildiği konusunda bilgi sahibi olan kişiler ile birlikte çalışmaların yürütülmesi önem taşımaktadır.

*Katılımcı 7'*ye göre destinasyon yönetiminde kamu özel ortaklığının olması önem taşımaktadır. Turizm konusunda yapılacak işlerde kamu kurumlarının izni ve onayının olması gerekebilir. Örneğin belediye sınırları içerisinde bile olsa gerekli izinler alınmadan belediyenin tek başına yapacağı işlerin çok sınırlı olacağı değerlendirilmektedir. Bu yönden sadece özel sektörün tek başına alacağı kararların uygulanabilirliğinin siyasi bir karar olmadan yürütülmesinde sorunlar yaşanabilir. *Katılımcı 6'*ya göre, kamu sektörünün ağırlıkta olduğu destinasyon yönetim örgütü modelinin sağlıklı çalışması kolay olmayabilir. Bu konuda turizm profesyonellerinden oluşan ve aynı zamanda Türkiye'nin farklı noktalarında örnekleri olan destinasyon yönetim şirketlerinin kullanılması daha sürdürülebilir bir yapıya imkân tanıyabilir. *Katılımcı 6'*ya göre, I'Amsterdam veya Visit London gibi bir oluşuma gidilmelidir;

“Destinasyon yönetim şirketleri bir şehrin bütününe dair incelemelerde bulunmaktadır. İnceleme sonrasında şehir ile ilgili yol haritasının çizilmesiyle birlikte zamanlaması belli olan bir proje yönetimi sunmaktadırlar. Sonucunda ortaya çıkan sistem ve kurulacak bir şirketle (İngiltere, İspanya ve dünyada diğer gelişmiş ülkelerde örnekleri olan Visit London, I'Amsterdam gibi) destinasyon yönetilmektedir. Yönetim içinde %40 Valilik, %40 belediye ve diğer %20 ise sivil toplum kuruluşlarında oluşmaktadır. Ancak şirket, başında profesyonellerin olduğu bir ekip tarafından yönetilir.”

Diğer yandan *katılımcı 2*, Bolu ilinde kent konseyinin kurulduğunu ve bu konseye bağlı bir turizm bürosunun faaliyet gösterdiğini aktarmıştır. Ayrıca Belediye Meclisi kararı ile kurulan Turizm Komisyonu'nun ise Bolu ilinde daha etkin çalışmalar yürüteceği değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Diğer yandan Bolu'da, turizmin tanıtıma yönelik bir web sitesinin kurulması için çalışılmaktadır (*Katılımcı 2*). Buna ilişkin açılacak web sitesi üzerinde Bolu iline ait kapsamlı bir turizm haritasının oluşturulacağına altı çizilmiştir. Böylece Bolu'ya gelen bir ziyaretçinin ihtiyaçlarına göre hangi oteli tercih etmesi gerektiği, Bolu'ya özgü yemeklerin bulunduğu restoranların nerede olduğu ve hangi turizm aktivitesinin hangi noktada yapıldığına dair bilgilendirmeyi tek bir kanaldan anlaşılır bir şekilde almasına imkân tanınmaktadır. Bu tür bir kılavuzun yakın bir zamanda oluşturulacağına işaret edilmiştir (*Katılımcı 2*). Sonuç olarak hem işletme hem de ziyaretçi tarafında herhangi bir karmaşaya neden olmaksızın bütün taleplerin gözetilmesi ile Bolu ilinin imajına katkı sunulacağı görülebilmektedir.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma ile Bolu ili özelinde uygulanan kamu politikalarının günümüze kadar olan süreçte turizm alanında olumlu bir ilerlemeye yol açmadığı sonucuna varılmaktadır. Ancak merkezi idare tarafından belli dönemler içinde yapılmış kapsamı sınırlı olan önemli çalışmaların bulunduğu görülebilmektedir. Diğer yandan, son yıllarda belediye gibi kurumların bölgede turizmin geliştirilmesi amacıyla kararlar alarak çalışmalar yürüttüğü ifade edilebilir.

Bolu iline gerçekleştirilmiş kamu yatırımlarında turizme ayrılan payın özellikle 2001 ve 2019 yılları arasında da kapsayacak şekilde oldukça düşük seviyelerde olduğunu belirtmek gerekmektedir. 2020 yılına ait açıklanan verilere bakıldığında Bolu için yapılan yatırımların ve verilen ödenek toplamının 522 milyon Türk lirası olmasına rağmen sektörlere göre harcama dağılımına bakıldığında turizme ayrılan tutar 5 milyon Türk lirasında kalmaktadır (bolu.gov.tr, 2021). Diğer yandan katılımcılar ile yapılan mülakatlar neticesinde bazı kurumların kendi iradeleri dahilinde yürüttükleri Turizm Komisyonu'nun kurulması ve Tabiatı Geliştirme Eylem Planı'nın oluşturulması ile özel sektör girişimleri gibi çabalar dışında dikkate değer bir çalışma içerisine girilmediği sonucuna varılabilmektedir.

Ayrıca yapılan mülakatlar neticesinde belediye tarafından turizme dair yeni ürünlerin geliştirilmesi konusunda bir eğilimin bulunduğu görülmektedir. Bolu ilinin sahip olduğu doğal alanların korunması üzerine hassasiyet gösterilmesi ve bu tür alanların kontrolünün gerekli merciler tarafından yapılmasının gerekli olduğuna işaret edilmiştir.

Diğer yandan tur operatörlerine yönelik tanıtım faaliyetlerinin yapılmasının önemine vurgu yapılmaktadır. Tanıtım konusunda profesyonel firmalardan destek alınmalıdır. Bu noktada reklam çalışmaları için ayrıca bir kaynak oluşturulması elzemdir. Belediye ya da ilgili kurum, hizmet alımı yoluyla reklam ve tanıtım alanlarında gelişmiş pazarlama tecrübesine sahip firmalar ile belirli dönemleri kapsayacak şekilde ihale süreçleri başlatabilir.

Bolu ilinin sahip olduğu geleneksel yaşam şeklinin ve organik ürünlerin günümüzde hala varlığını koruyor olması ekoturizm potansiyeline işaret etmektedir. Bu anlamda Bolu ilinin önemli bir ekoturizm varlığına sahip olduğu sonucuna varılabilir.

Gerçekleştirilen mülakatlar neticesinde yerinde yönetimler tarafından oluşturulan planlamaların Türkiye Turizm Stratejisi'nde belirlenen hedeflere uygun olarak gerçekleştirilmesi için çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Turizmin geliştirilmesi amacıyla alınacak kararlardan önce yereldeki halk ile eşit şartlarda anlaşma sağlanabilmesi bölgedeki turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından önem

taşımaktadır. Halk ile yönetenlerin arasındaki iş birliğinin oluşması neticesinde bölge ekolojisinin tahribata en az seviyede uğrayacağını ifade etmek mümkündür. Bu durum Hetzer'in (1965) ekoturizme dair açıkladığı ilkelerle örtüşmektedir.

Ayrıca kültürel turizmin gelişmesi için bölgede yer alan tarihi yapıların tanıtımına yönelik çalışmaların yürütülmesi önemlidir. İnternet üzerinden kullanılan uygulamalar gibi araçlarla turistler bilgilendirilebilir. Bu amaçla kullanılan uygulamalara ait resim ve harita gibi içerikleri bulduran kısımların sürekli olarak güncel tutulması için destinasyon yönetimine dair faaliyet gösteren profesyonel şirketler ile çalışmalar yapılmalıdır.

Günümüz teknolojisine uygun tanıtma amaçlı ve bilgi verici sistemlerin geliştirilmesi, tanıtım faaliyetlerinin güncel tutulması gerekmektedir. QR kod uygulamaları gibi çalışmalar, özellikle kültürel turizmin gelişmesine katkıda bulunacak tarihi eserlerin sergilendiği müzelerde uygulanabilir.

Bolu'da turizmin, Türkiye Turizm Stratejisi'ne uygun bir şekilde yapılandırılması ve doğa temelli turizm faaliyetlerinin yanı sıra kültür turizmi kapsamına girecek olanakların da değerlendirilerek geliştirilmesi gerekmektedir. Bolu'nun ulaşım açısından merkezi konumda yer alması bölgeyi daha ekonomik bir destinasyon haline getirmektedir. Bolu'yu cazibe merkezi haline getiren doğal alanların korunması ve turizm içinde değerlendirilmesinin yanı sıra turizm faaliyetlerinin her bir paydaş ile uyumlu olarak tek bir merkezden yönetilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak tespit edilen politikaların uygulanması amacıyla tüm paydaşların görüşü alınarak kararlar alınmalı ve bu doğrultuda yapılacak çalışmalar kamu-özel sektör temsilcileriyle koordineli bir şekilde yürütülmelidir. Gerçekleştirilmek istenen turizm faaliyetlerinin tanıtım çalışmaları ile desteklenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca çalışmalar yürütülürken yabancı ülke ve şehirler dâhil bölgesel olarak benzer turistik lokasyonların dikkate alınması da gerekebilir. Türkiye'nin sürdürülebilir politikalarına uygun, doğayı ve çevreyi korumaya yönelik strateji izleyen bir yönetimin şekillenmesiyle turizm politikalarında alternatif yaklaşımların sağlanması mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Altanlar, A., ve Akıncı, K. G. (2011). Sürdürülebilir Turizm Planlaması İçin Yöre Halkı ve Yerli Turistlerin Davranış ve Beklentilerini Anlamaya Yönelik Bir Araştırma; Akçakoca Örneği. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 3(2),1-20.
- Apalı, A., Yıldız, R., Boztepe, E., & Bayrak, S. (2014). Bölgesel Kalkınma Ajansları: Fransa ve İngiltere Örnekleri. *Dergi Karadeniz*, Sayı, 23, ss.1-23.
- Aslan, A. (2008). Turizm Planlamasına Yerel Toplumun Katılımı: Saklı Bahçe Akyaka Üzerine Bir İnceleme. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 19(1),71-83.
- Çıracı, H., Turgut, S., ve Kerimoğlu, E. (2008). Sürdürülebilir Turizm Gelişimi İçin Bir Yönetim Modeli. *İtüdergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 7(2),89-102.
- Demir, Ş. Ş. (2014). Beş Yıllık Kalkınma Planlarından Türkiye Turizm Stratejisi 2023'e: Turizmde Tanıtma Çalışmalarına Yönelik İçerik Analizi, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15),101-119.
- Demirkol, Ş. ve Oktay, K. (2004). Turizm Politikalarına Alternatif Yaklaşımlar, Birinci Baskı, Sakarya Kitapevi, Sakarya
- Doğmuş, O. E. (2010). *Antalya Örneğinde Ulusal Turizm Politikalarının Sorgulanması* (Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü). Erişim Adresi: <http://acikerisim.deu.edu.tr:8080/xmlui/handle/20.500.12397/9177>
- Ekin Y. ve Ören, V. E. (2012). Turizm Paydaşlarının Turizm Deneyiminden Tatmin Düzeyleri ve Turizme Yönelik Genel Tutumları Üzerine Betimleyici Bir Araştırma: Antalya Örneği. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 133-148.
- Erdoğan, İ., vd. (2010). 4. Çalışma Grubu Raporu: Türkiye'de Ekoturizm Uygulamalarının Sosyal Ekonomik Kültürel Siyasal Eleştirisi: Ekoturizmde İlkeler ve Standartlar Neler Olmalıdır. Orman Ekosistemlerinde Ekoturizm Çalıştayı ve 10. Yılında Todeg İçinde (ss.20-27). *Türkiye Ormanlılar Derneği Diğer Yayınlar Serisi No:10*. Kızılay, Ankara. Ekim 2010.
- Gözler, K. (2018). Türkiye'nin yönetim yapısı (T.C. İdari Teşkilatı). Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Hetzer, N.D. (1965). Environment, Tourism, Culture. Links. Reprinted in *Ecosphere* 1970, 1, 1-3.
- Keskin, A. (2016). Yerel Kalkınmada Yerel Yönetimlerin Rolü: Turizm Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(1),143-154.
- Kurt, S. (2009). Turizm Yönetimi ve Pazarlama Stratejileri, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Çalışma Raporu.
- Özbey, F.R. (1995). *Türkiye'de Turizm Politikası ve Planlaması* (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). Erişim Adresi: <http://libra.anadolu.edu.tr/tezler/1995/109644.pdf>

- Soyak, M. (2013). Uluslararası Turizmde Son Eğilimler ve Türkiye’de Turizm Politikalarının Evrimi. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4,1-18.
- T.C. Bolu Valiliği (2021). Proje ve Yatırımlar. Erişim Adresi: <http://www.bolu.gov.tr/projeler>
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2021). Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, Yıllık Bültenler. Erişim Adresi: <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201126/yillik-bultenler.html>
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2007). Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı 2023. Ankara.
- Tosun, C. ve Jenkins, C. L. (1996). Regional Planning Approaches to Tourism Development: The Case of Turkey. *Tourism Management*, 17(7), 519-531.
- Tosun, C., vd. (2010). 6. Çalışma Grubu Raporu: Ekoturizmin Ulusal Turizm Stratejisindeki Yeri Ne Olmalıdır? Ekoturizmde Rehberlerin ve Seyahat Acentelerinin Konumu Nedir ve Ne Olmalıdır. Orman Ekosistemlerinde Ekoturizm Çalışmayı ve 10. Yılında Todeg İçinde (ss.34-39). *Türkiye Ormancılar Derneği Diğer Yayınlar Serisi No:10*. Kızılay, Ankara. Ekim 2010.
- Türker, N., vd. (2010). 3. Çalışma Grubu Raporu: Korunan Alanlarda ve Orman Ekosistemlerinde Ekoturizmi Kimler, Nasıl Yapmalıdır. Ekoturizm ile İlgili Kurum ve Kuruluşların Ekoturizmi Algılaması Nasıldır, Nasıl Olmalıdır, Orman Ekosistemlerinde Ekoturizm Çalışmayı ve 10. Yılında Todeg İçinde (ss.14-19). *Türkiye Ormancılar Derneği Diğer Yayınlar Serisi No:10*. Kızılay, Ankara. Ekim 2010.
- Wanhill, S. (1987). UK-Politics and Tourism. *Tourism Management*, 8(1),54-58.
- Yiğit, C. T., Karaçor, B., & Dağıstan, M. T. (2017). Kastamonu İçin Sürdürülebilir Turizm Politikaları. K.Oktaç, E.Yaşarsoy, F.Kaynaş ve H. Sönmez (Ed.), *Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı İçinde* (ss. 868-886). Birinci Uluslararası Sürdürülebilir Turizm Kongresinde Sunulan Bildiri, Kastamonu, 23-25 Kasım, Turizm Fakültesi.
- Yücel, C. (2002). Turizmde Yükselen Değer: Ekoturizm. TÜRSAB Ar-Ge Departmanı, Nisan 2002, Erişim Adresi: http://www.tursab.org.tr/dosya/1023/02nieko_1023_1889046.pdf

VALUING THE RECREATION AREAS OF TURKEY: A TRAVEL COST ANALYSIS USING COUNT DATA REGRESSION MODELS

Adem AKSOY³

Murat KÜLEKÇİ⁴

Abdülbaki BİLGİÇ⁵

ABSTRACT

This study aims to determine the economic value of 4 different recreational areas selected to represent nature and culture tourism in Turkey (Mount Nemrut and Soumela Monastery to represent culture tourism, Ayder Highland and Uzungöl Nature Park to represent nature tourism). The data were obtained from questionnaires carried out with 341 visitors who visited the aforementioned recreation areas in 2016. The Travel Cost Method (TCM) was used to create the demand function for visiting and recreational utilities projected by using Poisson and Negative Binomial (Negbin) models. The utility of the recreations per visit was determined as 500 TL. In the study, the consumer's surplus per visitor was calculated as 600 TL for Mount Nemrut, 750 TL for Soumela Monastery, 1100 TL for Ayder Highland and 700 TL for Uzungöl.

Keywords: Recreation, Rural Tourism, Surplus Value, Travel Cost Method

JEL Codes: Z30, Z33, Z39

Geliş Submitted 30.03.2021

Kabul Accepted 09.09.2021

INTRODUCTION

Nowadays, it is seen that societies are in a fast socially transformation, and thus, some new needs have emerged (Pak & Türker, 2004). One of the most important ones among the needs in question is recreation, referring to entertainment and leisure (Aksoy and Bilgiç, 2019). People who have become bored with urban life have searched different spaces or recreational areas for reasons such as resting and fulfilling their hobbies. As a result of this, in recent years, significant increases have been experienced in culture and nature tourism. With this increase in demand, the humankind, who considered resources to be unlimited, has led to deterioration of parks, historical texture and cultural areas that are open to public (İamtrakul,

³ Ataturk University, College of Agriculture, Department of Agricultural Economics, Erzurum, Turkey
aaksoy@atauni.edu.tr

⁴ Ataturk University, College of Agriculture, Department of Agricultural Economics, Erzurum, Turkey
mkulekci@atauni.edu.tr

⁵ Ataturk University, College of Agriculture, Department of Agricultural Economics, Erzurum, Turkey
abilgic@atauni.edu.tr

Teknomo, & Hokaro, 2005).

The concept of “Sustainable Development,” which came into the agenda of the United Nations in 1987 with the idea to leave a livable world for future generations in the report of the World Commission on Environment and Development, also known as the Brundtland Report, is based on the economic, social and ecological development of the world (WCED, 1987). In line with sustainability, it is possible to leave a livable world for future generations by fulfilling social responsibilities and not irresponsibly consuming natural resources and achieve economic development while doing so. Nature and natural resources are the guarantee of sustainable human life. National parks are among the most significant and more rooted constructs as methods of protecting nature. Protection of natural resources has importance in achievement of continuation in utilization of nature by people and its transfer to new generations.

In terms of helping governments make decisions and look from a broader perspective for managing natural and cultural resources, it is needed to understand the value of these resources. The economic value of non-marketed resources may be developed by using two different approaches as the stated preference and revealed preference methods. By applying the contingent valuation or choice model, In the first approach, the visitors are asked to provide a sum that are willing to pay for the resource. Revealed preference methods are based on observed behaviors and indirectly obtained data. These two approaches usually provide different results (Torres-Ortega, Pérez-álvarez, Díaz-Simal, de Luis-Ruiz, & Piña-García, 2018). There are a few studies in the literature conducted to find an explanatory relationship between the two methods (Armbrecht, 2014; Herath and Kennedy, 2004).

The travel cost method is a method of valuation of non-marketed goods or services from the travel consumption behaviors of individuals. While this method was mentioned for the first time by Hotelling (1949), it was developed more and put into practice by Trice and Wood (1958) and Clawson and Knetsch (1966). The travel cost method, in todays, which is highly prevalently applied to valuing the regarding forests, wetlands, scenic rivers, canyons, beaches, coral reefs and historical sites (e.g., Bertram and Larondelle, 2017; De Frutos et al., 2019; Dong et al., 2018; Filippini et al., 2018; Lee et al., 2018; Marini Govigli et al., 2019; Mayer and Woltering, 2018; Molina et al., 2019; Othman and Jafari, 2019; Pascoe, 2019; Torres-Ortega et al., 2018; Tourkolias et al., 2015; Yuan and Wang, 2018; Zandi et al., 2018), is a revealed preference approach that is based on actual observation data. In comparison to the stated preference approach based on a virtual market, the travel cost method has more reliability (Loomis, Creel, & Park, 1991)

This study aimed to estimate the economic valuing of Nemrut Mountain National Park (in the list of UNESCO World Heritage), Soumela Monastery, Ayder Tableland and Uzungöl Nature Park, where are the most significant touristic places representing nature and cultural tourism in Turkey. In the study, regarding the four different tourism and recreation areas following titles were investigated.

(1) Calculating the consumer's utility, (2) Determining the factors that affected the visits of visitors and (3) Comparing the number of visits and visitors' income levels by the regions.

MATERIAL AND METHOD

Data

The data used in the study were obtained from the 341 domestic and international tourists who visited the Uzungöl Nature Park, Nemrut Mountain National Park, Soumela Monastery and Ayder Tableland using well designed questionnaires. The distribution of the total number of questionnaires among the recreational areas was 101 for the Uzungöl Nature Park, 100 for the Mount Nemrut National Park, 80 for the Soumela Monastery and 60 for the Ayder Tableland. The questionnaire was conducted in June and August 2016 when the visitors were highly concentrated on the places.

Method

After collecting detailed information on the characteristics of the study areas and visitors, a literature review was conducted on the method to be implemented in the study. In determination of the travel cost values of the Uzungöl Nature Park, Nemrut Mountain National Park, Soumela Monastery and Ayder Tableland, the independent and dependent variables were determined based on the common characteristics of the areas.

Travel cost method

The theoretical starting point in estimating recreational demand is the Travel Cost Method (TCM). The technique is one of several revealed preference methods applied to the valuation of non-marketed goods and services (Braden and Kolstad, 1991; Freeman, 1992; Garrod and Willis, 1999). Examples of the application of the method to value national parks include Beal (1998) and Liston-Heyes and Heyes (1999) . The TCM method relies on the assumption that, although access to recreational site has a minimal price or no explicit price, individual's travel costs, including transportation, accommodation, and lost wages, can be used as surrogate prices to approximate the nonexistent prices for their recreational experience. The basic premise is that visitors perceive and respond to changes in travel costs to the site in the same way they would respond to changes in an entry fee, so the number of

trips to a recreation site should decrease with increases in distance travelled and other factors increasing the total travel cost. Exploiting this postulated relationship permits the researcher to estimate a true demand relationship. Socioeconomic characteristics of the individuals and information concerning substitute sites and environmental quality indicators can also be included.

Weak separability of recreation demand from non-recreation consumption and weak complementarity (Mäler, 2013) of the marketed goods and services required to get to and to enjoy the site make it possible to estimate a demand curve for individual sites and, from it, a measure of the consumer surplus derived from the place. However, it is clear that the TCM measures only user values of the site. The TCM cannot calculate any type of non-use value (Krutilla, 1967), such as intrinsic value, existence value, option value, or bequest value. The estimates of full-economic value obtained from TCM studies will therefore err on the conservative side and can only be considered as a lower-bound measure of the full benefit of recreational sites.

The concept of TCM is based on the idea that the tourism-related cost of travelling to a tourism destination reflects the economic value of that destination. In general, according to the law of demand, if we assume that the recreation utility of a consumer is affected by the number of visits (q), and if the per person travel cost is 'c', and the combination of the prices of other goods and services is 'r' (composite commodity price), then, under limited personal income, the problem of maximizing the consumer utility (I) would be as follows.

$$\begin{aligned} & \text{Max } U(r, q) \\ \text{S. t. } & cq + r = I \end{aligned} \quad (\text{Eq. 1})$$

From the utility maximization problem in Eq. 1, the tourism demand function of the consumer for the tourism destination, q^* , may be derived as follows.

$$q^* = q^*(c, I) \quad (\text{Eq. 2})$$

For tourism demand, in addition to travel cost, the recreation areas included in the study and the socioeconomic characteristics of visitors as a dummy variable were also considered as explanatory variables. Accordingly, the regression model becomes as follows.

$$q = f(x_1, x_2, \dots, x_n, c, I, A) \quad (\text{Eq. 3})$$

On the formula, $x_1, x_2, x_3, \dots, x_n$ are the personal socioeconomic characteristics (age, gender, education status, etc.), c is the travel cost and I is the personal income. A is a dummy variable and represents the recreation areas whose economic values are to be estimated in the study (Mount Nemrut National Park, Soumela Monastery, Uzungöl Nature Park and Ayder Tableland).

$$CS = \int_{c_l}^{c_h} f(x_1, x_2, x_3, \dots, x_n, c, I, A) dc \quad (\text{Eq. 4})$$

In Eq. 4, $f(x_1, x_2, x_3, \dots, x_n, c, I)$ is the tourism demand function, c_h is the highest travel cost among all samples, and c_l is the lowest travel cost among all samples.

The Empirical Model for Tourism Demand

The general approach to model demand for recreation is the usage of count data models (De Frutos et al., 2019; Mulwa et al., 2018; Nakatani and Sato, 2010; Othman and Jafari, 2019; Pulido-Fernandez et al., 2016; Shrestha et al., 2002; Wang et al., 2009; Yuan and Wang, 2018). OLS estimators are less effective in the existence of the count outcome variable (Hellerstein & Mendelsohn, 1993). The independent variable q in Eq. 3 is a positive integer a large part of which is constituted by the data of small observations of the variable. Count data models have been determined to be more suitable for such data (Creel & Loomis, 1990; Herriges & Kling, 1999).

For most travel cost models, the count data represent a Poisson regression. The probability of observing individuals who spend q hours in a month or are willing to take part in travel by q is expressed as follows:

$$\text{prob}(q) = \frac{[\exp(-\lambda)\lambda^q]}{q!} \quad (\text{Eq. 5})$$

Here, $\lambda (= \exp(X_i\beta))$ represents the estimated value of the independent variable. It is a model of the variables in the demand model specified in Eq. 3. As $\lambda > 0$, it normally takes a log-linear form.

$$\ln(\lambda) = \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_n x_n + \beta_c c + \beta_I I + \beta_A A \quad (\text{Eq. 6})$$

The parameters are estimated by using the maximum likelihood estimator.

The Poisson model assumes that the mean of the distribution is equal to its variance. However, in practice, this assumption is not usually met, and the data show a larger dispersion. In this case, one alternative is to use negative binomial (NB) distributions. NB adds an error term based on the hypothesis of the equality of the mean and the variance. This way, it allows consideration of unobservable systematic differences (Haab & McConnell, 2002). If $\exp(\varepsilon_i)$ gamma (Γ) follows, then, the combined count data production operation follows an NB distribution (Cameron & Trivedi, 2013). The NB probability distribution is expressed as follows:

$$Pr = [T = q] = \frac{\Gamma(\alpha^{-1} + q_i)}{\Gamma(\alpha^{-1}) + \Gamma(q_i + 1)} \times \left(\frac{1}{1 + \alpha\lambda}\right)^{\alpha^{-1}} \times \left(\frac{\alpha\lambda}{1 + \alpha\lambda}\right)^{q_i} \quad (\text{Eq. 7})$$

In the model above, if $\alpha=0$, the model is reduced to Poisson.

Other issues are truncation and endogenous stratification which are related to obtaining data only from those who visit the area (Englin & Shonkwiler, 1995). Truncated refers to the absence of people who visit the area (site) 0 times. Endogenous stratification refers to that the probability of those who visit the area (site) frequently to be included in the sample is higher than the probability of those who visit the site less frequently (Czajkowski et al., 2015; Englin & Shonkwiler, 1995; Pascoe, 2019).

A Poisson model may be corrected for truncation and endogenous stratification with the same probability mass function shown in Eq. 5. This correction may be achieved by replacing the response variable q in Eq. 5 with $q-1$. Additionally, the NB model may be corrected for truncation and endogenous stratification by modifying Eq. 5 as follows.

$$Pr = [T = q] = \frac{\Gamma(\alpha^{-1} + q_i)}{\Gamma(\alpha^{-1}) + \Gamma(q_i + 1)} \times \alpha_i^{q_i} \lambda_i^{q_i} \times (1 + \alpha_i \lambda_i)^{q_i} \quad (\text{Eq. 8})$$

When the demand for recreation areas is estimated using count data models (Eq. 6), the consumer's surplus for each consumer may be reduced to the following formula:

$$CS_n = \frac{\lambda_n}{\beta_c} \quad (\text{Eq. 9})$$

The n index in the formula refers to the visitors. The per person annual consumer's surplus for each of the recreation areas may be obtained by multiplying the annual number of visits by the per visit consumer's surplus.

RESULTS AND DISCUSSION

Profile of the Respondents

Based on the data obtained from the visitors, the vast majority of the visitors of all four recreational areas examined in the study consisted of men (68.0%). Among the visitors, 85.2% for the Uzungöl Nature Park, 65.3% for Mount Nemrut, 62.3% for the Ayder tableland and 53.8% for the Soumela Monastery were male. 66% of the visitors consisted of young people in the age group of 20-40. 56% of the visitors were married, 44% were single, while these ratios varied based on the recreational area. The visitors of the recreational areas had degrees for primary education by 13.8%, high school by 24.6% and university or higher by 61.6%. While a large majority of the visitors were civil servants, the rate of retired individuals who were expected to visit more was very low. The visitors mostly arrived with their families (58.7%), whereas the proportion of those coming with friends was lower. The ratio of those coming from regular cities (73.0%) was much higher than those coming from metropolitan cities. The visiting rate of the group with a monthly income level of up to 4000 TL was higher, while the visiting rate decreased among those with a monthly income level of higher

than 4000 TL. As income increased, visitors preferred historical and natural recreation areas less frequently.

Table 1. Demographic distribution of respondents (%)

Demographic characteristics	Category	Nemrut Mountain	Sumela Monastery	Ayder Tableland	Uzungöl Nature Park	General
Gender	Male	65.0	53.8	62.3	85.2	68.0
	Female	35.0	46.2	37.7	14.8	32.0
Age	<20	1.0	4.9	8.1	0.0	2.9
	20-30	21.0	39.5	46.8	22.8	30.8
	31-40	41.0	33.3	19.3	42.6	35.2
	41-50	23.0	19.7	16.1	15.8	19.1
	>50	14.0	2.6	9.7	18.8	12.0
Status	Married	46.0	58.5	38.9	73.8	56.1
	Single	54.0	41.5	61.1	26.2	43.9
Education	Primary school	5.9	18.5	14.6	17.8	13.8
	High school	21.8	34.6	17.7	23.8	24.6
	Undergraduate and above	72.3	46.9	67.7	58.4	61.6
Occupation	Public employee	46.0	41.1	33.3	34.6	39.1
	Self-employed	14.0	10.0	11.7	28.7	15.1
	Retired	3.0	3.1	8.3	8.9	5.3
	Student	5.0	11.2	20.0	5.9	11.1
	Other	32.0	34.6	60.0	21.9	29.4
Visitation with	With family	49.0	62.4	68.7	60.2	58.7
	With friends	51.0	37.6	31.3	39.8	41.3
Place of residence	Bigcities	23.0	23.6	24.6	34.9	27.0
	City	77.0	76.4	75.4	65.1	73.0
Personal monthly income (TL)*	≤2000	22.8	35.8	17.7	28.7	26.7
	2001-4000	59.7	45.7	46.8	41.6	48.4
	4001-10000	12.7	12.9	19.4	8.9	13.2
	10001	4.8	5.6	16.1	20.8	11.7

*According to the data of the Central Bank of the Republic of Turkey, 1 dollar was 3.02 TL in 2016.

Tourists' behaviors regarding recreation areas and travel cost

Table 2 shows the behaviors of visitors regarding the recreational areas and travel costs. Accordingly, most of the visitors (72.7%) were visiting these areas for the first time. This ratio was higher for the Uzungöl Nature Park and Mount Nemrut. The ratio of those visiting for the second time was determined as 17.6%. Based on travel time, it was determined that most visitors (43.7%) were willing to travel for more than 8 hours to see these recreation areas. These were followed by those who were willing to travel for 2-4 hours (18.8%). If we assume that the visitors with travel times of 4 hours or shorter were coming from residential areas that are close by, it may be stated that the majority of those visiting Mount Nemrut (79.0%) were coming from far away cities. The ratios of those coming from far away cities were 63.4% for the Ayder Tableland, 43.6% for the Uzungöl Nature Park and 40.1% for the Soumela Monastery. This shows that, while the majority of those visiting Mount Nemrut and the Ayder Tableland were coming from afar, those visiting the Soumela Monastery and

Uzungöl Nature Park were coming mostly from closer places. While 88.4% of the visitors stayed at the recreation area for a maximum of 7 hours, 11.6% stayed for more than 24 hours. 38.7% of those who visited the Ayder Tableland and 9.1% of those who visited the Uzungöl Nature Park stayed there for more than 24 hours. The reason for those visiting these two recreation areas to stay for more than 24 hours is the presence of accommodation on the sites. In general, the transportation cost of approximately 50% of the visitors were under 200 TL, whereas that for 30% was in the range of 201-300 TL. Approximately 20% had a transportation cost of higher than 301 TL. The mean transportation cost per visit was determined as 187.8 TL. The accommodation and food costs of 76% of the visitors were 300 TL or lower. It was seen that the visitors of the Ayder Tableland and Uzungöl Nature Park made more expenses in comparison to the visitors of the other recreation areas. The most significant reason for this was that the length of stay for these areas were longer than those for the other areas. The mean accommodation and food cost per visit was calculated as 164.6 TL. The mean value of the other expenses made per visit by the visitors other than the opportunity cost of the time spent during their travel and transportation, accommodation and food costs was found as 107.2 TL. This value was higher for the visitors of the Ayder Tableland and Uzungöl Nature Park.

Table 2. Travel cost and behaviors of the tourists (%) by the recreational area

Category	Nemrut Mountain	Sumela Monastery	Ayder tableland	Uzungöl Nature Park	Overall	
Number of visits (frequency)	1	78.2	67.9	58.1	82.0	72.7
	2	21.8	19.7	19.3	9.9	17.6
	3	0.0	9.9	6.4	3.0	4.4
	4	0.0	0.0	8.1	2.0	2.1
	≥5	0.0	2.5	8.1	3.1	3.2
Travel time (h)	≤2	4.0	13.7	16.6	34.6	17.6
	2-4	7.0	41.2	20.0	10.9	18.8
	4-6	30.0	5.0	10.0	10.9	15.2
	6-8	11.0	0.0	8.3	2.9	4.7
	≥8	48.0	40.1	45.1	40.7	43.7
Duration of stay (h)	≤3	47.3	76.6	20.1	39.6	47.1
	4-7	48.6	19.7	41.2	51.3	41.3
	≥24	4.1	3.7	38.7	9.1	11.6
Transportation expenses (TL/trip)	≤100	2.0	10.0	31.7	20.7	14.7
	101-200	40.0	46.2	20.0	30.7	35.2
	201-300	35.0	31.2	23.3	29.7	29.9
	301-400	14.0	10.0	6.7	6.9	9.7
	≥401	9.0	2.6	18.3	11.9	10.5
Accommodation and food expenses (TL/trip)	≤100	28.0	36.2	13.3	17.8	24.3
	101-200	31.0	30.0	15.0	23.7	25.8
	201-300	27.0	21.3	20.0	31.7	25.8
	≥301	14.0	12.5	51.7	26.8	24.1
Other expenses (TL/trip)	≤100	47.0	42.5	250	23.8	35.2
	101-200	35.0	35.0	60.0	29.7	35.8

201-300	20.0	20.0	8.3	18.8	16.7
≥301	8.0	2.5	6.7	27.7	12.3

Among the visitors, 30.9% were satisfied with their visit, 34.7% were neutral, and 34.4% were dissatisfied. Those who were neutral or dissatisfied stated that the natural beauties of these important recreation areas had been disrupted by visitors and argued that the precautions against this negative change induced by people and the ecosystem services that were provided were insufficient. Those who were satisfied stated that the natural and historical recreation areas were sufficiently preserved, and they were satisfied with the services that were provided. While the majority of the visitors to the Ayder Tableland and Uzungöl Nature Park which are nature-based recreation areas stated that they were dissatisfied (respectively 51.6% and 40.6%), the majority of those that visited Mount Nemrut were neutral (52.5%), and the majority of those that visited the Soumela Monastery was satisfied (53.8%) by the ecosystem services. To the question asked to the visitors regarding whether or not they would come back, 86.5% said yes, 10.0% said no, and 2.6% were undecided. While 90.9% of the visitors stated that they would recommend the recreation areas to others, 6.7% said they would not, and 2.4% were undecided.

Table 3. Visitors' contentment level and requests to visit again

		Nemrut Mountain	Sumela Monastery	Ayder Tableland	Uzungöl Nature Park	Overall
Satisfaction level	Very satisfied	3.0	12.6	10.1	5.9	12.3
	Satisfied	16.8	41.2	15.0	19.8	18.6
	Neutral	52.5	28.7	23.3	33.7	34.7
	Dissatisfied	21.8	15.0	23.3	22.8	20.8
	Very dissatisfied	5.9	2.5	28.3	17.8	13.6
Willingness to revisit	Very high	48.0	52.5	53.3	57.4	52.8
	High	22.0	42.5	41.7	33.7	33.7
	Neutral	2.0	2.5	3.3	3.0	2.6
	Low	28.0	2.5	1.7	5.9	10.9
	Very low	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Willingness to recommend to others	Very high	42.0	61.3	61.7	51.5	52.8
	High	35.0	35.0	33.3	46.5	38.1
	Neutral	3.0	2.5	3.3	1.0	2.4
	Low	20.0	1.2	1.67	1.0	6.7
	Very low	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Determination of the economic values of the recreation areas

In calculation of the consumer's surplus, the Poisson Regression Model was used in compliance with the Poisson distribution. The function was determined as follows.

Individual annual number of visits = f (GENDER, MSTATUS, SNDJOB, HOMEOWNR, SSECRTY, OTO, BIGCITY, AN, AS, AU, AA, INCOME, AGE, EDUCNYRS, NATRINDX, INFOINDX)

In the function, while the individual annual number of visits was taken as the dependent variable, the independent variables consisted of two groups as the socioeconomic information of the visitors and travel-related information. The independent variables that were used in the model were: gender, marital status, second job, home ownership, social security, car ownership, city of habitation, place of visit, income, age, education level, nature index, information index and travel cost. The per person travel cost was taken as the travel cost, and it was obtained by dividing the total travel cost variable by the number of individuals in the group (Table 4). The total travel cost was calculated as the sum of transportation cost, consumption costs, accommodation cost and the gain given up by arriving at the place of visit if any. The value of time was not included as a certain ratio of price. As a large part of the visitors that were surveyed were students and civil servants, they responded to this question as that they had no gain. This is why the responses to this question were not included in the costs.

Table 4. Descriptive statistics for variables in the model

Variables		Mean	Std. Dev	VIF
Dependent variable				
Y	Number of visits per person annual	1.526	1.356	
Independent variables				
Gen	Gender (female:0, male:1)	0.672	0.470	1.090
Msts	Marital status (single: 0, married:1)	0.544	0.499	1.585
Scndjob	Second job (if not:0, if he has second job:1)	0.115	0.320	1.092
Homeownr	Home ownership (if not:0, if he is home owner:1)	0.641	0.481	1.103
Ssecrty	Social security (if not: 0, if he has social security:1)	0.889	0.315	1.231
Oto	Owning a car (if not:0, if he has a car:1)	0.589	0.493	1.148

Bigcity	Coming from Istanbul (if not:0, if so:1)	0.230	0.422	1.115
AN	Nemrut:1, others:0	0.289	0.454	1.990
AS	Soumela:1, others:0	0.258	0.438	1.581
AA	Ayder:1, otehrs:0	0.160	0.368	1.424
AU	Uzungöl:1, others:0	0.293	0.456	-
Income*	Income (<500:1, 501-1000:2, ..., 4501-5000:9, 5001-10000:10, 10000-20000:11 and 20001<:12	6.031	2.883	1.388
Age	Visitors' age	35.815	10.770	1.431
Educnyrs	Education of visitors (year)	13.610	4.084	1.013
Natrindx	Nature index (Vegetation, sunrise and sinking, geological formations, historical and archaeological values) least 5, most 25 points	17.091	4.228	0.993
Infoindx	Inform index (family or friend advice, tourism agencies, newspaper magazine TV etc., Internet, Promotional brochures and coincidental) least 6, most 30 points	15.840	5.240	1.414
Travel Cost per trip (TL)*	The per trip cost includes distance and opportunity cost of time for each respondent. Time cost is round trip travel time (in hours) multiplied by a third of hourly wage rate where the wage rate was equal to daily income over daily working hours (8 h). The distance cost was calculated by multiplying the round-trip distance by variable cost component per kilometer. The cost per kilometer rates (0.7 for cars/vans) was adopted based on the rates by the Highway Planning Unit, Ministry of Works, Turkey. Discounts of 60% and 90% were accorded to the use of motorcycles and bicycles, respectively.	459.554	290.313	1.349

*According to the data of the Central Bank of the Republic of Turkey, 1 dollar was 3.02 TL in 2016.

The data that were used in the study contained endogenous stratification and truncation. This is why endogenous Poisson and endogenous negative binomial models were used to eliminate endogenous stratification and truncation. Endogenous negbin is an alternative model for the endogenous Poisson model. It is a very frequently applied model for samples of visits in groups and recreation area research (Englin & Shonkwiler, 1995; Shaw, 1987). The results in the study on the endogenous Poisson and endogenous negbin models are shown in Table 5.

Table 5. Estimation of the demand model

Variable	Endogenous Poisson		Endogenous negbin	
	Coefficient	t-score	Coefficient	t-score
Constant	-0.244	-0.36	-3.603***	-3.79
GENDER	0.310	1.55	0.299	1.11
MSTATUS	-0.077	-0.32	-0.042	-0.13
SNDJOB	0.869***	3.38	1.024**	2.85
HOMEOWNR	0.702**	3.02	0.635*	2.22
SSECRTY	0.557	1.42	0.417	0.87
OTO	0.453	2.40	0.333	1.28
BIGCITY	-1.827***	-3.93	-1.810***	-3.60
AN	-0.193	-0.59	-0.212	-0.52
AS	0.572*	2.01	0.628	1.72
AA	0.704**	2.87	0.775*	2.14
INCOME	0.025	0.77	-0.006	-0.13
AGE	0.013	1.25	0.016	1.08
EDUCNYRS	-0.076***	-4.08	-0.065*	-2.24
NATRINDX	-0.012	-0.77	0.002	0.08
INFOINDX	-0.056**	-2.96	-0.037	-1.48
Travel Cost	-0.002***	-4.92	-0.002**	-3.11
a			16.035***	7.86
Log likelihood	-242.293		-227.875	

*, **, ***, statistically significant at level of 0.10, 0.05 and 0.01, respectively.

According to the endogenous Poisson model, the variation that occurs in the dependent variable originates from the model. However, according to the endogenous negbin model developed as an alternative to this model, the hypothesis is that this variation originates from the independent variables. Looking at the model results, it is understood that this hypothesis holds. The finding that the marital status, home ownership, education, age, coming from Istanbul, nature index, cost and constant variables were statistically more significant in the endogenous negbin model in comparison to the results of the endogenous Poisson model showed that the endogenous negbin model was a more suitable model.

In both models, the sign of the estimator of the travel cost independent variable was negative and statistically significant as expected. In the endogenous Poisson model, the visitor's possession of a second job and a home affected their annual number of visits

positively. Coming from Istanbul and a high education level affected the number of visits negatively on the significance level of 1%. The visitors visited the Soumela Monastery and Ayder Highland more in comparison to Uzungöl.

In the endogenous negbin model, the visitor's possession of a second job and a home affected the annual number of visits positively. Coming from Istanbul and travel cost affected the number of visits negatively on the significance level of 1%. Studies in the same region found similar negative significant relationships between travel cost and the independent variable of annual frequency of visits according to the endogenous Poisson model (Karakuş & Aksoy, 2016; Külekçi & Dönmez, 2014).

Considering the marginal effect values obtained for the annual number of visits with the Poisson model results, a 1-TL increase in the per person travel cost led to a reduction of 0.001 in the number of visits. The visitor's possession of a second job increased their number of visits to the studied areas by 0.46. The visitors coming from Istanbul had reduced number of visits in comparison to those coming from other cities by 0.96 (Table 6). Again, considering the same table, visiting Uzungöl increased visiting the Ayder Highland by 0.37 and the Soumela Monastery by 0.30.

Table 6. Marginal effects of the variables

Variable	Endogenous Poisson		Endogenous negbin	
	Coefficient	t-score	Coefficient	t-score
GENDER	0.163	1.65	0.153	0.98
MSTATUS	-0.040	0.33	-0.021	0.11
SNDJOB	0.457***	3.23	0.523**	2.24
HOMEOWNR	0.370***	3.51	0.324**	2.02
SSECRTY	0.293	1.41	0.213	0.74
OTO	0.238***	2.62	0.170	1.04
BIGCITY	-0.961***	3.41	-0.924***	2.75
AN	-0.102	0.55	-0.108	0.39
AS	0.301**	2.30	0.321	1.54
AA	0.371***	3.18	0.396*	1.84
INCOME	0.013	1.08	-0.003	0.12
AGE	0.007	1.32	0.008	0.83
EDUCNYRS	-0.040***	3.37	-0.033	1.58
NATRINDX	-0.006	0.87	0.001	0.06
INFOINDX	-0.030***	3.04	-0.019	1.22
COST	-0.001***	4.98	-0.001**	2.58

*, **, ***, statistically significant at level of 0.10, 0.05 and 0.01, respectively

In the study, the consumer's surplus was calculated as follows by taking the integral of the recreation demand function.

$$\int \lambda_i d_{ML} = -\frac{\lambda_i}{\beta_{ML}}$$

$$CS_{\text{ per visit}} = \int_{ML}^{\infty} \lambda_i d_{ML} = -\frac{\lambda_i}{\beta_{ML}}$$

For each visit, the consumer's surplus is calculated with the formula $-1/\beta_1$. β_1 is the estimator of the COST variable in the demand function. According to the endogenous Poisson model estimation results given in Table 5, the value of the β_1 parameter is 0.002 (in the hypothesis testing using the Delta method, the t calculation value found for the COST variable was 4.92, and it was found significant on the level of 1%). Substituting this value into the formula,

$$CS_{\text{ per visit}} = \int_{ML}^{\infty} \lambda_i d_{ML} = -\frac{\lambda_i}{\beta_{ML}} = 1/0.002 = 500 \text{ TL.}$$

When the consumer's surplus is calculated based on the endogenous Poisson model estimation results, the value will not change as the value of the β_1 parameter is 0.002.

In Table 7, the annual consumer's surplus for Mount Nemrut was calculated as (500x1.2) 600 TL. By multiplication of this value with the annual average number of visitors, the recreational and tourism-based utilization value of Mount Nemrut per year was calculated as 19 388 400 TL/year. In the comparison of the areas in the same table, it was seen that Uzungöl and Ayder received the highest numbers of visitors. The highest per person annual number of visits was also in the Ayder Tableland as 2.2. The Ayder Tableland, which has an increased number of visitors every year, is one of the areas with the highest number of visitors among the studied areas. Jang et al. (2004) stated that a sustainable tourism policy needs to consider the daily expenditure per tourist as a marketing goal rather than trying to obtain the highest number of tourists. In recent years, activities appealing to tourists have been increased around the Ayder Tableland and Uzungöl, and this has ensured that visitors stay longer in these areas and spend more. Tourists visiting the Mount Nemrut National Park, which is one of the rarest regions worth seeing in Turkey, see the natural beauties and leave. Because there are no activities for tourists to spend quality time and no accommodation opportunities, the area is constantly losing its appeal.

Table 7. The annual recreation and tourism-based utilization value of the regions

Indicators	Nemrut Mountain	Sumela Monastery	Ayder Tableland	Uzungöl Nature Park	Overall
1.Consumer surplus per visitor (TL)	500	500	500	500	500
3.Number of annual visits per person	1.2	1.5	2.2	1.4	1.5
4.Annual consumer rant (1x2)	600	750	1100	700	750
5.Average number of visitors per year (1000 person)	32.3	500.0	690.3	697.1	1919.8
6. The annual recreation and tourism-based utilization value of the regions (1000000 TL/Year) (4x5)	19.4	375.0	759.4	488.0	1440.0

CONCLUSION

With this study, it was determined that there is a relationship between the expenditures of tourists visiting rural tourism areas at different locations of Turkey and socioeconomic factors such as age, education, income, marital status or home ownership. The study shows that some areas among tourism destinations have become specialized in terms of nature and culture tourism, and these areas host more tourists.

In the study, it was found that more tourists visited the Ayder Tableland and Uzungöl Nature Park, and the number of tourists visiting the Soumela Monastery was also high due to its presence in the same region. It was seen that the number of tourists visiting the Mount Nemrut National Park was very low, and according to the data of the Ministry of Tourism, the number of tourists visiting the area is constantly decreasing.

The responses of the visitors on not only visiting these recreation areas again but also recommending these to other people showed that the natural beauty of these recreation areas is word seeing, but the visitors were not satisfied with the preservation of these areas and ecosystem services. It was stated that, despite interventions on especially the natural recreation areas by people who visit these places and their negative effects, the preservation of these areas and ecosystem services were insufficient.

According to the model results, the head of the household's possession of a second job, home and automobile affects visits to the areas positively. Moreover, habitation of the person in Istanbul, higher travel cost and increased education level affect visits negatively. The status of visiting the Uzungöl Nature Park increases visits to the Ayder Tableland and Soumela Monastery, while decreasing visits to the Mount Nemrut National Park.

The study also has significance in terms of discussing four different areas simultaneously and shedding light on the practices in similar areas in Turkey. It is believed that determination of the value of utilization of four areas for recreation and tourism annually

will be guiding for policymakers and institutions and organizations working on this issue in terms of determining the amounts of investments to be made to these areas.

Increasing the number of similar studies in Turkey will contribute to achievement of rational and sustainable usages that will increase the value of these area by determining the usage values of natural resources. With the condition that the share to be allocated from the budget is determined based on the usage value of these areas, and this allocation is used to preserve the historical and cultural texture in these areas, it will be possible to use these areas to repair existing buildings, improve facilities and preserve and increase the diversity of fauna and flora.

REFERENCES

- Aksoy, A., & Bilgiç, A. (2019). Determining The Factors Taking Role In Ski/Snowboard Preferences. *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, 8(2), 42-55.
- Armbrecht, J. (2014). Use value of cultural experiences: A comparison of contingent valuation and travel cost. *Tourism Management*, 42, 141–148. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2013.11.010>
- Beal, D. (1998). ‘A travel cost analysis of the value of Carnarvon Gorge National Park for recreational use’: reprise. *Australian Journal of Agricultural and Resource Economics*, Vol. 42, pp. 267–268. <https://doi.org/10.1111/1467-8489.00051>
- Bertram, C., & Larondelle, N. (2017). Going to the Woods Is Going Home: Recreational Benefits of a Larger Urban Forest Site — A Travel Cost Analysis for Berlin, Germany. *Ecological Economics*, 132, 255–263. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2016.10.017>
- Braden, J. B., & Kolstad, C. D. (1991a). *Measuring the demand for environmental quality*. North-Holland.
- Braden, J. B., & Kolstad, C. D. (1991b). *Measuring the demand for environmental quality*. Amsterdam, North Holland: Elsevier Science Pub. Co.
- Cameron, A. C., & Trivedi, P. K. (2013). *Regression analysis of count data* (Vol. 53). Cambridge university press.
- Clawson, M., & Knetsch, J. (1966). The Economics of Outdoor Recreation. *Southern Economic Journal*, 104(5), 559–593.
- Creel, M. D., & Loomis, J. B. (1990). Theoretical and Empirical Advantages of Truncated Count Data Estimators for Analysis of Deer Hunting in California. *American Journal of Agricultural Economics*, 72(2), 434. <https://doi.org/10.2307/1242345>
- Czajkowski, M., Ahtiainen, H., Artell, J., Budziński, W., Hasler, B., Hasselström, L., ... Söderqvist, T. (2015). Valuing the commons: An international study on the recreational benefits of the Baltic Sea. *Journal of Environmental Management*, 156, 209–217.
- De Frutos, P., Rodríguez-Prado, B., Latorre, J., & Martínez-Peña, F. (2019). Environmental valuation and management of wild edible mushroom picking in Spain. *Forest Policy and Economics*, 100(September 2018), 177–187. <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2018.12.008>
- Dong, C.-M., Lin, C.-C., & Lin, S.-P. (2018). Study on the Appraisal of Tourism Demands and Recreation Benefits for Nanwan Beach, Kenting, Taiwan. *Environments*, 5(9), 97. <https://doi.org/10.3390/environments5090097>
- Englin, J., & Shonkwiler, J. S. (1995). Estimating Social Welfare Using Count Data Models :

- An Application to Long-Run Recreation Demand Under Conditions of Endogenous Stratification and Truncation Author (s): Jeffrey Englin and J . S . Shonkwiler Source : The Review of Economics and Statisti. *The Review of Economics and Statistics*, 77(1), 104–112.
- Filippini, M., Greene, W., & Martinez-Cruz, A. L. (2018). Non-market Value of Winter Outdoor Recreation in the Swiss Alps: The Case of Val Bedretto. *Environmental and Resource Economics*, 71(3), 729–754. <https://doi.org/10.1007/s10640-017-0181-0>
- Freeman, A. M. (1992). *The measurement of environmental and resource values: theory and methods*. Washington, D.C. (EUA). Resources for the Future.
- Garrod, G. D., & Willis, K. G. (1999). *Economic Valuation of the Environment*. Retrieved from <https://ideas.repec.org/b/elg/eebook/1368.html>
- Haab, T. C., & McConnell, K. E. (2002). *Valuing environmental and natural resources: the econometrics of non-market valuation*. Edward Elgar Publishing.
- Hellerstein, D., & Mendelsohn, R. (1993). A Theoretical Foundation for Count Data Models. *American Journal of Agricultural Economics*, 75(3), 604. <https://doi.org/10.2307/1243567>
- Herath, G., & Kennedy, J. (2004). Estimating the economic value of Mount Buffalo National Park with the travel cost and contingent valuation models. *Tourism Economics*, 10(1), 63–78. <https://doi.org/10.5367/000000004773166529>
- Herriges, J. A., & Kling, C. L. (1999). *Valuing Recreation and the Environment: Revealed Preference Methods in Theory and Practice, New Horizons in Environmental Economics*. Iowa State University, Department of Economics.
- Iamtrakul, P., Teknomo, K., & Hokaro, K. (2005). Public Park Valuation Using Travel Cost Method. *Proceedings of the Eastern Asia Society for Transportation Studies*, 5, 1249–1264.
- Jang, S. C., Bai, B., Hong, G. S., & O’Leary, J. T. (2004). Understanding travel expenditure patterns: A study of Japanese pleasure travelers to the United States by income level. *Tourism Management*, 25(3), 331–341. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(03\)00141-9](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(03)00141-9)
- Karakuş, Ü., & Aksoy, A. (2016). Determining the Economic Value of Benefiting from Adıyaman Nemrut Mountain National Park for Recreational and Travel Purposes: Travel Costs Application. *Atatürk Üniversitesi, Journal of Agricultural Faculty*, 47(1), 45–41.
- Krutilla, J. V. (1967). Conservation reconsidered. *The American Economic Review*, 57(4), 777–786.

- Külekçi, M., & Dönmez, R. (2014). Determining the Economic Value of Benefiting from Trabzon Uzungöl Nature Park for Recreational and Tourism Purposes: Travel Costs Application. *Atatürk Univ., Journal of the Agricultural Faculty*, 45(1), 1–7.
- Lee, C. H., Chen, H. S., Liou, G. B., Tsai, B. K., & Hsieh, C. M. (2018). Evaluating international tourists' perceptions on cultural distance and recreation demand. *Sustainability (Switzerland)*, 10(12), 1–14. <https://doi.org/10.3390/su10124360>
- Liston-Heyes, C., & Heyes, A. (1999). Recreational benefits from the Dartmoor National Park. *Journal of Environmental Management*, 55(2), 69–80. <https://doi.org/10.1006/jema.1998.0244>
- Loomis, J., Creel, M., & Park, T. (1991). Comparing benefit estimates from travel cost and contingent valuation using confidence intervals for Hicksian welfare measures. *Applied Economics*, 23(11), 1725–1731.
- Mäler, K. . (2013). *Environmental Economics*. RFF Press.
- Marini Govigli, V., Górriz-Mifsud, E., & Varela, E. (2019). Zonal travel cost approaches to assess recreational wild mushroom picking value: Trade-offs between online and onsite data collection strategies. *Forest Policy and Economics*, 102(March), 51–65. <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2019.02.003>
- Mayer, M., & Woltering, M. (2018). Assessing and valuing the recreational ecosystem services of Germany's national parks using travel cost models. *Ecosystem Services*, 31, 371–386. <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2017.12.009>
- Molina, J. R., González-Cabán, A., & Rodríguez y Silva, F. (2019). Wildfires impact on the economic susceptibility of recreation activities: Application in a Mediterranean protected area. *Journal of Environmental Management*, 245(May), 454–463. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2019.05.131>
- Mulwa, R., Kabubo-Mariara, J., & Nyangena, W. (2018). Recreational value and optimal pricing of national parks: lessons from Maasai Mara in Kenya. *Journal of Environmental Economics and Policy*, 7(2), 204–222. <https://doi.org/10.1080/21606544.2017.1391716>
- Nakatani, T., & Sato, K. (2010). Truncation and endogenous stratification in various count data models for recreation demand analysis. *Journal of Development and Agricultural Economics*, 2(1), 293–303. Retrieved from [http://www.academicjournals.org/JDae/PDF/Pdf2010/Aug/Nakatani and Sato.pdf](http://www.academicjournals.org/JDae/PDF/Pdf2010/Aug/Nakatani%20and%20Sato.pdf)
- Othman, J., & Jafari, Y. (2019). Economic valuation of an urban lake recreational park: Case of Taman Tasik Cempaka in Bandar Baru Bangi, Malaysia. *Sustainability (Switzerland)*,

11(11). <https://doi.org/10.3390/su11113023>

- Pak, M., & Türker, M. F. (2004). Estimating the Recreational Use Value of Forest Resources by Using Contingent Valuation Method (Kapıçam Forest Recreation Sample). *KSU Journal of Science and Engineering*, 7(1), 59–65.
- Pascoe, S. (2019). Recreational beach use values with multiple activities. *Ecological Economics*, 160(March), 137–144. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2019.02.018>
- Pulido-Fernandez, J. I., Cardenas-Garcia, J. I., & Carrillo-Hidalgo, I. (2016). Trip Cultural Activities and Tourism Expenditure in Emerging Urban-cultural Destinations. *International Journal of Tourism Research*, 18, 286–296.
- Shaw, D. (1987). On-site samples Regression: Problems of Nonnegative integers, Truncation, and endogenous Stratification. *Journal of Econometrics*, 37(2), 211–223. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0304407688900036>
- Shrestha, R. K., & Loomis, J. B. (2003). Meta-Analytic Benefit Transfer of Outdoor Recreation Economic Values : Testi ... *Recreation*, (May), 79–100.
- Shrestha, R. K., Seidl, A. F., & Moraes, A. S. (2002). Value of recreational fishing in the Brazilian Pantanal: A travel cost analysis using count data models. *Ecological Economics*, 42(1–2), 289–299. [https://doi.org/10.1016/S0921-8009\(02\)00106-4](https://doi.org/10.1016/S0921-8009(02)00106-4)
- Torres-Ortega, S., Pérez-álvarez, R., Díaz-Simal, P., de Luis-Ruiz, J. M., & Piña-García, F. (2018). Economic valuation of cultural heritage: Application of travel cost method to the national museum and Research Center of Altamira. *Sustainability (Switzerland)*, 10(7). <https://doi.org/10.3390/su10072550>
- Tourkolias, C., Skiada, T., Mirasgedis, S., & Diakoulaki, D. (2015). Application of the travel cost method for the valuation of the Poseidon temple in Sounio, Greece. *Journal of Cultural Heritage*, 16(4), 567–574. <https://doi.org/10.1016/j.culher.2014.09.011>
- Trice, A. H., Wood, S. E., Economics, S. L., & Nov, N. (2019). *Measurement of Recreation Benefits : A Rejoinder HE authors are pleased that their article*. 34(4), 367–369.
- Wang, E., Li, Z., Little, B. B., & Yang, Y. (2009). The economic impact of tourism in Xinghai park, china: A travel cost value analysis Using count data regression models. *Tourism Economics*, 15(2), 413–425. <https://doi.org/10.5367/000000009788254287WCED>, (1987), Our Common Future, Brundland Report, Oxford & New York: Oxford University Press
- Yuan, L. ling, & Wang, S. jin. (2018). Recreational value of glacier tourism resources: A travel cost analysis for Yulong Snow Mountain. *Journal of Mountain Science*, 15(7), 1446–1459. <https://doi.org/10.1007/s11629-017-4685-4>

Zandi, S., Limaie, S. M., & Amiri, N. (2018). An economic evaluation of a forest park using the individual travel cost method (a case study of Ghaleh Rudkhan forest park in northern Iran). *Environmental and Socio-Economic Studies*, 6(2), 48–55. <https://doi.org/10.2478/environ-2018-0014>

YENİLEBİLİR YABANI BİTKİLERİN GASTRONOMİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: ERZURUM UZUNDERE ÖRNEĞİ⁶

Neslihan KÖKLER⁷

Neslihan ÇETİNKAYA⁸

ÖZET

Bu araştırma Erzurum ilinin Uzundere ilçesinde yetişen yenilebilir yabancı bitkileri tespit etmek ve gastronomik açıdan önemini belirlemek amacıyla planlanmış olup bu doğrultuda yürütülmüştür. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma esnasında Erzurum ili Uzundere ilçesinde ikametgâh eden yerel halkla görüşülerek bu bölgede yetişen yabancı bitkilerden hangilerinin yenilebilir olduğu ve yenilebilen yabancı bitkilerin kullanım amaçları hakkında bilgiler derlenmiştir. Görüşmeler esnasında literatür taraması sonucu hazırlanan sorulardan alınan cevaplar not tutularak, ses kaydı yapılarak ve fotoğraflanarak değerlendirilmiştir. Araştırma bölgesinde doğal olarak yetişen yenilebilir yabancı bitkiler incelendiğinde yörede toplanan ve tüketilen 15 çeşit yenilebilir yabancı bitkinin bulunduğu görülmüştür. Bu bitkilerin tamamı yiyecek amaçlı kullanılmakta olup, 13'ünün tıbbi amaçlı, 5'inin ticari amaçlı, 2'sinin sadece yeme amaçlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yörede yetişen bu bitkilere yöre halkı tarafından ilgi oldukça yoğundur. Yetişen bu bitkilerden yöre halkı genellikle sulu yemek ve kavurma yapmaktadır. Tıbbi amaçlı olanlardan özellikle çayırların salamurası yapılarak tüketildiği, bitkilerden kış için de faydalanmak isteyenlerin evelik ve ısırgan bitkisini temiz bir bez üzerinde fazla güneş almayan yerlerde kurutarak sakladığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine yörede yıl içerisinde hasadı tekrarlanan bitkilerden olan evelik, semizotu ve çayırlar bitkisinin, çay için kurutulan kırmızı kuşburnunun, ipe dizilerek kurutulan alıç meyvesinin yöre halkı tarafından yol kenarlarında ve pazarlarda satıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonuç yörede yetişen yenilebilir yabancı bitkilerin o yörenin kalkınmasına da katkı sağladığının bir göstergesidir.

Anahtar Kelimeler: Yenilebilir Yabancı Bitkiler, Etnobotanik, Gastronomi

Jel Kodları: Q18

Geliş Submitted 03.03.2021

Kabul Accepted 13.12.2021

⁶ Bu çalışma, "Yenilebilir Yabancı Bitkilerin Gastronomik Açısından Değerlendirilmesi: Erzurum Uzundere Örneği" adlı Yüksek Lisans Tez'inden türetilmiştir.

⁷ Bilim Uzmanı, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı, Mail: neslihankokler2@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7300-4270>

⁸ Doç, Dr., Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, nserceoglu@atauni.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1549-0834>

THE EFFECT EDIBLE WILD PLANTS EVALUATION IN RESPECT OF GASTRONOMY: ERZURUM UZUNDERE EXAMPLE

ABSTRACT

In this study, it is aimed at identifying edible wild plants grown in Uzundere District of Erzurum province and to determine its gastronomic importance and is carried out accordingly. In the application part of the research, semi-structured interview technique, one of the qualitative research methods, was used. During the research, the local people residing in Uzundere district of Erzurum were interviewed and information about which of the wild plants grown in this region are edible and the uses of edible wild plants were compiled. During the interviews, the answers obtained from the questions prepared as a result of the literature review were evaluated by taking notes, recording audio and photographing. When edible wild plants grown naturally in the research area were examined, 15 types of edible wild plants collected and consumed in the region were identified. All of these plants are used for food, 13 of them are for medical purposes, 5 are for commercial purposes and 2 are for eating purposes only. The interest of these plants grown in the region is very intense by the local people. Of these plants grown, local people usually cook meals and roast. It has been concluded that those who want to benefit from the plants for the winter, especially those that are used for medical purposes, are made by using brine and dry the evil and nettle plant in a place where it does not get much sun in a clean cloth. Again, it is concluded that evelik, purslane and çadır, which are among the plants whose harvests are repeated throughout the year, are sold on the roadside and markets by the locals of the hawthorn fruit dried on a string. This result is an indication that edible wild plants grown in the region also contribute to the development of that region.

Keywords: Edible Wild plants, Ethnobotanical, Gastronomy

Jel Codes: Q18

1. GİRİŞ

Yiyecek içecek tüketimi insanoğlunun dünyaya gelişinden itibaren ortaya çıkan zorunlu bir yaşamsal faaliyettir. Bu zorunluluk insanoğlunu araştırmaya yöneltmiş ve insanların dünyayı keşfe başlamasıyla birlikte, yiyecek-içecek arayışı sürecinde hayvanların yanı sıra, bitkiler de oldukça önemli bir yer kaydetmiştir. Geçmişten geleceğe uzanan tarihi

araştırmalar ve arkeolojik kazılar insanların beslenme şekilleriyle alakalı birçok veri sunmaktadır. Bu veriler içerisinde en önemli olan insanların bitkileri gıda gereksinimlerini gidermek için kullanmasıyla birlikte mevcut sağlık durumlarını da iyileştirmek için bitkilerden yararlanma şekli olarak ifade edilmektedir (Koçyiğit ve Özhatay, 2008).

Yenilebilir yabancı bitkiler, yöresel mutfakların tanıtılması ve o yörenin mutfağı için gastronomi imajının oluşmasında oldukça önemlidir. Bu bağlamda yöreye gelen gastro turistlerin yöresel lezzetleri tatmaları ve bu lezzeti başka bir yerde bulamayacaklarını bilmeleri, yöre mutfağının turistik çekim gücünü artırmaktadır. Ülkemizin içinde bulunduğu çeşitli iklim koşulları ve üç flora bölgesinin keşiştiği alanda bulunuyor olması bitki çeşitliliğine sahip en zengin coğrafyalardan biri olmasını sağlamaktadır. Öyle ki ülkemizde yetişen bitki çeşitliliği Avrupa kıtasında yetişen bitki çeşitliliğinin tümü kadardır. Sayısal olarak ifade edildiğinde ülkemizde 11.000 çeşit bitki yetişmekte olup bu değer içerisinde 3.000'nin endemik olduğu bilinmektedir (Çetinkaya ve Yıldız, 2018).

Yenilebilir yabancı bitkilerle ilgili yapılan alan yazın taramasında özellikle akademik anlamda bu konuyla ilgili genellikle etnobotanik ve tıbbi amaçlı çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda yenilebilir bitkilerin insan sağlığı için beslenme üzerindeki önemine değinilmiş yemeklerde kullanımlarıyla alakalı olarak yeterince üzerinde durulmamıştır. Oysaki gastronomi turizmi içerisinde yenilebilir yabancı bitkiler ve bu bitkilerle yapılan yemeklerin önemi giderek artmaktadır. Gastronomi turizmi bir bölgeye özgü yemekleri sunarak ve bölgenin kültürel kimliğini ve mirasını yansıtarak söz konusu bölgeye rekabet avantajı sağlayan, daha önce yaşanmamış bir yiyecek içecek deneyimi yaşamak için seyahat motivasyonu yaratan ve seyahat davranışlarının güdülenmesine önemli ölçüde yardımcı olan etkili bir turizm çeşididir. Bu bilgiler doğrultusunda yapılan bu araştırmanın amacı, Erzurum Uzundere ilçesinde yetişen yenilebilir yabancı bitkileri tespit etmek, bu bitkilerin kullanım amaçlarını öğrenmek, bu bitkilerden hangi yemeklerin yapıldığını belirlemek ve ekonomik anlamda yöre halkına katkı sağlayan bitkilerin bilgisine ulaşmaktır. Yenilebilir yabancı bitkilerin gastronomik önemini belirlemeye yönelik olan araştırmalar oldukça azdır. Bu araştırmayla birlikte yenilebilir yabancı bitkilerin yiyecek-içecek işletme menülerinde yer edinmesini sağlamak, bu bitkilerin tanınırlığı artırmak adına festivaller düzenlenmesine katkı sağlamak bu bitkilerle yeni reçeteler oluşturmak amaçlanmaktadır.

Araştırma, Erzurum iline bağlı Uzundere ilçesinde ikamet eden 15 gönüllü kişiyle yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile gerçekteşirilmıştir. Bu kişilere demografik soruların yanı sıra yenilebilir yabancı bitkilerle ilgili sorular (bitkinin hangi aylarda görüldüğu, bitkinin yöresel isimleri, bitkinin yemeklerde hangi kısımlarının kullanıldığı, bitkiden hangi

yemeklerin yapıldığı, bitkinin bölgeye ekonomik katkısı) yöneltilip ses kaydı alınarak, not tutularak ve fotoğraflanma suretiyle gerçekleştirilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1. Yenilebilir Yabani Bitkiler

Yenilebilir yabani bitkiler, belirli dönemlerde uygun koşullar sağlanınca toplanan, mutfaklarda kullanılmak üzere bütünü veya bazı kısımları kullanılan yaygın olarak yabani bitkileri tanımlayan ifadelerdir. Yenilebilir yabani bitkilerle ilgili yapılan çalışmalar genellikle sağlık açısından ve insan-bitki (etnobotanik) ilişkisini incelerken son zamanlarda gastronomi turizmine de yönelmiştir. Bu sayede bu bitkilerin mutfaklarda nasıl kullanıldığı, yöreye özgü bitkilerin bölgesel kalkınmada nasıl etkin hale getirileceği araştırılmaya başlanmıştır. Türkiye’de bitkilerin hangi amaçla toplandığına dair araştırmalar çok eski tarihlere dayanmaktadır. Çok eski zamanlardan süre gelen bilgilere göre bitkiler çoğu zaman beslenme ve tüketim amacıyla toplanmıştır ve bu geleneğin hala devam ettiği beyan edilmektedir (Karadağ, 2015). Yabani bitkiler aynı zamanda insan sağlığını iyileştirici özellikleri olan besin maddelerine de sahiptir. Çoğu bitki mineral ve vitamin bakımından oldukça zengindir (Doğan, Uğulu ve Durkan, 2013). Medikal çalışmalar yenilebilir otların tıbbi olarak nasıl kullanıldığıyla ilgili çalışmaları ifade ederken; etnobotanik çalışmalar ise belli bir dine veya kültüre ait insanların bu bitkileri nasıl sınıflandırdıkları, özgün olarak nasıl kullandıkları veya tanımladıklarıyla ilgili çalışmaları ifade etmektedir (Abdulrahman, Fajemiroye, Oladele, 2006).

Eski dönemlerde ulaşım şartlarının zorluğu insan sağlığını olumsuz yönde etkilemiştir. Bu olumsuzlukların başında sebze ve meyve tüketiminin sınırlı olması gelmektedir. Bu gibi dönemlerde besin olarak kullanılan bitkiler insanların C vitamini ihtiyacını karşılamış ve sağlıklarını korumalarına yardımcı olmuştur. Yine bitkiler besin olarak tüketildiği gibi hastalıkların iyileşmesi amacıyla da kullanılmıştır. İlaç olarak baktığımızda bitkiler vitamin ve antioksidan açısından oldukça değerlidir. Özellikle ilaç endüstrisinin gelişmediği dönemlerde bitkiler çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılmıştır. Tanısı konmuş hastalıklarda kullanıldığı zaman faydalı olduğu görülmüştür. Bitkilerden en iyi şekilde faydalanabilmek için toplanım alanlarına dikkat etmek gerekmektedir. Toplanım şartları kadar temizliği ve tüketim şekli de önem arz etmektedir. Ancak bu bitkilerden bazıları sağlıksızdır. Sağlıksız olarak nitelendirilen bitkiler genellikle tarım arazilerinde ilaca maruz kalan bitkiler veya yol kenarlarından toplanan bitkilerdir (URL1).

Yabani bitkilerin tüketimine olan bağımlılık hem gıdaların fazla olduğu hem de kıtlık yaşanan dönemlerde artış göstermiştir. Gıda bulmakta zorlanılan dönemde yenilebilir yabani

bitkiler büyük önem arz etmiştir. İnsanlar hayatlarını devam ettirebilmek için yenilebilir yabani bitkilere yönelmiştir (Karaca, Yıldırım ve Çakıcı, 2015). Dünyada sağlık üzerine yapılan araştırmalarda, yeşil yapraklı sebzelerin sağlık üzerine iyileştirici etkileri olması nedeniyle insanların edindikleri yeme-içme kültürü değişmeye başlamış ve yıldan yıla yeşil yapraklı bitki tüketiminin arttığı görülmüştür (Evren vd. 2009).

Yabani bitkilerle yapılan yemeklere genellikle ülkemizde “ot yemekleri” adı verilmektedir. Yemeklerde kullanılan bitkilerin çoğu otsu özellikte olup, bu bitkilerin her yeri (yaprak, gövde, sap, olgunlaşmamış bitki vb.) kullanılabilir. Bu sebeple ot yemekleri kavramı, otsu haldeki bitki kısımlarından faydalanılarak oluşturulan yemekler için ifade edilen bir kavram olarak da nitelendirilmektedir (Tuzlacı, 2011). Yenilebilir bitkilerle çorbalar, sebze yemekleri, salatalar, yaprak sarmaları vb. yemekler yapılmaktadır. Ayrıca aromatik tadı olan bitkilerle tat verici baharatlar veya kurutularak çay yapılmaktadır. Örneğin Van’ın otlu peyniri bu şekilde hazırlanmaktadır (Çetinkaya ve Yıldız, 2018).

Türkiye coğrafik özellikler açısından oldukça geniş bir çeşitliliğe sahiptir. Bu çeşitlilik içerisinde bitki toplulukları göze çarpmaktadır. Öyle ki ülkemizde yetişen bitki çeşitliliği Avrupa kıtasında yetişen bitki çeşitliliğinin tümü kadardır. Sayısal olarak ifade edildiğinde Türkiye’de 11.000 çeşit bitki türünün olduğu, bu rakamların içerisinde 3.000’nin ise endemik olduğu bilinmektedir (Karadağ, 2015).

Anadolu’da her yörede kendine özgü ot yetişmektedir. Burada ki ot terimi daha çok insanların müdahalesiyle yetişmeyip, kendiliğinden doğada yetişen, yabani bitki olarak ifade edilmektedir. Bir yörede yetişen bir bitki farklı yörelerde farklı isimlerle adlandırılabilir. Örneğin bir yörede madımak olarak adlandırılan bir bitki farklı yörelerde gıvışkan veya yemlik olarak tanımlanabilir. Bu karışıklığı gidermek amacıyla bitkilere latince isimler verilmiştir (Karaca vd. 2015).

Yenilebilir yabani bitkiler tüm insanlık boyunca önemini kaybetmeden günümüze kadar gelmiştir. Gerek kıtlık dönemlerinde gerekse sağlık için bu bitkiler sıklıkla tüketilmiştir. Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde gıda amaçlı tüketilen bazı bitkilerin genel olarak tüketilenleri arapsaçı, karahindiba, ebegümece, kuzukulağı, semizotu, madımak, kuşekmeği, şevketi bostan, su teresi, yabani pazı, tekesakalı, yilandili, sinir otu, su mercimeği, yaban mersini, su diken, kuşkonmaz, sarıpatya ve gelinciktir.

2.2.Erzurum’un Yenilebilir Yabani Bitkileri

Dünyanın tüm ülkelerine bakıldığında “ot türleri” yönünden en zengin ülkenin Türkiye olduğu görülmektedir. Ülkemizde ise Doğu Anadolu tüm bölgeler arasında bitki çeşitliliği yönünden en zengin bölgedir. Doğu Anadolu bölgesinin iklim şartlarının soğuk olması, karın

uzun süre yerde kalışı da bu bölgedeki toprağın uzun süre nemli kalmasını sağlarken, yağmur ve nemli esen rüzgâr bitkilerin daha geç sürede kurumasını sağlar, böylelikle insanlar daha uzun süre yenilebilir bitkilerden faydalanabilmektedirler. Bu bölgede ormanlar az olmakla beraber yaylaları çok otlakları gürdür. Bitki çeşitliliği fazladır ve bitkilerin bazıları endemiktir. Bitkiler keyfi olarak değil bitkinin şekline, tadına, türüne göre isimlendirilmiştir (Alparslan, 2011: 324). Konya, Sivas, Ankara illerinden sonra Türkiye'nin dördüncü, Doğu Anadolu'nun ise en büyük yüz ölçümüne sahip olan ili Erzurum en eski yerleşim merkezlerinden biridir. Etrafındaki Erzincan, Gümüşhane, Bayburt gibi illerin yanı sıra, Kafkasya, İran ve Rusya'nın mutfak kültüründen etkilenmiş ve kültürünü zenginleştirmiştir (Mil ve Denk, 2015). Erzurum ilinin mevsim şartları düşünüldüğünde, gerek yaz aylarının kısalığı, gerek karın yerde uzun süre kalışı bölge halkını genellikle ete, bakliyata ve kurutulmuş sebzelere yönlendirmiştir. Hayvancılığın da bu bölgede gelişmiş olması hayvansal ürünlerin çeşitliliğini artırmış, dolayısıyla tereyağı, süt, peynir, yoğurt gibi ürünlerin bu bölgede tüketimini yaygınlaştırmıştır (Çetinkaya ve Yıldız, 2018: 487). Bölgede pişirilen hemen hemen tüm sebze yemeklerinin içerisinde et girmektedir. Yemeklere konulan etler genellikle koyun eti, kemikli et ya da kuşbaşı et olarak kullanılırken, sığır eti kıyma olarak tercih edilmektedir (Ertaş ve Karadağ, 2013). Erzurum ilinde tüm bunların yanı sıra yenilebilir bitkiler de tüketilmektedir. Bu bitkiler gerek çiğ gerek pişirilerek veya salata ya da yemeğe katılarak yenilmektedir. Erzurum'un yenilebilir yabancı bitkileri; acıgıcı, adol, aşotu, bağa yaprağı, baldıran, boğa diken, burcalak, çası, çiriş, ebegümece, evelik, gülül, haşhaş, ısırgan, ışkın, kar çiçeği, kekik, kelemkeşir, kımı, kuş ekmeği, kuzu kulağı, lilpar, medik, pazı pancarı, reyhan, silimsoğanı, tere, topuz, turpotu, yarpuz ve yemliktir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Yapılan araştırmalarda Türkiye'de yetişen yabancı bitki türünün 3000'inin (toplam sayının üçte biri) halk tarafından isimleriyle bilinmekte olduğu görülmektedir. Bu rakam halkın yabancı bitkilere karşı ilgisinin varlığını açıkça ortaya koymaktadır. Ancak halk bu yenilebilir yabancı bitkileri yalnızca kendisi tüketmekte, ticaretini yapmamaktadır. Bu nedenle bu araştırmada kırsal kesimde yaşayan yerel halkın bu yenilebilir yabancı bitkiler konusunda farkındalığını artırabilmek için bu doğal kaynak veya hazinenin gastronomik önemini araştırmak hedeflenmektedir. Bu konuda atılacak ilk adım ise mevcut yenilebilir yabancı bitkileri yerel halkla görüşerek birinci ağızdan teyit ve tespit etmek, bu bitkilerin özellikle en sık kullanılanlarını belirleyerek ekonomik değeri olabilecek türleri ön plana çıkarmak, üzerinde detaylı çalışmalar yaparak turistik ürüne dönüştürmek hedeflenmektedir. Bu

durumda turistik bir ürün haline getirilen yenilebilir yabancı bitkilerin reklam ve tanıtımıyla yabancı bitkilere ilgi duyan tüketicilere satışı gerçekleştirilerek doğrudan yöresel bir ürünle kırsal kalkınma sağlanacaktır.

Yenilebilir yabancı bitkiler, besin değeri ve içerdiği vitaminler açısından oldukça zengindir. Yenilebilir bitkiler; sebze, meyve ve tam tahıl gibi insan sağlığına faydalı bileşenleri olan ve yiyecek olarak faydalanılan bitkilerdir. Bu nedenle yenilebilir bitkilerin özellikle besin kaynakları kıt olan toplumların dengeli ve sağlıklı beslenme kültürü açısından son derece önemli olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte yenilebilir bitkilerin mineral bakımından yetiştirilen (tarımı yapılan) bitkilerden daha zengin olduğu da belirtilmektedir. Yenilebilir bitkiler oldukça kalın ve verimli toprak tabakasına sahip yaylalarda yetişmektedir. Bu yaylalardan başlıcaları Erzurum, Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars ve Ardahan'dır. Genellikle yıllık otsu bitki olarak adlandırılan bu bitkilerin mart sonu, nisan, mayıs ve haziran aylarında tüketildiği ve yöredeki hayvanlar ile insanların bu bitkilerden azami derecede faydalandığı bilinmektedir. İklim koşulları nedeniyle karın bol olduğu Erzurum'da kar sularının toprağı nemli tutması nedeniyle bitkiler geç kurumakta ve bu durumda onlardan uzun bir süre faydalanılmaktadır. Erzurum'da yetişen ve yenilebilir olan yabancı bitkilerin çeşitliliği Erzurum yöresel mutfağını da zenginleştirmektedir. Erzurum özellikle il dışından Erzurum'u ziyaret eden turistlerin nazarında yöresel olarak yalnızca çağ kebabı, kadayıf dolması gibi birkaç tanınmış ürüne sahipmiş bir imaja bürünmüştür. Amaçlanan hedeflerden bir diğeri ise Erzurum yöresel mutfağının çeşitliliğini bu yemeklerle zenginleştirmek ve tüketicilerin nazarında sadece et ve türevlerinden oluşan bir yemek kültürü profilini değiştirmektir.

3.2.Araştırma Alanının Genel Özellikleri

Uzundere ilçesi coğrafi konumu itibarıyla Erzurum-Artvin karayolu üzerinde, bir vadi olan Tortum çayı üzerinde kurulmuştur ve il merkezine uzaklığı 84 km'dir. İlçenin denizden olan yüksekliği 1050 m olup, 840 kilometre kare yüz ölçümünü sahiptir. Coğrafi özelliklerinden dolayı rakımı düşük olup, Erzurum iline göre ılık bir iklime sahiptir. Doğu Anadolu bölgesinin Doğu Karadeniz'e olan sınırlarından birini oluşturan Uzundere ilçesi güneyde Tortum, kuzeyde Yusufeli, batıda İspir ve doğuda Oltu ilçeleriyle komşuluk etmektedir. Doğu ve kuzey bölgelerinde karasal iklim hâkimken, batı ve güney bölgelerinde Doğu Karadeniz iklimi görülmektedir. (Orhan ve Karahan, 2010). Uzundere'de genel iklim havası Doğu Karadeniz iklimine hakim iklimdir. Sonbahar ve ilkbahar mevsimlerinde genellikle yağışlıdır. Mikro klima özelliği vadiye narenciye hariç tüm meyve sebze üretimi yapma olanağı sağlamaktadır (Çimen, 2005).

Kullanım alanları bakımından ilçenin %39,7'si çayır ve meraya, %12'si orman ve fundalığa, %9,8'i tarımsal faaliyetlere ayrılmıştır. Tarımsal faaliyetler olarak seracılık, meyve yetiştiriciliği, bağ bahçe tarımı, alabalık yetiştiriciliği, arıcılık, küçük ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği görülmektedir. Bunların içerisinde en önemli tarımsal ürünler; mısır, buğday, arpa, fasulye, patates, elma, armut, şeftali, kızılcık, vişne, kiraz, üzüm, nar, iğde, incir, fındık, kayısı olarak sıralanabilir (Karahana ve Orhan, 2008).

Uzundere'de ekonomik anlamda tarım sektörü hala canlılığını korumakla beraber, hayvancılıkta önemli gelir kaynaklarından. Tarihi açıdan da önemli bir yere sahip olan Uzundere mutfaktan, halk oyunlarına, folklor ve müziğe kadar ulaşan kadim Anadolu kültür zenginliğine sahiptir. Yine bunların yanı sıra tarihi ve doğal mekânlara da sahiptir. Bunlar; Tortum şelalesi, Tortum Gölü, Yedi Göller, Öşvank manastırı ve kilisesi, tortum çayı, Peri Bacaları, Üngüzek Kalesi, Sapaca Kalesi, İnçer Camii, Cevizli Camii, Şaşaroz Şapeli, Akkoyunlu ve Gürcü Mezar Taşlarıdır (URL2).

Şekil 1. Uzundere İlçesinin Coğrafik Haritası

3.3. Veri Toplama Aracı ve Teknikleri

Araştırmada nitel araştırmada yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırmalar, bir alanda derinlemesine veri toplanmasını içeren bir araştırma türüdür (Batu, 2000) ve görüşme, gözlem ve doküman incelemesi şeklinde yapılabilmektedir. Araştırmanın amacı doğrultusunda öncelikle Uzundere ilçesinde yetişen yenilebilir yabancı bitkilerin tespitini yapmak üzere yöre halkı ile görüşme yapılması planlanmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinde görüşme yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve yarı yapılandırılmış görüşme olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Bu teknik sahip olduğu belli düzeydeki standartlığı ve esnekliği nedeniyle, yazmaya ve doldurmaya dayalı testler ve anketlerdeki

sınırlılığı ortadan kaldırması ve belirli bir konuda derinlemesine bilgi edinmeye yardımcı olması nedeniyle tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Görüşme soruları daha önceden ilgili literatür doğrultusunda ve araştırma amacına yönelik olarak hazırlanmıştır. Araştırma 2019 yılı Mart ayında başlatılarak Temmuz ayına kadarki süreçte gerçekleştirilmiştir. Mart-Temmuz ayları arasının seçilmesindeki temel kıstas yöredeki yenilebilir yabani bitkilerin bu aylar arasında yetişmesi, toplanması ve değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır.

Araştırmanın mevcut yabani bitkileri yerel halkla görüşerek birinci ağızdan teyit ve tespit etme temel amacı doğrultusunda hazırlanan görüşme sorularında Akan ve Bakır Sade (2015) tarafından yapılan araştırmalarda kullanılan mülakat soruları özenle sentezlenerek ve araştırma alanına uyarlanarak kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda öncelikle mülakata katılım sağlayan 15 kişinin demografik özelliklerinin tespitine ilişkin sorulara yer verilmiştir. Bunlar; cinsiyet, yaş, öğrenim durumu, meslek ve Uzundere’de ikametgâh süresi bilgileridir. Görüşme formunun ikinci kısmında ise araştırmanın amacını gerçekleştirmek üzere hazırlanan sorulara yer verilmiştir. Bu sorular ise şöyledir:

- Uzundere’de toplanan ve kullanılan bitkiler nelerdir?
- Bu bitkilere verilen yöresel isimler nelerdir?
- Bu bitkilerden ne amaçla yararlanılmaktadır?
- Hangi bitkiler ne zaman yetişmekte ve toplanmaktadır?
- Bu bitkilerin hangi kısımları kullanılmaktadır?
- Bitkinin toplanan kısımlarını nasıl kullanılmaktadır?
- Bu bitkilerden ne tür yemekler yapılmaktadır?
- Yörede yetişen yenilebilir yabani bitkilerin bölgesel kalkınmadaki önemi nelerdir?

Belirlenen araştırma sorularından alınan cevaplar görüşme esnasında ses kayıt cihazı ve not tutularak kayıt altına alınmış, daha sonra demografik veriler bilgisayara aktarılmıştır. Belirlenen sorulara verilen cevaplar da ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, cevapların güvenilirliğinden emin olmak için aynı bitkinin yakın köylerdeki kullanımı da araştırılıp cevaplar karşılaştırılarak kontrol edilmiştir. Araştırma sorularına cevap aramak için görüşme yapılan kişilerle araziye çıkılmış, tespit edilen yenilebilir yabani bitki örnekleri sorularak fotoğraflanmıştır. Arazi çalışmalarında fotoğraf makinesi, etiketler, tanımlama kartları vb. gibi alet ve ekipmanlar kullanılmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Demografik Veriler

Araştırmada öncelikle katılımcılara ilişkin demografik veriler incelenmiştir. Araştırmaya gönüllü olarak katılan 15 kişiye ilişkin cinsiyet, yaş ve eğitim durumu dağılımları Tablo 1.'de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	
Erkek	5
Kadın	10
Yaş	
30 ve altı	1
31- 40	1
41-50	4
51-60	2
61-70	5
71 yaş ve üzeri	2
Eğitim Durumu	
İlkokul	8
Ortaokul	4
Lise	3

Veriler incelendiğinde 15 katılımcının 5'nin erkek, 10'unun kadın olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaşlarına bakıldığında 30 ve altı 1, 31- 40 yaş arası 1, 41-50 yaş arası 4, 51-60 yaş arası 2, 61-70 yaş arası 5, 71 yaş ve üzeri 2 kişi bulunmaktadır. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında ise verilen cevaplara göre ilkokul, ortaokul ve lise arasında gruplandırılma yapılmış olup, ilkokul mezunu 8 kişi, ortaokul mezunu 4 kişi ve lise mezunu olan 3 kişi bulunmaktadır.

4.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Sonuçları

Araştırmanın amacıyla ilişkili olarak hazırlanan mülakat sorularından ilki "Uzundere'de toplanan ve kullanılan bitkiler nelerdir?" sorusu olmuştur. Bu soruya verilen tüm cevaplara göre Uzundere'deki yenilebilir yabancı bitkiler; evelik, bağa yaprağı, kızamık, ebegümece, taş inciri, yabancı böğürtlen, çadır, ısırgan, yemlik, alıç, kuş üzümü, altın çilek, semizotu, madımak ve kırmızı kuşburnudur.

Araştırmada sorulan diğer soruların cevapları da incelenmiş her bir yenilebilir yabancı bitki için bitkinin bilimsel ve yöresel adı, kullanım amacı, bitkinin yetiştiği ve toplandığı

aylar, bitkinin kullanılan kısımları ve bu kısımları nasıl kullandıklarını ortaya koyan tablolar oluşturulmuştur. Ayrıca yenilebilir yabancı bitkilerin gastronomik önemini ortaya koymak amacıyla bu bitkilerle yapılan yemeklerin reçetelerinden örnekler verilmiştir. Bu reçeteler yine görüşme esnasında yerel halktan alınan reçetelerdir.

Evelik: Katılımcıların verdikleri bilgiler incelendiğinde evelik bitkisinin her yıl bahar aylarında görüldüğü, özellikle mart ayından sonra bitmeye başlarken mayıs aylarında son bulunduğu ortaya konulmuştur. Yörede en çok kullanılan yenilebilir yabancı bitki türlerinin başında gelen evelik bitkisi toplanma erişkinliğe geldiği zaman el ile kök kısmından koparılarak toplanmaktadır. Toplanan bitkinin yaprak ve sap kısımları pişirilerek tüketilmektedir. Pişirme esnasında ilk olarak bitkinin haşlanması gerekir, daha sonra istenirse soğanla kavrulup yumurta kırılarak ya da istenirse sulu yemeği yapılarak tüketilir. Yapraklarının genişliği nedeniyle iç harç koyularak yaprak sarması yapmak da diğer bir alternatiftir. Eğer kış için hazırlık yapılacak ise toplanan bitki taze iken demetler şeklinde örülerek kurutulup saklanmakta ve bitkinin kurutulmuş haline 'boçu' denmektedir. Tüketilmek istenirse doğranarak yemeklere katılmaktadır. Evelik bitkisinin kan temizleyici özelliği olduğu da yöre halkı tarafından söylenmektedir. 2 dal evelik bitkisinin 1 bardak suyla birlikte kaynatılarak sabah akşam 40 gün boyunca içilmesiyle birlikte guatr hastalığına iyi geldiği de yöre halkı tarafından ifade edilmektedir. Görüşme yapılan kişiler evelikle en sık yapılan yemeklerin evelik sarması ve evelik otu yemeği olduğunu ifade etmişlerdir.

Tablo 2. Evelik Bitkisi

Bitkinin Türkçe Adı:	<i>Evelik</i>
Bitkinin Bilimsel Adı:	Rumex L.
Bitkinin Yöresel Adı:	Evelik, Boçu, Pancar, Labada
Bitkinin Kullanım Amacı:	Yiyecek, tıbbi, ticari
Bitkinin Yetiştigi ve Toplandığı Aylar:	Mart-Mayıs ayları
Bitkinin Kullanılan Kısımları:	Dal ve yaprakları kullanılmaktadır

Bağa Yaprığı Bitkisi: Katılımcıların verdikleri cevaplara göre yörede en çok kullanılan bitkilerden bir diğeri ise bağa yaprağıdır ve kar yere düşene kadar her ayda görülmektedir. Bitki kökünden koparılarak elle toplanır, yaprakları ve tohumları önemlidir. Yapraklar kurutularak çay olarak tüketilmektedir veya taze iken 2-3 dal yaprak 1 bardak suyla kaynatılarak içilmektedir. Bu şekilde öksürüğe iyi geldiği bilinmektedir. Tohumu ise ya suda bekletilip şişirilerek ya da 1 kaşık bala katılarak tüketilmektedir. Bu şekilde idrar söktürücü

özelliği olduğu söylenmektedir. Bağa yaprağının aynı zamanda sivilce üzerine iyileştirici etkisi olduğu da bilinmektedir. Sivilce üzerine yaprak koyulup temiz bir bezle bağlanıp sabitlenerek 24 saat beklemesiyle birlikte sivilceyi kuruttuğu söylenmektedir.

Tablo 3. Bağa Yapradı Bitkisi

Bitkinin Türkçe Adı:	<i>Bağa Yapradı</i>
Bitkinin Bilimsel Adı:	Plantago L.
Bitkinin Yöresel Adı:	Bağa yaprağı, sinirli ot ve ya sinir otu
Bitkinin Kullanım Amacı:	Yiyecek, tıbbi
Bitkinin Yetiştiği ve Toplandığı Aylar:	Her ay
Bitkinin Kullanılan Kısımları:	Yaprakları ve tohumu kullanılmaktadır.

Kızamık Bitkisi: Katılımcıların verdikleri cevaplara göre yörede en çok kullanılan bitkilerden bir diğeri olan kızamık bitkisi, nisan ayının başlarında görölmekte olup, mayıs başlarında kaybolmaktadır. Çalıda yetişen bu bitkinin yaprakları aıtıktan sonra bir iki hafta içerinde toplanması gerekir aksi takdirde yapraklar kartlaşacak ve kızamık bitkisinin tadı acılaşacaktır. Bu bitki elle koparılarak toplanmaktadır. Sonbahara doğru da bitki küçük meyveler verir, bu meyveler küçük ve ekşimsidir. “Kızamık gagası” adıyla yörede bilinmektedir. Kızamık bitkisi çiğ olarak tüketilmez. Yapraklar haşlanarak bol yağda kuşbaşı doğranmış soğanla kavrulup daha sonra yumurta ilave edilip kavrulularak tüketilmekte ya da yapraklarından sulu yemek yapılmaktadır. Meyvelerinden ise dolma pişirilirken veya pilav yapılırken yararlanılmaktadır. Katılımcılar kızamık bitkisinden sadece besin olarak faydalanmayıp tıbbi olarak ta faydalandıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle bitkinin pişirilerek tüketildiğinde idrar söktürücü ve tansiyon düşürücü etkisi olduğu bilinmektedir. Meyveleri ise ödem söktürücü özellik taşımaktadır. Yörede kızamık bitkisinden kızamık aşı ve kızamık yaprağı kavurması yapılmaktadır.

Tablo 4. Kızamık Bitkisi

Bitkinin Türkçe Adı:	<i>Kızamık</i>
Bitkinin Bilimsel Adı:	Berberis Vulgaris L.
Bitkinin Yöresel Adı:	Kızamık, Sariçalı, Karamuk, Kızamık gagası
Bitkinin Kullanım Amacı:	Yiyecek, tıbbi
Bitkinin Yetiştiği ve Toplandığı Aylar:	Nisan-Mayıs ayları
Bitkinin Kullanılan Kısımları:	Yaprakları ve meyvesi kullanılmaktadır.

Ebegümece Bitkisi: Katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde ebegümece bitkisi eylül ayı gibi görülmeye başlamakta ve 5-6 ay süreyle yerde kalmaktadır. Mor çiçekler açan bu bitki aynı zamanda hoş kokuludur. Elle koparılarak toplanan bitkinin yaprakları ve çiçekleri pişirilerek tüketilebilir, çiğ yenmez. Haşlanarak pancar yemeği yapılmakta veya suda kaynatılarak suyu içilmektedir. Çiçekler kurutularak çay olarak da tüketilmektedir. Yöre halkı tarafından sıklıkla kullanılan bu bitki sadece gıda amaçlı değil aynı zamanda sağlığa faydaları nedeniyle de tüketilmektedir. Haşlanarak tüketildiği zaman idrar söktürücü ve öksürüğü kesici etkisi olduğu bilinmektedir. Ebegümece yaprakları eğer bir havanda bir çimdik tuz ile birlikte ezilerek macun haline getirilip, göz üzerine lapası sürülerek uygulanırsa gözde meydana gelmiş olan iltihabi durumlara iyi gelmektedir. Yörede bulgurla yapılan ebegümece yemeği oldukça sık yapılmakta ve tüketilmektedir.

Tablo 5. Ebe Gümece Bitkisi

Bitkinin Türkçe Adı:	<i>Ebe Gümece</i>
Bitkinin Bilimsel Adı:	Malva Vulgaris
Bitkinin Yöresel Adı:	Ebe gümece, Gelin yaprağı
Bitkinin Kullanım Amacı:	Yiyecek, tıbbi
Bitkinin Yetiştigi ve Toplandığı Aylar:	Eylül- Mart ayları arası
Bitkinin Kullanılan Kısımları:	Yaprakları ve meyvesi kullanılmaktadır.

Taş İnciri: Yapılan görüşmeler karşılaştırılıp bilgiler sentezlendiğinde taş inciri ağacının kayalık diplerinde bittiği bilgisi elde edilmiştir. Aynı zamanda kara incirde denilen bu incir türünün ağacının yapraklarından çıkan sütün çok faydalı olduğu söylenmektedir. Meyveleri çiğ olarak tüketilmektedir. Yaprakları ise dalından koptuğu andan itibaren koparılan yerinden sütlenmeye başlamaktadır. Açığa çıkan bu süt sedef hastalığı olanlar için sedefli bölgeye uygulandığında şifa olmaktadır.

Tablo 6. Taş İnciri

Bitkinin Türkçe Adı:	<i>Taş inciri</i>
Bitkinin Bilimsel Adı:	Ficus carica
Bitkinin Yöresel Adı:	Taş inciri, Kara incir
Bitkinin Kullanım Amacı:	Yiyecek, tıbbi
Bitkinin Yetiştigi ve Toplandığı Aylar:	Ağustos, Eylül aylarında
Bitkinin Kullanılan Kısımları:	Yaprakları ve meyvesi kullanılmaktadır.

Yabani Böğürtlen: Yapılan araştırmada katılımcıların verdiği bilgilere göre; yabani böğürtlen sıklıkla tüketilen bir bitki çeşididir. Genellikle topraklı alan üzerinde çalı şeklinde olur ve meyveleri vardır. Bitkinin yaprak ve meyveleri elle koparılarak toplanmaktadır. Meyveleri çiğ olarak tüketilebileceği gibi pişirilerek de tüketilebilir ama yaprakları çiğ tüketilmez. Meyveler pişirilerek reçel yapılabilir ya da meyve olarak tüketilebilir. Yapraklar ise kurutulmuş olarak çay olarak kullanılmaktadır. Bitki yörede gıda amaçlı tüketilmenin yanı sıra, sağlık için yararlarından faydalanmak üzere de tüketilmektedir. Yabani böğürtlen yapraklarının kaynatılıp suyunun süzülüp içilmesiyle birlikte ağızda oluşan yaralara iyi geldiği bilinmektedir. Toplanan meyveleri ise suyu çıkartılarak tüketildiğinde ishal rahatsızlığı olanlara bu durumu önleyici etki göstermektedir. Yörede yabani böğürtlenden reçel yapılmaktadır.

Tablo 7. Yabani Böğürtlen

Bitkinin Türkçe Adı:	Yabani Böğürtlen
Bitkinin Bilimsel Adı:	Rubus Fruticosus
Bitkinin Yöresel Adı:	Yabani böğürtlen, Hark üzümü
Bitkinin Kullanım Amacı:	Yiyecek, tıbbi
Bitkinin Yetiştigi ve Toplandığı Aylar:	Eylül ayının başında başlar ve Eylül ayı sonunda biter
Bitkinin Kullanılan Kısımları:	Yaprakları ve meyvesi kullanılmaktadır.

Çaşır Bitkisi: Araştırma esnasında edinilen bilgilere göre çağır bitkisi ilkbahar aylarında yetişmektedir. Yılda iki kez hasat edilen bu bitki Mayıs ayının 10'u ve Haziranın 15'inde kesici bir alet yardımıyla kesilerek toplanmaktadır. Toplanan bitkinin sürgünleri pişirilerek tüketilmektedir. Çiğ yenmez. Bitki gıda amaçlı tüketilmek için toplanmanın yanı sıra gelir amaçlı ve sağlığa olan faydaları açısından da toplanmaktadır. Bitki yöre halkı için önemli bir gelir kaynağı olup pazarlara da satışı yapılmaktadır. Çaşır genellikle haşlanıp tuzlanarak ya da haşlandıktan sonra yumurta ile kavularak tüketilmektedir. Çaşırın sağlığı iyileştirici özelliği olarak ishale de iyi geldiği aynı zamanda iştah açıcı bir bitki olduğu bilinmekte olup şeker hastalığına karşı da tüketilmektedir. Yörede çağır bitkisinden genellikle çağır kavurması ve çağır turşusu yapılmaktadır.

Tablo 8. Çaşır Bitkisi

Bitkinin Türkçe Adı:	Çaşır bitkisi
Bitkinin Bilimsel Adı:	Ferule sp.
Bitkinin Yöresel Adı:	Tetik çaşırı, Çaşır, Çakşır, Çaşur
Bitkinin Kullanım Amacı:	Yiyecek, tıbbi, ticari
Bitkinin Yetiştığı ve Toplandığı Aylar:	Mayıs ve Haziran ayı
Bitkinin Kullanılan Kısımları:	Yaprakları ve meyvesi kullanılmaktadır.

Isırgan Bitkisi: Isırgan bitkisi katılımcılardan alınan bilgilere göre yörede temmuz ve ağustos aylarında yol kenarlarında ve rutubetli alanlarda yetişmektedir. Bitkinin saplarından kesici bir alet yardımıyla kesilerek toplanmaktadır. Çıplak elle dokunulduğu takdirde iğne batması etkisi yaratmakta olan bu bitki kurutulmuş kışa saklanmaktadır. Bitki yöre halkı tarafından gıda ve tıbbi amaçlı kullanılmaktadır. Bitkinin yaprak ve sapları pişirilerek veya çiğ tüketilebilmektedir. Isırgan bitkisinin ön haşlama işlemi yapılarak yemeği yapılmakta veya haşlanarak kavurması yapılmaktadır. Tıbbi amaçlı ise; yöre halkı tarafından ağrıyan bölgeye bitkinin vurularak temas ettirilmesi halinde ağrıyan bölgeyi uyuşturduğu bilinmektedir. İltihap kurutucu özelliği nedeniyle de bitki bol suyla yıkanıp tuzlandıktan sonra çiğ olarak tüketilmektedir. Yörede ısırgan bitkisinden ısırgan yemeği ve ısırgan otu kavurması yapılmaktadır.

Tablo 9. Isırgan Bitkisi

Bitkinin Türkçe Adı:	Isırgan Bitkisi
Bitkinin Bilimsel Adı:	Urtica L.
Bitkinin Yöresel Adı:	Isırgan
Bitkinin Kullanım Amacı:	Yiyecek, tıbbi
Bitkinin Yetiştığı ve Toplandığı Aylar:	Temmuz ve Ağustos ayları
Bitkinin Kullanılan Kısımları:	Yaprakları ve sapları

Yemlik Bitkisi: İlkbahar aylarında görülen bu bitki kırlarda yetişmektedir. Bitki toplanacak erişkinliğe ulaştıktan sonra (körpe iken) kökünden elle koparılarak toplanmaktadır. Çiğ tüketilebilen bir bitkidir. Bitki olgunlaşıp çiçek açtığı zaman yenilmez. Yöre halkı tarafından gıda ve tıbbi amaçlı tüketilmektedir. Bitki toplanıp, temizlenerek bol suyla yıkandıktan sonra isteğe bağlı olmakla beraber tuzlanarak tüketilebilir. Yörede yemlik bitkisinin iştah açıcı özelliği olduğu ve sindirim problemi olanlara iyi gelmesi nedeniyle sıklıkla tüketilmektedir.

Görüşme yapılan kişiler yörede yemlik bitkisi ile genellikle yemlik otu yemeği yapıldığını ifade etmişlerdir.

Tablo 10. Yemlik Bitkisi

Bitkinin Türkçe Adı:	Yemlik
Bitkinin Bilimsel Adı:	Tragopogon porrifolius
Bitkinin Yöresel Adı:	Yemlik otu
Bitkinin Kullanım Amacı:	Yiyecek, tıbbi
Bitkinin Yetiştigi ve Toplandığı Aylar:	Mart, Nisan, Mayıs ayları
Bitkinin Kullanılan Kısımları:	Sürgünleri

Alıç Meyvesi: Yapılan araştırmalar neticesinde ilkbahar aylarında görülen bu meyve el ile koparılarak toplanmaktadır. Yetiştigi ağacın boyu 10 metreye kadar yükselmektedir. Verdiği alıç meyvesi hoş kokulu ve ekşimsidir. Meyveler olgunlaştıkça kırmızı rengini almaktadır. Toplanan meyveler iğne yardımıyla ipe dizilerek pazarlarda satılmakta ve bu şekilde çay olarak tüketilmektedir. Yörede gıda amaçlı tüketilmenin yanı sıra tıbbi olarak da kullanılmaktadır. Yöre halkı tarafından idrar söktürücü özelliğiyle de bilinmektedir. Yörede alıç meyvesi ile genellikle alıç marmelatı yapılmaktadır.

Tablo 11. Alıç Meyvesi

Bitkinin Türkçe Adı:	Alıç
Bitkinin Bilimsel Adı:	Crataegus L.
Bitkinin Yöresel Adı:	Alıç, Aloç, Aluç, Alış, Ekşi muşmula
Bitkinin Kullanım Amacı:	Yiyecek, tıbbi, ticari
Bitkinin Yetiştigi ve Toplandığı Aylar:	Mart, Nisan, Mayıs ayları
Bitkinin Kullanılan Kısımları:	Meyveleri

Kuş Üzümü: Yapılan araştırmalar ve katılımcıların verdiği cevaplar neticesinde kuş üzümü bitkisinin temmuz aylarında meyve veren bir çalı türü olduğu tespit edilmiştir. Üzerindeki meyveler elle koparılarak toplanmaktadır ve çiğ tüketilebilir. Kırmızı renkli olup farklı türleri de yetişmektedir. Ekşimsi bir tadı olup, dolma harcı içlerinde de kullanılmaktadır.

Tablo 12. Kuş Üzümü

Bitkinin Türkçe Adı:	<i>Kuş üzümü</i>
Bitkinin Bilimsel Adı:	Ribes
Bitkinin Yöresel Adı:	Kuş üzümü, Frenk Üzümü
Bitkinin Kullanım Amacı:	Yiyecek
Bitkinin Yetiştigi ve Toplandığı Aylar:	Temmuz ayı
Bitkinin Kullanılan Kısımları:	Meyveleri

Altın Çilek: Yöre halkından edinilen bilgilere göre altın çilek eylül aylarının sonunda görülmektedir, ekim ayında ise turunculaşır. Yerde bir dal üzerinde bitmektedir. Toplanabilmesi için turunculaşması beklenir. Çok hafif bir meyve olan altın çileğin dışı tülümsü turuncu bir zarla kaplıdır. Soyularak açıldığında ise içerisinde bilye büyüklüğünde meyvesi vardır. Tüketilebilen kısmı meyvesidir, çiğ yenilebilir. Yörede gıda amaçlı kullanımının yanı sıra tıbbi olarak da özellikle zayıflatma konusundaki özelliği nedeniyle tüketilmektedir. Bu şekilde meyveler yoğurda katılarak tercih edilmektedir. Yörede altın çilekten reçel yapılmaktadır.

Tablo 13. Altın Çilek

Bitkinin Türkçe Adı:	<i>Altın çilek</i>
Bitkinin Bilimsel Adı:	Physalis peruviana
Bitkinin Yöresel Adı:	Altın çilek
Bitkinin Kullanım Amacı:	Yiyecek, Tıbbi
Bitkinin Yetiştigi ve Toplandığı Aylar:	Eylül, Ekim
Bitkinin Kullanılan Kısımları:	Meyveleri

Semizotu Bitkisi: Katılımcıların verdikleri cevaplar incelendiğinde semizotu bitkisinin yörede bahar aylarında görüldüğü tespit edilmiştir. Bitki toprak üzerine yatık bir şekilde büyümektedir. Yaprakları küçük ve etlidir. Toplanılacak erişkinliğe ulaşan bitki elle koparılarak toplanabilmektedir. Toplanan bitkinin körpe sapsarı ve yaprakları çiğ veya pişmiş olarak tüketilebilmektedir. Yoğurdun içerisine katılarak, salatası yapılarak veya “pirpirim aşısı” yemeği pişirilerek kullanılmaktadır. Yörede bitkiden tıbbi amaçlı da yararlanılmaktadır. Lifli bir bitki olması nedeniyle kabızlık problemi çekenlere iyi geldiği bilinmektedir. Yöre halkı tarafından demetlenerek yol kenarlarında satılmaktadır. Yörede genellikle semizotu bitkisinden pirpirim aşısı ve semizotu salatası yapılmaktadır.

Tablo 14. Semizotu

<i>Bitkinin Türkçe Adı:</i>	<i>Semizotu</i>
<i>Bitkinin Bilimsel Adı:</i>	Potulaca oleracea
<i>Bitkinin Yöresel Adı:</i>	Semizotu, pirpirim
<i>Bitkinin Kullanım Amacı:</i>	Yiyecek, tıbbi, ticari
<i>Bitkinin Yetiştigi ve Toplandığı Aylar:</i>	Mart, nisan ve mayıs
<i>Bitkinin Kullanılan Kısımları:</i>	Yaprakları ve körpe sapsarı

Madımak Bitkisi: Katılımcılardan toplanan bilgiler doğrultusunda madımak bitkisi Nisan-Mayıs aylarında yörede gözlenmektedir. Toprak üzerinde yatık şeklinde büyüyen bu bitkinin sap ve yaprakları elle koparılarak toplanmakta, yaprak ve sapsar pişirilmek suretiyle tüketilmektedir. Yörede bitkiden gıda amaçlı faydalanılmaktadır. Madımak yemeği yörede sıklıkla tercih edilen bir yemek çeşididir.

Tablo 15. Madımak

<i>Bitkinin Türkçe Adı:</i>	<i>Madımak</i>
<i>Bitkinin Bilimsel Adı:</i>	Polygonom cognatum
<i>Bitkinin Yöresel Adı:</i>	Madımak, Kuşekmeği
<i>Bitkinin Kullanım Amacı:</i>	Yiyecek
<i>Bitkinin Yetiştigi ve Toplandığı Aylar:</i>	Nisan ve Mayıs
<i>Bitkinin Kullanılan Kısımları:</i>	Yaprakları ve körpe sapsarı

Kırmızı Kuşburnu: Yapılan araştırmalar neticesinde kırmızı kuşburnu, gövdesi ve dalları dikenli olan bir ağacın meyvesidir. Eylül ayında ağaçta zamanla oluşan çiçeklerin orta kısmında yetişmektedir. Taç yaprakların olgunlaşp dökülmesiyle birlikte meydana çıkan meyve kırmızı kuşburnu adını almaktadır. 15 gün dal üzerinde beklemekte ve yöre halkı tarafından elle koparılarak meyveler toplanmaktadır. Meyveler henüz yaş iken pişirilerek suyu sıkılmakta ve bu şekilde içecek olarak tüketilebilmekte ya da nişasta eklenerek tatlısı yapılmaktadır. Uzun süreli saklayışlar için kurutularak ileriki zamanlarda çay olarak da tüketilebilmektedir. Yöre halkı kırmızı kuşburnundan gıda amaçlı faydalanmanın yanı sıra tıbbi amaçlı olarak da faydalanmaktadır. Yapılan kuşburnu ieeğinin soğuk algınlığına karşı beden direncini artırdığı bilinmektedir. Yine yöre halkı tarafından kurutulmuş olan kırmızı

kuşburnu paketlenerek yol kenarlarında ve pazarlarda satılmaktadır. Yörede kırmızı kuşburnundan kuşburnu tatlısı ve kuşburnu içeceği yapılmaktadır.

Tablo 16. Kırmızı Kuşburnu

Bitkinin Türkçe Adı:	<i>Kırmızı kuşburnu</i>
Bitkinin Bilimsel Adı:	Rosa canina
Bitkinin Yöresel Adı:	Kırmızı kuşburnu, Kuşburnu
Bitkinin Kullanım Amacı:	Yiyecek, Tıbbi, Ticari
Bitkinin Yetiştigi ve Toplandığı Aylar:	Eylül ayı
Bitkinin Kullanılan Kısımları:	Meyveleri

Araştırmanın amacıyla ilgili son soru olan “yenilebilir yabancı bitkilerin bölgesel kalkınmada ki önemi nelerdir?” sorusuna alınan tüm cevaplar incelendiğinde tespit edilen 15 yenilebilir yabancı bitkiden sadece 5’inin (alıç meyvesi, çarşır bitkisi, evelik bitkisi, semizotu bitkisi ve kırmızı kuşburnu) ticari amaçlı kullanıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Bu bitkilere baktığımızda sağlık için önem arz eden çarşır bitkisinin salamurasının ve kendisinin pazarlarda satıldığı, yemeklik olarak tercih edilen evelik bitkisinin kurutularak ve taze haliyle pazarlarda ve yol kenarlarında satıldığı son olarak ise semizotu bitkisinin gelir amaçlı pazar ve yol kenarlarında satıldığı bilgisine ulaşılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma Erzurum ilinin Uzundere ilçesinde yetişen yenilebilir yabancı bitkileri tespit ederek gastronomik açıdan öneminin belirlenmesine yönelik olarak yapılmıştır. Araştırma kapsamında araştırma sahasına inilerek Uzundere ilçesinde ikamet eden gönüllü 15 kişi ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak sorulan sorulardan alınan cevaplar not edilmiş ve değerlendirilmiştir. Sahada 15 adet yenilebilir yabancı bitki tespit edilmiş olup bunlar; evelik, bağa yaprağı, kızamık, ebegümece, taş inciri, yabancı böğürtlen, çarşır, ısırgan, yemlik, alıç, kuş üzümü, altın çilek, semizotu, madımak ve kırmızı kuşburnudur. Bu bitkilerin 13’ü tıbbi amaçlı (evelik bitkisi, bağa yaprağı bitkisi, kızamık bitkisi, ebegümece bitkisi, taş inciri, yabancı böğürtlen, çarşır bitkisi, ısırgan bitkisi, yemlik bitkisi, alıç meyvesi, altın çilek, semizotu bitkisi, kırmızı kuşburnu) , 2’ si sadece gıda amaçlı (madımak bitkisi, kuş üzümü) ve 5’i ticari amaçlı (alıç meyvesi, çarşır bitkisi, evelik bitkisi, semizotu bitkisi ve kırmızı kuşburnu) olarak kullanılmaktadır.

Katılımcılara yöneltilen demografik sorular IBM SPSS programı ile analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda katılımcıların cinsiyetlerine bakıldığında 5’inin erkek, 10’unun kadın olduğu tespit edilmiştir. Yine katılımcıların yaş dağılımlarına bakıldığında ise 31 yaş ve

altında 1 kişi olduğu, 31-40 yaş aralığında 1 kişi olduğu, 41-50 yaş aralığında 4 kişi olduğu, 51-60 yaş aralığında 2 kişinin olduğu, 61-70 yaş aralığında 5 kişinin olduğu, 71 yaş ve üzeri 2 kişi olduğu görülmüştür. Katılımcıların eğitim durumu dağılımlarına bakıldığında ise ilkokul mezunu 8 kişi, ortaokul mezunu 4 kişi ve lise mezunu 3 kişi olduğu görülmektedir.

Araştırmada belirlenen amaçları gerçekleştirmek üzere mülakat esnasında yöneltilen sorulardan ilki “Uzundere’de toplanan ve kullanılan bitkiler nelerdir?” sorusu olmuştur. Bu bitkiler evelik, bağa yaprağı, kızamık, ebegümece, taş inciri, yabancı böğürtlen, çasır, ısırgan, yemlik, alıç, kuş üzümü, altın çilek, semizotu, madımak ve kırmızı kuşburnudur. Yenilebilir yabancı bitkiler tespit edildikten sonra bu bitkilere verilen yöresel isimler, bilimsel isimler, bitkilerin kullanım amaçları, bitkilerin yetiştiği ve toplandığı zamanlar, bitkilerin özellikle yemeklerde hangi kısımlarının kullanıldığı, bu kısımların yemeklerde nasıl kullanıldığı, bitkilerden en sık yapılan yemeklerin reçetelerinin nasıl olduğu ve bu yenilebilir yabancı bitkilerin bölgesel kalkınmada ki öneminin neler olduğu tespit edilmiştir.

Yörede yenilebilir yabancı bitki olarak en sık tüketilene evelik bitkisidir. Evelik bitkisinin yöresel ismi boçu, pancar ve labada olarak geçmektedir. Bitkinin bilimsel ismi rumex L.’dir. Evelik bitkisi yiyecek ve tıbbi amaçlı kullanılan bir bitkidir. Bu bitkinin Uzundere bölgesinde Mart ve Mayıs aylarında yetişip toplandığı bilinmektedir. Evelik bitkisinin yemeklerde kullanılan kısımları ise dal ve yapraklarıdır. Yörede evelik bitkisi ile evelik sarması ve evelik otu yemeği sıkça yapılmaktadır. Bunun yanında evelik pancarı, evelik çorbası ve kuru evelik yemeği gibi yemekler de yapılabilmektedir.

Yörede ciltte oluşan sivilcelere de iyi gelmesiyle bilinen bağa yaprağı bitkisinin yöresel ismi sinirli ot, sinir otudur. Bitkinin bilimsel ismi Plantago L.’dir. Bağa yaprağı bitkisi yiyecek ve tıbbi amaçlı kullanılan bit bitkidir. Bu bitkinin Uzundere ilçesinde her ayda görüldüğü söylenmektedir. Bağa yaprağı bitkisinin kurutularak çay haline getirilmesi gelenek halindedir.

Yörede en sık kullanılan bitkilerden bir diğeri ise kızamık bitkisidir. Yörede bu bitki karamuk, sarıçalı ve kızamık gagası adıyla da bilinmektedir, bilimsel ismi ise Berberis Vulgaris L.’dir. Yöre halkı tarafından yiyecek ve tıbbi amaçlı kullanılmaktadır. Uzundere bölgesinde nisan ve mart aylarında görülmektedir. Yörede yemeklik olarak kullanılan kısımları yaprakları ve meyvesidir. Bu bitkiden yörede kızamık aşısı, kızamık yaprağı kavurması gibi yemekler yapılmaktadır.

Yöre halkı tarafından sadece gıda amaçlı olarak değil tıbbi amaçlı olarak da tercih edilen ebegümece bitkisinin bilimsel ismi Malva Vulgaris’dir. Yörede Gelin yaprağı adıyla da bilinmektedir. Bölgede Eylül ve Mart ayları arasında görülen bu bitkinin yemeklerde

kullanılan kısımları yaprakları ve meyvesidir. Yöre halkı tarafından ebegümeçi yemeği, ebegümeçi kavurması gibi yemeklerde yapılmaktadır.

Yörede taşlık alanlarda yetiştiği bilinen taş inciri, sedef hastalığına iyi gelmesiyle bilinmektedir. Yörede kara incir olarak da bilinen bu bitkinin meyveleri çiğ olarak tüketilmektedir. Ağustos ve eylül aylarında görülürken yaprakları ve meyvesinden faydalanılmaktadır, yapraklar tedavi amaçlı kullanılmaktadır.

Yörede topraklı arazide biten yabancı böğürtlenin bilimsel ismi Rubos Fruticous'dır. Hark üzümü olarak da bilinen bu bitkinin yiyecek ve tıbbi amaçlı kullanıldığı söylenmektedir. Uzundere bölgesinde eylül ayının başlarında görülmekte olup eylül ayının sonunda bitmektedir. Yaprakları ve meyvesi kullanılan bu bitkinin yaprakları kurutularak çay haline getirilmektedir, meyveler ise çiğ tüketilir aynı zamanda istenirse meyvelerden yabancı böğürtlen reçeli de yapılmaktadır.

Yörede sıklıkla tüketilen bitkilerden bir diğeri ise çasırdır. Yörede çakşır, çaşur ve tetik çasıru isimleriyle de bilinmekte olup bilimsel ismi Ferule sp'dir. Mayıs ve Haziran aylarında görülen bu bitki yılda iki kez hasat edilmekte olup, yiyecek, tıbbi ve ticari amaçlı kullanılmaktadır. Yörede yemeklik olarak kullanılan kısımları yaprakları ve meyvesidir. Bu bölgede bitkinin salamurası, çasıır kavurması ve çasıır öldürmesi gibi yemekleri yapıldığı da bilinmektedir. Sağlığa olumlu etkileri açısından ayrıca bitkinin ticareti de yapılmaktadır.

Yörede en çok görülen bitkilerden bir olan ısırgan bitkisi kesici bir alet yardımıyla koparılarak toplanılan bir bitkidir, bitkinin bilimsel ismi ise Urtica L.'dir. Yörede yiyecek ve tıbbi amaçlı kullanılan bu bitki kışın kullanılmak üzere de kurutularak saklanmaktadır. Temmuz ve ağustos aylarında görülmektedir, yemeklik için kullanılan kısımları ise yaprakları ve saplarıdır. Yöre halkı tarafından ısırgan yemeği, ısırgan otu kavurması, ısırgan otu çorbası gibi yemeklerde yapılabilmektedir.

Yörede ilkbahar aylarında görülen yemlik bitkisine mart, nisan ve mayıs aylarında rastlanmaktadır. Bitkinin bilimsel ismi Tragopogon Porrifolius'dur. Yörede yiyecek ve tıbbi amaçlı kullanılmaktadır. Çiğ tüketilebileceği gibi sürgünleri yemeklik olarak da kullanılmaktadır. Yöre halkı tarafından yemlik oto yemeği yapılabildiği gibi yıkanıp tuzlanarak çiğ olarak da tüketilmektedir.

Yapılan araştırmada ilkbahar aylarında görülen alıç meyvesinin yöresel ismi aloç, aluç, alış ve ekşi muşmuladır, bilimsel ismi ise Crataegus L.'dir. Bu meyve yiyecek, tıbbi ve ticari amaçlı kullanılmaktadır. Özellikle ipe dizilerek kurutulup pazarlarda satılan bu meyve çay olarak tüketilmekte ve idrar söktürücü özelliği nedeniyle de bilinmektedir. Yöre halkı tarafından alıç meyvesinde marmelat yapılarak da faydalanılmaktadır.

Kuş üzümü, yöresel ismiyle frenk üzümü olarak bilinen bu bitki temmuz ayında Uzundere ilçesinde görülmektedir. Bilimsel ismi Ribes'dir. Yiyecek olarak faydalanılan bu bitkinin meyveleri tüketilmektedir.

Yöre halkından edinilen bilgilere göre Uzundere ilçesinde yetişen altın çileğin bilimsel ismi Physalis peruviana'dır. Altın çilek yiyecek ve tıbbi amaçlı olarak yörede kullanılmaktadır. Bu meyvenin bünyede zayıflatıcı etkisi olduğu bilinmektedir, bölgede eylül ve ekim aylarında görülen bu meyve yemeklik olarak tercih edildiğinde çiğ olarak ya da yoğurda katılarak tüketilmekte olup meyveden altın çilek reçeli yapmakta yöre halkının alternatifleri arasındadır.

Uzundere'de sıklıkla tüketilen bir diğer bitki ise semizotu bitkisidir. Yörede pirpirim ismiyle de bilinen semizotu bitkisinin bilimsel ismi ise Potulaca Oleracea'dır. Bitki yiyecek, tıbbi ve ticari amaçlı kullanılmaktadır. Uzundere bölgesinde mart, nisan ve mayıs aylarında görülürken bitkinin yemeklik olarak yaprakları ve körpe sapları kullanılmaktadır. Yöre halkı tarafından pirpirim aşı, semizotu salatası ve semizotu çorbası gibi yemekleri de yapılmaktadır. Yörede yol kenarlarında ve pazarlarda bitkinin ticaretine de rastlamak mümkündür.

Yörede yemeği sıklıkla tercih edilen bir bitki olan madımak bitkisinin yöresel ismi kuşekmeği olup, bilimsel ismi ise Polygonum Cognatum'dur. Uzundere bölgesinde Nisan ve Mayıs ayların da görülmekte olup bitkinin yaprakları ve körpe sapları yemeklik olarak kullanılan kısımlarıdır. Bitkiden madımak yemeği, etli madımak yemeği ve kuru madımak yemeği gibi yemeklerde yapılmaktadır.

Yörede yapılan araştırmalar neticesinde yöre insanı tarafından en çok kullanılan bitkilerden birinin meyvesi olan kırmızı kuşburnunun bilimsel ismi Rosa Canina'dır. Yöre halkı tarafından yiyecek ve tıbbi amaçlı kullanılan bu bitki Uzundere bölgesinde eylül ayında görülmektedir. Kırmızı kuşburnunun kuşburnu tatlısı ve kuşburnu içeceği olmak üzere yöre mutfağında sıklıkla tüketildiği söylenmektedir. Kuşburnunun kurutularak çay yapılması da diğer bir alternatiftir. Aynı zaman da yol kenarların da ve pazarlarda kırmızı kuşburnu vücut direncini artırıcı özelliği nedeniyle kurutulmuş olarak satılmaktadır.

Araştırmada ayrıca araştırmanın amacıyla ilişkili olarak yenilebilir yabancı bitkilerin bölgesel kalkınmadaki önemi belirlenmeye çalışılmıştır. Mülakat yapılan kişilere yöneltilen bu soruya alınan cevaplar değerlendirildiğinde yenilebilir yabancı bitkilerden özellikle çadır bitkisinin sağlık açısından faydalı olması ve şeker hastalığına iyi gelmesi gerekçesiyle salamurasının yapılıp satıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Yine evelik bitkisinin yaş ve kuru halleri tercih edilen yemeklerden olması dolayısıyla pazarlarda yerini almıştır, satışı yapılan son bitki ise semizotu olup yöre için önemli bir yere sahiptir. Yöre halkı tarafından sağlığa faydasından

ötürü kırmızı kuşburnu çayına ilgi oldukça yoğundur. Yöre kırmızı kuşburnu kurutulup paketlenerek yol kenarlarında satılmaktadır. Yine alıç meyvesinin mayhoş tadını seven insanlar tarafından yol kenarlarında alıcı bulduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda geliştirilen öneriler aşağıda sıralanmaktadır:

- En sık kullanılan yenilebilir yabani bitkilerden yeni reçeteler geliştirilmeli, bu reçeteler bir kitapta toplanarak satışa sunulmalıdır. Bu sayede hem yenilebilir yabani bitkilere ilgi duyanlara hem de yiyecek içecek işletmelerine önemli bir katkı sunulabilir. Ayrıca yiyecek-içecek işletmeleri menülerine bu yemekleri ekleyerek ilgili reçetelerin tanıtımını da yapabilir.
- Yöre halkının kalkınmasına katkı sağlamak için il merkezinde ve ilçe merkezlerinde haftanın bir günü yalnızca yerel halk tarafından toplanan yenilebilir yabani bitkilerin satılabileceği bitki pazarı kurulabilir. Bu sayede hem yörede yenilebilir yabani bitkilere ulaşamayanlar hem de bu ürünleri yöre civarında satın almak isteyenler ürünlere kolaylıkla ulaşabilir.
- Yenilebilir yabani bitki pazarını ziyaret edemeyecek hedef grupları için sanal bitki marketi oluşturarak, internet üzerinden satış başlatılabilir.
- Yöre halkının bu bitkilerle kalkınmasını kolaylaştırabilmek ve “Küreselleşmeye karşı yereli koruma” düşüncesiyle hareket edebilmek için Atatürk Üniversitesi Turizm Fakültesi ve Ziraat Fakültesi öğretim üyelerinin yerel halka eğitimler vermesi halkı bilinçlendirebilir. Bu konuda bilinçlenen halk yaşadığı bölgede yetişen yenilebilir yabani bitkilere karşı farkındalık kazanabilir.
- Amacı Erzurum-Uzundere’de yetişen yenilebilir yabani bitkilerin çeşitliliğini ve bu bitkilerden üretilen ürünleri hedef gruplar ve nihai yararlanıcılara aktarmak ve sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla yenilebilir bitki festivalleri düzenlenebilir.
- Yenilebilir bitki festivalinde katılımcılara herhangi bir bitkiden ne kadar çeşitte reçete üretebileceğine yönelik düzenlenen yarışmalara katılımlarını teşvik etmek ve dolayısıyla ürün çeşitliliğini artırmak hedeflenebilir. Her sene yapılması planlanan bitki festivalinde üretilen yeni reçetelerle yenilebilir bitkilerin önemini artırmak ve sürdürülebilirliğini sağlamak bölge için oldukça önemlidir.
- Bu önerilere ek olarak bu konuya ilgi duyan ve araştırmak isteyen kişilerin ülkemizin yenilebilir yabani bitki zenginliğinin farkında olarak araştırma sahasını geniş tutması ve gerekirse Türkiye’nin yenilebilir yabani bitki envanteri veya haritasını çıkarması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdulrahaman, A. A., Fajemiroye, O. J. ve Oladele, FA. (2006). Ethnobotanical Study of Economic Trees: Uses of Trees as Timbers and Fuel Woods in Ilorin Emirate of Kwara State, *Nigeria. Ethnobotanical Leaflets*, 10: 113- 120.
- Akan, H. ve Bakır Sade, Y. (2015). Kahta (Adıyaman) Merkezi ve Narince Köyü'nün Etnobotanik Açısından Araştırılması, *BEÜ Fen Bilimleri Dergisi*, 4(2), 219-248.
- Alpaslan, İ. (2011). Kuzeydoğu Anadolu'da Doğal Bitkilerden Yenilen ve Yemeklerde Kullanılanlar, III. Uluslararası Doğu Anadolu Bölgesi Geleneksel Mutfak Kültürü ve Erzurum Yemekleri Sempozyumu.
- Batu, S. (2000). Özel Gereksinimli Öğrencilerin Kaynaştırıldığı Bir Kız Meslek Lisesindeki Öğretmenlerin Kaynaştırmaya İlişkin Görüş Ve Önerileri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çetinkaya, N. ve Yıldız, S. (2018). Erzurum'un Yenilebilir Otları ve Yemeklerde Kullanım Şekillerine Yönelik Bir Araştırma, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 482-503.
- Çimen, A. (2005). Uzundere ve Çevresinin Tıbbi Aromatik Bitkileri, (Yüksek Lisans Tezi), Artvin: Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Doğan Y., Uğulu U. ve Durkan N. (2013). Wild Edible Plants Sold in The Local Markets of Izmir, Turkey. *Pak J Bot.*, 45, 177-184.
- Ertaş, Y. ve Karadağ, M. (2013). Sağlıklı Beslenmede Türk Mutfak Kültürünün Yeri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(1), 117-136.
- Evren, M., Tutkun, E., Apan, M. ve Evren, S. (2009, Kasım). Yeşil Yapraklı Sebze Salatalarında Mikrobiyolojik Riskler. 6. *Gıda Mühendisliği Kongresi*, Antalya, 439-443.
- Karaca O. B., Yildirim O. ve Çakıcı A. C. (2015). Gastronomi Turizminde Otlar, Ot Yemekleri ve Sağlıkla İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3, 27-42.
- Karadağ, Ü. (2015). Datça Bölgesine Ait Yenilebilir Otların ve Çiçeklerin Tespiti, Sağlığa Faydaları ve Yemeklerde Kullanım Şekilleri, (Yüksek Lisans Tezi), Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karahan, F. ve Orhan, T. (2008). Uzundere Vadisi Tarımsal Faaliyetlerinin Peyzaj Çeşitliliğine Etkileri, *Alinteri*, 15(B), 26-32.
- Koçyiğit, M. ve Özhatay, N. (2008). The Wild Edible And Miscellaneous Useful Plants In Yalova Province (Northwest Turkey), *J. Fac. Pharm*, 40, 19-29.

Mil, B. ve Denk, E. (2015). Erzurum Mutfağı Yöresel Ürünlerin Otel Restoran Menülerinde Kullanım Düzeyi: Palandöken Örneği, *International Journal of Social and Economic Sciences* 5 (2): 01-07.

Orhan, T. ve Karahan, F. (2010). Uzundere İlkesi ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi, *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 11(1), 27-42.

Tuzlacı, E. (2011). *Türkiye'nin Yabani Besin Bitkileri ve Ot Yemekleri*. İstanbul: Melisa Matbaacılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık. Ankara.

URL1: <http://www.yenihaberden.com/service/amp/yabani-otlarin-faydalari-ve-zararlari-nelerdir-7192yy.htm>.

URL2:<https://besinler.net/uzun-yasam-icin-sebze-semizotu/>

İNANÇ TURİZMİNİN YEREL KALKINMADAKİ ÖNEMİ: MİDYAT ÖRNEĞİ⁹

Şeyhmus DEMİRCAN¹⁰ Hüseyin ÇEKEN¹¹

ÖZET

Küreselleşme olgusunun hız kazanması sonucu artan rekabet ortamı ile teknolojik, siyasal ve sosyo ekonomik değişimler gerçekleşmiş ve diğer sektörlerde olduğu gibi turizm sektöründe tüketim kalıpları da değişmektedir. Bu değişimler sonucunda hem gelişmemiş hem de gelişmekte olan ülkelerin küresel turizm pazarından aldıkları payı yükseltebilmeleri, alternatif turizm çeşitlerini geliştirebilmeleri ile mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda ülkemizde gelişmekte olan bölgelerdeki turizm sektörünün gelişimde stratejik öneme sahip olan alternatif turizm çeşitlerinden biri de inanç turizmdir. İnanç turizm, gelişmemiş veya gelişmekte olan yörelerdeki diğer turizm türleri ile de entegre olabilen bir turizm türüdür. Midyat ilçesi inanç turizmi açısından birçok önemli değere sahip olduğundan dolayı bu çalışmanın amacı da Midyat ilçesinde gerçekleştirilen inanç turizmi faaliyetlerinin yerel kalkınma üzerindeki öneminin belirlenmesidir. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniği ile yürütülmüş ve 2014 yılında 31 katılımcı ile gerçekleştirilen “İnanç turizminin yerel kalkınmadaki önemi: Midyat örneği” isimli tez sonuçlarından 31 katılımcının görüşleri alıntı yapılmıştır. Daha sonra aynı mülakat soruları Haziran 2021 tarihinde 10 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Bunun sonucunda 7 yılda inanç turizmi kapsamındaki gelişmeler de ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Turizm, İnanç Turizmi, Yerel Kalkınma, Midyat.

Geliş **Submitted** 28.12.2020

Kabul **Accepted** 23.12.2021

⁹ Bu çalışma 2014 yılındaki “İnanç Turizminin Yerel Kalkınmadaki Önemi: Midyat Örneği” isimli yazarın yüksek lisans tezinden faydalanılarak yazılmıştır.

¹⁰ Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla Meslek Yüksekokulu, Seyahat Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bölümü, seyhmusdemircan@mu.edu.tr.

¹¹ Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Konaklama İşletmeciliği Bölümü.

THE IMPORTANCE OF LOCAL DEVELOPMENT TO RELIGIOUS TOURISM: A STUDY IN MIDYAT

ABSTRACT

With the increasing competitive environment as a result of the acceleration of the globalization phenomenon, technological, political and socio-economic changes have taken place and consumption patterns have changed in the tourism sector as in other sectors. As a result of these changes, it is possible for both underdeveloped and developing countries to increase their share in the global tourism market by developing alternative tourism types. In this context, faith tourism is one of the alternative tourism types that has strategic importance in the development of the tourism sector in the developing regions of our country. Faith tourism is a type of tourism that can be integrated with other types of tourism in underdeveloped or developing regions. Since Midyat has many important values in terms of faith tourism, the aim of this study is to determine the importance of faith tourism activities carried out in Midyat on local development. The research was carried out with the interview technique, which is one of the qualitative research methods, and the opinions of 31 participants were quoted from the results of the thesis titled "The importance of faith tourism in local development: The case of Midyat", which was carried out with 31 participants in 2014. Later, the same interview questions were conducted with 10 participants in June 2021. As a result, developments within the scope of faith tourism in a 7 years period are also discussed.

Key Words: Religious, Tourism, Local Development, Mardin, Midyat.

1.GİRİŞ

Günümüzde az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin temel sorunu, sahip oldukları mevcut kaynaklarıyla kalkınma hamlelerini gerçekleştirememeleridir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşanan bölgelerarası dengesizlik, ülkemizin sınırları içerisinde de yoğun olarak görülmektedir. Bu sorunu da yerel kalkınma ile gidermek mümkün olabilmektedir. Burada temel amaç yörenin sahip olduğu öncelikli sektörü tespit edebilmek ve bu doğrultuda mevcut kaynakların rasyonelliğini sağlamaktır. Bölgenin gelişmesi, toplum refahı ve kalkınma bakımından oldukça büyük önem taşıyan turizm sektörü, hem bölgesel hem de yerel ölçekte değerlendirilmesi sistemli bir kalkınma için büyük önem arz etmektedir. Son yıllarda önemi hızla artan ve ülkelerin tanıtımında önemli katkısı olan turizm çeşitlerinden biri de inanç

turizmidir. Buradan hareketle bu çalışmanın temel amacı alternatif turizm faaliyetleri içerisinde önemli bir yeri olan inanç turizmi hakkında önemli bir potansiyele sahip olan Midyat ilçesinin inanç turizmi faaliyetleri ile yerel kalkınmaya olan etkileri ve önemini ortaya koymaktır. Aynı zamanda bu çalışmanın, sahip olduğu zengin tarihi ve kültürel kaynakları ile öne çıkan Midyat ilçesinin inanç turizm kapsamında yerel ve ulusal çapta tanıtımına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı alternatif turizm faaliyetleri içerisinde önemli bir yeri olan inanç turizmi faaliyetlerinin yerel kalkınmaya olan etkileri ve önemini ortaya koymaktır. Araştırmanın temel amacına bağlı olarak Türkiye’de inanç turizmi açısından önemli bir kültürel ve tarihi değeri olan Midyat ilçesi araştırmaya konu edilmiştir. Araştırma kapsamında Midyat ilçesinin tercih edilmesinde, sahip olduğu önemli değerlere rağmen çok az sayıdaki bilimsel çalışmaya konu olmuş olması ve inanç turizminin gelişiminin yörenin kalkınmasına olan etkisinin incelenmemiş olması etkili olmuştur.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1 KALKINMA VE YEREL KALKINMA KAVRAMLARI

Kalkınma çabaları insanlığın ortaya çıktığından beri varlığını sürdürmüştür. Kalkınmanın teorik temellerinin Adam Smith (1723-1790) tarafından atıldığı söylenebilmektedir. Smith, iş bölümü ve sermaye birikimini iktisadi büyümenin temel faktörleri olarak görmüştür. Bazı yazarlar tarafından kalkınma konusunda ilk bilimsel eserin Smith’in 1776 yılında yayınladığı “Ulusların Zenginliği” kitabı olduğu ileri sürülse de kalkınma konusunda ilk sistematik çalışmalar 1940’lı yılların sonunda başlamıştır (Taban ve Kar, 2016: 1-5). 1950-1970 yılları arasında altın çağını yaşayan kalkınma iktisadi, bu tarihten itibaren yoksulluk ve eşitsizlik konularının ağır bastığı ikinci aşamasına geçmiştir. GSMH’nin yoksulluğu önlemede yeterli bir koşul olmaması, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında gelişmişlik farkının giderek açılması, kalkınmayı milli gelir artışlarına bağlayan, insan ve refah faktörünü göz ardı eden geleneksel yaklaşımın eleştirilmesine neden olmuştur. Diğer taraftan aynı yıllarda birçok ülkede ekonomik istikrarsızlığın yaşanması, Dünya Bankası’nın liderliğindeki neo-klasik iktisadın gündemdeki ilk sıraları almasına sebep olmuştur (Taban ve Kar, 2010: 1-7). 1990’lı yıllarda yaşanan krizler ile iyimser yaklaşımlar sorgulanmaya başlanmış ve yoksullukla mücadele tüm uluslararası kuruluşların gündemi olmuş ve kalkınma kavramı yine gündeme gelmiştir. Dolayısıyla, bu süreçte kalkınma kavramının da içerikleri sürekli değişmiş ve zaman içerisinde de farklı tanımlamalar yapılmıştır. Geçmişten günümüze kadar farklı kalkınma tanımları aşağıda belirtilmeye çalışılmıştır.

İşgüden, (1982) kalkınma sürecini, milli gelir ve üretimin zaman içinde sayısal olarak artması ile birlikte, kurumlardaki köklü değişiklikleri, ekonomik ve toplumsal yapının yeniden düzenlenmesini, halkın değer yargılarında, dünya görüşlerinde ve davranış kalıplarındaki değişiklikleri de kapsayan bir süreç olarak ifade etmiştir.

Kalkınma kavramı ekonomik büyümenin tek başına bazı gelişmeleri karşılamada yetersiz kalmasından dolayı ortaya çıkmıştır. Ekonomik kalkınma, sadece nicelik bakımından artışları değil; aynı zamanda nitel faktörlerdeki değişiklikleri de içeren bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Geçmişten bu yana kalkınma kavramı ile büyüme kavramı da birbiri için kullanılmıştır ancak bu açıdan ele alındığında ekonomik büyüme, ekonomik kalkınmanın niceliksel yönünü tanımlamaktadır. Ülgener (1991: 409-411)'in ifadesiyle iktisadi büyüme, millet ekonomisinin temel verilerinden fert başına devamlı gelir artışını mümkün kılacak şekilde sayı ve hacim değişiklikleridir. Dolayısıyla ekonomik kalkınma, ekonomik büyümenin incelenmesine ilave olarak, kurumsal ve kültürel faktörlerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini de incelemelidir. Kalkınma kavramı adına bu cümleleri destekleyici bir tanım yapan Crocker (1991: 459), kalkınma kavramı için, “*Ancak kalkınma kavramının tanımlanması altında tam da ekonomik ve ekonomik olmayan kaynakları bir bütün olarak içinde barındıracak yerden başlatılması gerekmektedir. Nitekim kalkınmayı sermaye ve teknoloji ikilemine mahkûm ederek sadece bu iki faktörün birikimine bağlayan anlayışlara karşın yeni bir kalkınma kavramı geliştirebilmek gerekir*” şeklinde ifade etmiştir ve bu da ülkelerin mevcut sosyo-ekonomik gelişim düzeyine göre değişmektedir.

Kalkınma kavramında yaşanan anlam karmaşasına benzer bir durum, bölgesel kalkınma ve yerel kalkınma kavramlarının tanımlamalarında da söz konusudur. Bu kavram karmaşası farklı amaçlara göre farklı alan ölçeklerinin kullanılmasından; hukuki, sosyolojik, demografik, coğrafi, siyasal ve çevresel disiplinlere de yer verilmesinden kaynaklanabilmektedir (Gündüz, 2006: 2). Çalışmanın sınırları içerisinde yer alan yerel kalkınma hakkındaki bu anlam kargaşasını gidermek amacıyla birkaç tanım yapılmıştır.

Yerel kalkınma, yeni iş ve vergi kaynakları yaratmak için özel sektör yatırım fırsatlarını teşvik etmede yerel hükümetlerin kıt kaynakları yönettiği bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir yapı içerisinde yerel hükümetler, kendi planlarını ve teşviklerini uygulamaya koymaya çalışabilir veya özel sektör ve Toplumsal Kalkınma Organizasyonları gibi kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve ilişki içine girebilirler (Krumholz, 1999: 83). Dünya Bankası'nın yapmış olduğu tanımlamaya göre yerel kalkınma; “*şehir, metropoliten alan ve alt ulusal bölge olarak tanımlanan topluluktaki herkesin yaşam kalitesini iyileştiren ve ekonomik*

faydaları artıran sürdürülebilir ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek için yerel otoritelerin, özel sektörün, kâr peşinde koşmayan kurumların ve yerel halkın birlikte çalışmasıdır” (Aktakaş, 2006: 22).

Günümüzde yerelin, küresel düzeyde üstlendiği ekonomik ve siyasi rol, onu bir gelişme aktörü konumuna getirmiştir. Ancak bu, geleneksel bölgenin/bölgesel organizasyonun önemini yitirdiği anlamına gelmemektedir. Tersine bölgesel organizasyonun, “vizyon oluşturarak” bölge içinde yönetsel eşgüdümü sağlamada, bölge dışında, bölgelerarası (ulus içi ve uluslararası) rekabette söz sahibi olmada üstleneceği yönlendirici rol önem kazanmıştır. Bu anlamda bölgesel ve yerel kalkınma birbiri içine girmiş biri diğerinin alternatifi olarak değil, aynı sürecin iki yüzü gibi birlikte gelişme göstermişlerdir. Bölgesel kalkınma anlamında yaşanan değişim sonucunda bölgesel kalkınma, yerel kalkınmayı da içeren bir boyut kazanmış, bölgesel/yerel kalkınma birlikte kullanılır ve temelde aynı şeyi ifade eder konuma gelmişlerdir (Çetinkaya, 2012: 91). Burada önemli olan kentsel alanlar ile kırsal alanlar arasındaki gelişmişlik düzeyleri farklarının giderek derinleşmesi, dezavantajlı konumda bulunan kırsal alanların kalkınmasını sağlayacak sektörleri tespit edebilmektir.

2.2. İNANÇ TURİZMİ VE MİDYAT

Dünyada birçok insan, en az yılda bir ya da iki defa kendi ülkelerindeki veya başka ülkelerde ilgi duyduğu destinasyonlara (çekim merkezi) turistik veya kültürel amaçlarla seyahat etmektedir. Bu seyahatlerin amaçları arasında ibadet ve inanç merkezlerini ziyaret de yer almaktadır. Diğer taraftan dünyada yaşayan 7 milyar insanın, 2,2 milyarı Hıristiyan, 1,6 milyarı Müslüman, 14 milyonu Musevi/Yahudi olup, geri kalan 2.9 milyar ise Hinduizm, Budizm, Şintoizm, Taoizm vb. 19 değişik dine inanmakta ve az bir bölüm ise hiçbir dine mensup bulunmamaktadır. Bu bakımdan insanlar dini ibadet ve seremonilerin yapıldığı, inananların dini vecibeler dolayısıyla belirli sürelerle ziyaret ettikleri kutsal mekânlar olan bu inanç merkezlerine büyük ilgi göstermektedir (Anadol, 2002: 175). Çalışma alanı olan Midyat ilçesinde alternatif turizm çeşitlerinden inanç turizm merkezlerinin olması bölgenin kalkınmasında büyük önem taşımaktadır.

İnanç turizminin tanımına bakılacak olursa; “İnsanların sürekli olarak yaşadıkları, olağan gereksinimlerini karşıladıkları yerlerin dışında, dini gereksinimlerini yerine getirmek, inanç çekim merkezlerini görmek amacıyla yaptıkları gezilerin turizm olgusu içerisinde değerlendirilmesi” olarak tanımlanmaktadır (Bingöl, 2007: 1). İnançlar gereği zorunlu gördüğü kutsal mekânları ziyaret ederek hem manevi hem de iç huzuru arayan insanların katılmış olduğu bir turizm türüdür.

Midyat, tarih kitaplarında Cebel-i Tur veya Tur-Abidin (Turabdin) diye adlandırılır. Tur-Abidin 'ibadet edenlerin dağı' anlamında kullanılan bir tamlamadır. Midyat ve yöresinde bulunan çok sayıda mağaraların geçmişte ibadet yeri olarak kullanıldıkları ve bu nedenle bu alanların 'dinin (ibadetin) toprağı' diye adlandırıldığı bilinmektedir (Kafkas, 2007: 60). Günümüzde Midyat'ta 6 etnik grup bulunmaktadır. Bunlar: Türkler, Becirmaniler, Kürtler, Mhalmiler, Süryaniler ve Yezidilerdir. Midyat ilçesinde bu kadar etnik grubun bir arada yaşaması bölgenin sahip olduğu inanç merkezlerini ve bölgeye olan ziyaretin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Yüzyıllar boyunca bir çok uygarlığa beşiklik etmiş, farklı dinlere ve dillere sahip insanların kardeşçe yaşadığı ilçe olan Midyat, zengin tarihi kültürel varlıkları ve dikkat çeken Midyat taşından yapılan evler ile turizm sektörü açısından vazgeçilmez bir destinasyon konumuna gelmiştir. Bunlara örnek olarak; Midyat merkezde bulunan Konuk Evi son zamanlarda çekilen dizi ve filmlerle tüm dünyanın dikkatini çekmiştir. Bununla birlikte, son zamanlarda Midyat Estel'de yer alan Kültür Evi de Midyat Belediyesi tarafından turizme kazandırılmıştır.

Tablo 1: Midyat İlçesindeki İnanç Merkezleri

CAMİİ VE TÜRBELER	KİLİSE VE MANASTIRLAR
Ulu Camii	Deyr-ul Umur Manastırı (Mor Gabriel)
H. Abdurrahman Camii	Meryem Ana Kilisesi
Cevat Paşa Camii	Mor Barsavmo Kilisesi
Nehrozlar Camii	Mor Aksanoya Kilisesi
Şeyh Cemiş Türbesi	Hah Harabeleri
Şeyh Musa Türbesi	Mor Sarbel Kilisesi
	Mor Abraham Manastırı
	Mor Estafanos Kilisesi
	Mor Kuryakos Kilisesi
	Mor Serkis Bakos Manastırı
	Mor Yakup Manastırı
	Narlı Harabeleri
	Mort Şmuni Kilisesi
	Mor Ahısnoya Kilisesi
	Mor Eşayo Kilisesi
	Protestan Kilisesi
	Mar İzozel Kilisesi
	Mor Eliyo Kilisesi
	Mor Efremler Kilisesi
	Mor Dimet Kilisesi
	Mor Hadbşabo Kilisesi
	Mor Şemun Kilisesi
	Mor Loozor Kilisesi

Kaynak: İş, V. (2006). "Midyat; Dinler ve Diller Kenti" ve "Mardin Turizm İl Müdürlüğü".

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada nitel araştırma yöntemleri ile yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Önceden hazırlanmış görüşme taslağına bağlı olarak sürdürülen yarı yapılandırılmış mülakat

tekniki araştırmacıya daha sistematik ve karşılaştırılabilir bilgi elde edebilme olanağı sağlamak amaçlanmıştır (Yıldırım ve şimşek, 2004).

Mülakat sorularının hazırlanma aşamasında ulusal ve uluslararası literatür taranarak benzer çalışmaları yapan araştırmacıların soruları analiz edilmiş, araştırma konusunu en iyi şekilde kapsayacak sorular oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu görüşme formu ile 2014 yılı içerisinde gerekli randevular alınmış ve pilot çalışma yapmak üzere çalışma alanına gidilmiştir. Bu sũrete 12 katılımcı ile görüřũlmüř ve veriler analiz edilmiştir. Görüşme formunda yer alan sorular sũzgeten geirilmış daha derinlemesine bilgi edinmek suretiyle birincil ve ikincil verilerden oluşan 9 soru oluşturulmuştur. Bu kapsamda 2014 yılında 31 katılımcı ile görüşme/mũlakat yapılmıştır. Daha sonra çalışmada verilerin gũncelliđini yitirmiş olma ihtimaline dayanarak araştırmaya dâhil edilen 10 birey ile telefon veya mail ile yapılan görüşmeler sonucu 2021 yılı Haziran ve Eylül ayları arasında randevu alınmış ve kabul edilen randevular sonucunda ulaşılabilen yönetici, memur, esnaf ve sũzleřmeli görevlilerden oluşan 10 katılımcı çalışmaya dahil edilmiştir.

3.1. ARAşTIRMA SAHASI VE ÖRNEKLEM

Araştırma sahası olarak, sahip olduğu inanç merkezleri ile inanç turizmi açısından önem arz eden Midyat ilçesi ele alınmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden kartopu örnekleme tekniğinden faydalanılmış ve katılımcılar ile yarı yapılandırılmış mũlakat tekniği kullanılmıştır. Veriler 2014 yılında 31 katılımcı ile gerçekleştirilen çalışmada (Demircan, 2014) yer alan mũlakat soruları kullanılarak Haziran 2021 tarihinde 10 katılımcı ile tekrar gerçekleştirilerek toplanmıştır. Katılımcılar, Midyat ilçesindeki yerel yönetim kurumları ve özel işletmelerin yöneticilerinden oluşmaktadır. Bu kapsamda yerel yönetim kurumu temsilcileri, esnaf ve zanaatkâr, turizm işletmeleri ve inanç merkezi temsilcilerine mũlakat uygulanarak, sonuçlar değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR

4.1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Tablo 2: 2014 Yılı Katılımcıların Demografik Özellikleri

KİŞİLER	CİNSİYET	EĞİTİM	MESLEK	ÇALIŞMA 2015 SÜRESİ	ÖNCEKİ MESLEK	YABANCI DİL
1	Bay	Ön lisans	Esnaf	1 Yıl	Öğrenci	Arapça, İngilizce, Kürtçe, Rusça
2	Bay	İlköğretim	Esnaf	2-3 Yıl	İşçi	Kürtçe
3	Bay	Ön lisans	Esnaf	5 Yıl	Esnaf	Kürtçe, Süryanice
4	Bay	Lise	Esnaf	20 Yıl	Esnaf	Arapça, Kürtçe, Süryanice
5	Bay	Lise	Esnaf	3-5 Yıl	Şoför	Kürtçe
6	Bay	Lise	Papaz	7 Yıl	Görevli	Arapça, Kürtçe, Süryanice
7	Bay	İlköğretim	Şoför	10 Yıl	İşçi	Arapça, Kürtçe, Süryanice
8	Bay	İlköğretim	Esnaf	30 Yıl	Esnaf	Arapça, Kürtçe
9	Bay	Lisans	Müdür	20 Yıl	Veteriner	Arapça, Kürtçe
10	Bay	Lise	Esnaf	27 Yıl	Aşçı	Arapça, İngilizce, Kürtçe
11	Bay	Lise	Başkan Yrd.	15 Yıl	Müdür	Arapça, İngilizce, Kürtçe, Süryanice
12	Bay	Lisans	Metropolit Sekreteri	15 Yıl	Öğrenci	Almanca, Arapça, İngilizce, Kürtçe, Süryanice
13	Bay	Lisans	Görevli	1 Yıldan Az	Öğrenci	İngilizce, Kürtçe
14	Bay	Lise	Müdür	2-3 Yıl	Serbest	Arapça, İngilizce, Kürtçe, Süryanice
15	Bay	Lisansüstü	İmam	17 Yıl	İmam	Arapça, Kürtçe
16	Bay	Lise	Memur	9 Yıl	Muhasebeci	Arapça, Kürtçe
17	Bay	Lise	Sekreter	22 Yıl	Esnaf	Arapça, Kürtçe
18	Bay	Lisans	Memur	1-2 Yıl	Şef Garson	Arapça, İngilizce
19	Bay	Lisans	Müdür	10 Yıl	Müdür	Arapça, Kürtçe
20	Bay	Lisans	Memur	3-5 Yıl	Serbest	İngilizce
21	Bayan	Lise	Şef	5 Yıldan Fazla	Öğrenci	Arapça, İngilizce, Kürtçe
22	Bay	Lisansüstü	Müdür	51 Yıl	Otelcilik	Almanca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Kürtçe
23	Bay	Lise	Görevli	1 Yıldan Az	Öğrenci	İngilizce, Kürtçe
24	Bay	İlköğretim	Görevli	15 Yıl	İşçi	Arapça, Kürtçe, Süryanice
25	Bay	Ön lisans	Esnaf	25 Yıl	Kamu Görevlisi	Arapça, İngilizce, Kürtçe
26	Bayan	Lisans	Şef	8 Yıl	Öğrenci	İngilizce, Kürtçe
27	Bay	Lisans	Görevli	1-2 Yıl	Öğrenci	Almanca, Arapça, İngilizce, Kürtçe
28	Bay	Lise	Görevli	1 Yıl	Serbest	İngilizce, Kürtçe
29	Bay	Lisans	Görevli	2-3 Yıl	Öğrenci	Arapça
30	Bay	Ön lisans	Müdür	23 Yıl	Memur	Arapça, Kürtçe
31	Bay	Lisans	Başkan Vekili	5 Yıl	İşletmeci	Arapça, İngilizce, Kürtçe

Tablo.2'ye bakıldığında 2014 yılında gerçekleştirilen araştırma kapsamında mülakat uygulanan katılımcıların büyük çoğunluğu erkeklerden (n: 29, % 93.54) oluşmaktadır. Katılımcıların eğitim durumları değerlendirildiğinde ise 11 katılımcı (%35.48) lise mezunu iken, 4 katılımcının ön lisans, 10 katılımcının lisans, 2 katılımcının ise lisansüstü mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir ifadeyle katılımcıların %51.61'i en az ön lisans düzeyinde eğitime sahiptir. Buradan hareketle mülakat uygulanan grubun konuyla ilgili yeterli bilgi ve donanıma sahip olduğu ve mülakatların daha nitelikli gerçekleştirildiği söylenebilir. Tablo

2’de dikkati çeken bir diğer husus katılımcıların yabancı dil bilgisi düzeyidir. Mülakatlar sonucunda katılımcıların her birinin en az bir yabancı dili bildiği, bununla birlikte iki ve/veya daha fazla dil bilen katılımcıların (n: 28) % 90.32’lik oran ile büyük çoğunluğu oluşturduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan yöreye gerçekleşen turizm talebine paralel olarak katılımcıların Arapça, Kürtçe ve Süryanice dillerine hâkim oldukları gözlenmiştir.

Tablo 3: 2021 Yılı Katılımcıların Demografik Özellikleri

KİŞİLER	CİNSİYET	EĞİTİM	MESLEK	ÇALIŞMA 2015 SÜRESİ	ÖNCEKİ MESLEK	YABANCI DİL
K-1	Bay	Lisans	Müdür	14 Yıl	Görevli	Arapça, Kürtçe, Süryanice
K-2	Bay	İlköğretim	Görevli	10 Yıl	İşçi	Arapça, Kürtçe, Süryanice
K-3	Bay	İlköğretim	Esnaf	15 Yıl	Esnaf	Arapça, Kürtçe
K-4	Bay	Lisans	Müdür	22 Yıl	Yönetici	Arapça, Kürtçe
K-5	Bay	Lise	Esnaf	27 Yıl	Turizmci	Arapça, İngilizce, Kürtçe
K-6	Bay	Ön lisans	Yönetici	15 Yıl	Müdür	Arapça, İngilizce, Kürtçe
K-7	Bay	Lisansüstü	Yönetici	15 Yıl	Yönetici	Arapça, Kürtçe
K-8	Bay	Lise	Memur	9 Yıl	Muhasebeci	Arapça, Kürtçe
K-9	Bay	Lisansüstü	Müdür	30 Yıl	Memur	Arapça, Kürtçe, İngilizce
K-10	Bay	Lisans	Yönetici	5 Yıl	İşletmeci	Arapça, İngilizce, Kürtçe

Tablo.3’de görüldüğü üzere 2021 yılında gerçekleştirilen araştırma kapsamında mülakat uygulanan katılımcıların tümünü erkekler oluşturmaktadır. Katılımcıların eğitim durumları değerlendirildiğinde ise 2 katılımcı ilköğretim mezunu, 2 katılımcı lise mezunu iken, 1 katılımcının ön lisans, 3 katılımcının lisans, 2 katılımcının ise lisansüstü mezunu olduğu anlaşılmaktadır. Dikkat çeken bir diğer husus katılımcıların yabancı dil bilgisi düzeyidir. Mülakatlar sonucunda katılımcıların her birinin en az bir yabancı dili bildiği, bununla birlikte iki ve/veya daha fazla dil bilen katılımcıların büyük çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir.

4.2. TEMALAR

Araştırmada iki farklı dönemde katılımcılar katılmış ve bu görüşler karşılaştırılmıştır. Bu kapsamda 2014 yılında araştırmaya dahil olan katılımcılar 1 ile 31 rakamları ile gösterilirken yeni katılımcılar K1 ile K10 arasında kodlanmıştır.

Bu kapsamda öncelikle “Midyat turizminde inanç etkili bir faktör müdür?” sorusuna katılımcıların çok büyük bir çoğunluğu (n: 25) “Midyat turizminde inanç oldukça etkili bir faktördür” şeklinde yanıt verirken, 6 katılımcı yöredeki turizm faaliyetlerinde kültür turizmi ve kültürel değerlerin daha etkili olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte yalnızca 7 katılımcı yöreye gelen yerli ve yabancı turist sayısının yeterli olduğunu belirtirken 24 katılımcı yöreye yönelik turizm talebinin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Ayrıca 2021 yılı mülakat sonucunda katılımcıların tümü Midyat ilçesinin inanç turizm ile anıldığını belirtmektedir. Ayrıca turist varış istatistiklerine bakıldığında 2014 yılında Mardin ilinde 220 bin kişi konaklarken,

Hürriyet gazetesinde yer alan habere göre 2019 yılı ilk 3 ayda Midyat'ı 200 bin kişi ziyaret etmiştir. Buradan hareketle 7 yıl içerisinde turist varış istatistikleri ciddi oranda artış göstermiş ancak bu artışa rağmen yeni katılımcıların talebin daha da yetersiz olduğunu belirtmiştir.

Katılımcılara yöneltilen “Yöredeki turistik değerlere gereken önem veriliyor mu? Söz konusu turistik değerler yeterince korunuyor mu?” sorusuna katılımcıların büyük bir çoğunluğu (n: 21), “Yöredeki turistik değerlere gereken önem verilmekte ve korunmaktadır” şeklinde yanıt verirken, 10 katılımcı yöredeki turistik değerlere gereken önemin verilmediğini ve gerektiği kadar korunmadığını; zamanla tahrip edildiğini savunmaktadır. Araştırmaya sonradan dahil edilen katılımcıların da son dönemdeki yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşların yöredeki turizm kaynaklarına daha fazla önem verildiğini savunmaktadır. Bu kapsamda, yöredeki turistik değerlere gereken önem verildiğinin göze çarpan örneği olarak, **Katılımcı-11** yörenin turistik değerlerine son zamanlarda önem verildiğine vurgu yaparak: “...Yöredeki turistik değerlere sürekli yenileme yaparak gereken önemi veriyoruz. Bununla birlikte, turistik yapıların bütün temizliğini ve değerlerin korunmasını biz sağlıyoruz” şeklinde görüş belirtirken yeni katılımcılardan **K7** ise “...Midyat ilçesinin turistik kaynaklarını sürdürülebilir kılmak adına çalışmalarımızı sürekli yenilemekteyiz...” şeklinde ifade etmiştir.

Araştırmada üçüncü soru olarak “İnanç turizminin gelişmesine bağlı olarak, yöredeki alt yapı hizmetlerinin de geliştiğine inanıyor musunuz?” sorusuna eski katılımcıların büyük bir çoğunluğu, yeni katılımcıların da tümü “İnanç turizminin gelişmesiyle alt yapı hizmetlerinin de gelişeceği” görüşünde birleşmektedir. Bununla birlikte, 7 katılımcı, yörenin altyapısının geliştikten sonra turizmin gelişeceğini düşünmektedirler. Örneğin **Katılımcı-12**: “...İnanç turizmi ile birlikte altyapı çok gelişmez. Ancak altyapı gelişirse turizmin de gelişmesinde önemli rol oynar” şeklinde görüş bildirmiştir. Buradan hareketle, yöredeki turizm potansiyelinin gelişmesi için yöredeki altyapı hizmetlerinin belirli bir seviyede gelişmesi gerekmekte ve daha sonra buna paralel olarak inanç turizminde gelişmesiyle altyapı hizmetlerinin de gelişmesine katkıda bulunacağını söylemek mümkün olacaktır. Ayrıca bu soruya yeni katılımcıların tümü altyapının belirli bir seviyede

Araştırmada dördüncü soru olarak, “İnanç turizminden sağlanan gelirin yöre halkına katkı sağlayacağını düşünüyor musunuz?” sorusuna eski ve yeni katılımcıların tümü “İnanç turizminden sağlanan gelirin yöre halkının gelir kaynağına katkıda bulunduğu” görüşünde birleştiler. En belirgin örnek olarak, **Katılımcı-22**: “...İnanç turizminin gelişmesi ile halk doğru bilinçlendirilip yönlendirilse ve teşvik edilirse halkın gelir kaynağına doğrudan etki

eder. Buna küçük bir örnek olarak, yetkili kurumlar hijyenik ortamda halkın üretim yapmasına teşvik edilmesi; mesela yöre halkının köy yoğurdunu daha küçük kaplarda porsiyon şeklinde satabilmesi bile gelir kaynağına katkıda bulunur. Ayrıca, kadınların el işlerini (halı döşemeciliği gibi) değerlendirilip turizme kazandırılabilir. Bu da gelir kaynağına doğrudan etki eder. Tabi halkın bilinçlendirilmesi şart...” şeklinde görüş belirtmiştir.

Araştırmada beşinci sıradaki, “Yöredeki inanç turizminin gelişimine bağlı olarak, tarım, sanayi ve hizmet sektörleri açısından birçok sektöründe geliştiğine inanıyor musunuz?” sorusuna katılımcıların tümü “İnanç turizminin gelişmesi ile hizmet sektörlerine etki ettiğini” düşünmüştür. Ancak, katılımcıların büyük çoğunluğu da (n:21), “İnanç turizminin gelişmesiyle tarım ve sanayi sektörlerinin de gelişimine katkı sağlayacaktır” şeklinde görüş belirtirken, katılımcıların geri kalan kısmı (n:10) ise “İnanç turizminin gelişmesi hizmet sektörlerini etkiler. Ancak, tarım ve sanayi sektörlerini doğrudan etkileyeceğini düşünmüyorum” şeklinde görüş bildirmişlerdir. Yeni katılımcılardan **K-6** ise “...turizm sektörünün gelişmesi ile birlikte tarım ürünlerine olan talep artmaktadır. Ancak bu da fiyatları arttırmakta ve yerel halk açısından sezon dışında alım gücünü sınırlamaktadır...” şeklinde görüş bildirmiştir.

Bununla birlikte, “İnanç turizmi kapsamında, sizce yöredeki mal ve hizmetlere karşı önemli bir talep artışı söz konusu mudur?” sorusuna ise katılımcıların tümü “yöredeki mal ve hizmetlerin talep artışına doğrudan etki ettiği” görüşünde birleşmişlerdir. Buna örnek olarak, **Katılımcı-9** “... İnanç turizmi kapsamında yöredeki mal ve hizmetlerin talebinde artış tabi ki söz konusudur. Özellikle Midyat'ta meşhur olan her şeye talep artışı bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak, telkâri (gümüş el sanatı), Süryani Şarabı, Midyat Sabunu ve Tandır Ekmeğine talep her gün talep artıyor. Hatta sırf bunları satın almak için bile gelen turistler var...” şeklinde görüş bildirmiştir. Bu soruya farklı görüş bildiren **K-3** “... Midyat el sanatlarına talep fazla ama bazı kişiler bunu fırsata çevirip el sanatlarından ziyade fabrikasyon ürünleri vitrine çıkarıyor. Bu da yöremizin el sanatlarına değer kaybettiriyor...” şeklinde görüş bildirmiştir.

Araştırmada “Yöredeki inanç turizminin yöredeki işsizliğin giderilmesinde önemli bir role sahip olduğuna inanıyor musunuz?” sorusuna, katılımcıların çok büyük bir çoğunluğu (n:30) “İnanç turizminin gelişmesiyle işsizliğin azalması” görüşünde birleşmişlerdir. Buna örnek olarak, **Katılımcı-19** “... İnanç turizminin gelişmesi yöredeki işsizliğin giderilmesinde önemli rol oynar. Yöredeki otellerde, restoranlarda çalışan kişi sayısı artar ve doğrudan etkiler.

Bununla birlikte diğer sektörler de dolaylı olarak etki eder. Turizmin gelişmesiyle diğer sektörlerde gelişir ve diğer sektörlerdeki çalışan kişi sayısı artar. Yani her iş kolunda etkili olur...” şeklinde görüş belirtmiştir. Ayrıca yeni katılımcıların çoğu da yöredeki çalışanların yabancı turistler hakkında bilinçlendirilmesi gerektiğini ve personellerin kesinlikle yabancı dili akıcı konuşması gerektiğini savunmuşlardır

Araştırmada “İnanç turizm faaliyetlerine paralel olarak, yöredeki yatırımlarda sizce bir artış söz konusu mudur?” sorusuna katılımcıların yine büyük bir çoğunluğu (n:28), “İnanç turizmin gelişmesiyle birlikte yöredeki yatırımların artacağı” görüşünde birleşmişlerdir. Buna örnek olarak, **Katılımcı-11** “... Yöredeki yatırımlar her geçen gün artmakta zaten turizmin gelişme potansiyeline bakılarak bu yatırımlar yapılıyor. Örneğin, en son TUSİAD toplantısı burada yapıldı ve yeni yatırımlar masaya yatırılıp konuşuldu. Bununla birlikte hali hazırda inşaat halinde tamamlanacak oteller bulunmakta...” şeklinde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca, katılımcıların geri kalanı (n:3) ise “İnanç turizm kapsamında küçük yatırımların artacağını, büyük yatırımların zaman alacağından dolayı etkilemeyeceğini” savunmuşlardır. Ayrıca yeni katılımcılardan K-9 ise büyük yatırımcıların bu bölgeyi güvensiz gördükleri ve bölgede yaşanan herhangi bir olay olursa yatırımlarının boşa gideceğini düşündüklerini ifade etmektedir.

Araştırmada kamu kurumları ve özel işletmelerle alakalı “Sizce inanç turizmi faaliyetlerinin geliştirilmesinde Kamu Kurumları/Özel İşletmeleri’nin girişimleri yeterli midir?” sorusunda katılımcıların çoğunluğu (n:23) “Kamu Kurumları/Özel İşletmelerin girişimlerinin olduğu ancak bu girişimlerin yetersiz olduğu” görüşünde birleşirken, 7 katılımcı “Girişimlerin yeterli olduğunu” belirtmiş, bir (1) katılımcı ise soruya cevap vermek istememiştir. Kamu kurumları ve özel sektörlerin girişimlerin yetersiz olduğunu savunan katılımcılara örnek olarak **Katılımcı-14** “...İnanç turizminin gelişmesinde Kamu Kurumları/Özel İşletmelerin girişimleri var ama yetersiz kalıyor. Örneğin, Midyat’a ait bir turizm bürosu yoktu 8-9 ay önce Belediye tarafından turizm danışma bürosu açıldı ama oraya bakan bir kalifiyeli eleman yok ki gereken bilgiyi aktaramıyor. Ayrıca, turistik yerlerin aydınlatılması gerekiyor ve daha temiz tutulması gerekiyor ve bununla alakalı halkın da bilinçlendirilmesi gerekiyor. Bununla birlikte Midyat’taki diğer turizm değerlerinin de turizme kazandırılması gerekiyor. Midyat’ta sosyo-kültürel etkinlik yapılabilecek hiçbir yer yok ve bütün esnaflar erkenden kapatınca turistler akşam belirli bir saatten sonra dışarı çıkamıyor bu da Midyat’ın gününü erken bitirmiş oluyor... Bunların hepsi birleşince zaten girişimlerin yetersiz olduğunu gösteriyor...” şeklinde görüş bildirmiştir. Yeni katılımcıların ise, yapılan girişimlerin her geçen gün arttığı ancak bu girişimlerin de yetersiz olduğunu savunmuşlardır. Midyat’ın

sadece ulusal değil uluslararası pazarda yer alması gerekliliğini savunan yeni katılımcıların uluslararası tanıtım pazarlama yapılması gerekliliği bunun da medya ile giderileceğini dile getirmişlerdir.

Gerçekleştirilen mülakatta “Sizce Belediyeler ve yetkili kurumlar bölgedeki KOBİ’lerin turizmden daha fazla pay alması için söz konusu işletmelere yeterli destek sağlıyorlar mı?” sorusuna katılımcıların bir kısmı (n: 14), “*Belediyeler ve yetkili kurumların bölgedeki KOBİ’lerin turizmden daha fazla pay alması adına yeterli destek sağladığı*” görüşünde birleşirken, 16 katılımcı ise yeterli desteğin sağlamadığını düşünmektedir. Ayrıca, 1 katılımcıdan soru ile ilgili cevap alınamamıştır. Belediyelerin ve yetkili kurumların KOBİ’lere yeterli destek sağlamadığını düşünen katılımcıların görüşlerine örnek olarak, **Katılımcı-7** “... *Belediyeler-yetkili kurumlar kobilerin turizmden daha fazla pay alması için yeterli desteği sağlamıyorlar. Destekler daha büyük şirketlere veriliyor. Küçük esnaflara herhangi bir destek sağlandığına şahit olmadım...*” şeklinde görüş bildirmiştir. Bu konuda yeni katılımcıların görüşleri ise gerekli desteklerin verildiği ancak yöredeki esnafların konu hakkında çok bilgisi olmadığı ve insanların bu konu hakkında bilinçlendirilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Buna örnek olarak ise, **K-5**’in görüşü “...*Kobilerin turizmden daha fazla pay alması için yeterli destek sağlanıyor. Estel’de Kültür Evi açıldı. Ayrıca eski evlerin restore edilip otel veya restoranlara çevrilmesi adına verilen teşvikler var ama bu destekleri almak için prosedürleri nasıl sağlayacağımızı bilmiyoruz...*” şeklindedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma kapsamında Midyat ilçesinin tercih edilmesi, sahip olduğu önemli değerlere rağmen az sayıda bilimsel çalışmaya konu olmuş olması ve inanç turizminin gelişiminin bölgenin kalkınmasına olan etkisinin incelenmemiş olması araştırmanın önemini vurgulamaktadır.

Araştırmanın en önemli sonucu önceki araştırma ile aynı sonuçlara varılan Midyat ilçesinde turizm faaliyetlerinin giderek artmasına rağmen gelen (özellikle yabancı) turist sayısının henüz istenilen düzeyde olmamasıdır. İnanç turizminde arzu edilen seviyeye gelinememesinde öncelikle eksik ve/veya hatalı tanıtım faaliyetlerinin, etkili olduğu saptanmıştır. Bu noktada dikkati çeken bir diğer husus ise ilçenin tanıtım faaliyetlerinin Mardin ile birlikte gerçekleştirildiği ve tanıtımda Mardin ilinin ön planda tutulması sebebiyle hedeflenen turizm talebine ulaşamamasıdır. İnanç turizmi faaliyetlerinin istenilen düzeyde olmamasında etkili olan diğer önemli hususlar ise yetersiz sosyo-kültürel faaliyetler, alt-yapı eksikliği, uygun olmayan iklim koşulları, turizm tesisleri ve rekreasyon alanlarının az olması,

profesyonel turizm rehberliği faaliyetlerinin bulunmaması olduğu belirlenmiştir. Turizm talebinin yetersizliğine işaret eden bulgulara rağmen yöredeki mevcut turizm faaliyetlerinde inanç turizmi faaliyetlerinin çok önemli bir yer tuttuğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada elde edilen bir diğer önemli sonuç inanç turizmi faaliyetlerinin aynı zamanda yöredeki diğer turistik değerlerin korumasına katkı sağladığıdır. Bu kapsamda gelen ziyaretçilerin memnun olması ve geleceğe yönelik turizm talebinin artırılması amacıyla ilçede önemli yenileme çalışmalarının gerçekleştirildiği ve temizliğe önem verildiği belirlenmiştir. Diğer yandan yörede inanç turizminin daha fazla gelişmesi için öncelikle alt-yapı eksikliklerinin giderilmesi gerektiği, alt-yapı kalitesinin gelişmesi ile birlikte inanç turizmine yönelik faaliyetlerde artış olacağı öngörülmektedir. Araştırma sonucunda yöre halkının yöreye özgü el sanatları, el işleri ve/veya doğal (gıda/besin ürünleri vb.) ürünler üretilmesi yönünde bilinçlendirilmesi gerektiği ve bu tür ürünlerin inanç turizmi amaçlı gelen ziyaretçilere satışı ile yerel kalkınmaya katkı sağlanacağı saptanmıştır. Bununla birlikte yörede inanç turizmi faaliyetlerinin artması ile birlikte gerek turistik tüketime yönelik malzeme tedariki gerekse otel, restoran, kafe vb. işletmelerin gıda (yiyecek/içecek) ihtiyaçlarının karşılanması gerekse de üst yapı arzı için sanayi ürünlerinin temini kapsamında tarım ve sanayi sektörünün gelişeceği sonucuna ulaşılmıştır. Midyat ilçesinde inanç turizminin gelişimi ile yerel kalkınmada katkı sağlanacak bir diğer alan istihdam sorunudur. Nitekim gerçekleştirilen mülakatlarda katılımcılar yörede turistik tesislerin artması ile birlikte söz konusu tesislerin işgücü ihtiyacının yöreden karşılanacağı ve böylece işsizlik sorununun azalacağı yönünde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca, yörede inanç turizmi faaliyetlerinin gelişimine paralel olarak diğer sektörlerin de gelişeceği ve bu sektörlerde oluşacak işgücü açığının yöreden karşılanması ile işsizliğin önemli ölçüde azalacağı belirlenmiştir. Araştırmada inanç turizminin yerel kalkınma için büyük önem arz ettiğinin saptanmasına rağmen, aynı zamanda bölgedeki destek ve/veya teşvik yetersizliği nedeni ile turizm amaçlı girişimlerin yetersiz olduğu, sağlanan teşviklerde ise gerekli prosedürlerin gerçekleştirilmediği belirlenmiştir.

Yukarıda belirtile araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde Midyat ilçesinin kalkınmasında inanç turizminin daha fazla katkı sağlayabilmesi için öncelikle bölgeye yönelik etkin bir tanıtım planı oluşturulmalıdır. Yörenin tanıtımı kapsamında önem verilmesi gereken bir diğer husus ise araştırmada sınırlı sayıda gerçekleştirildiği belirtilen sosyo-kültürel faaliyetlerinin sayısının en kısa sürede hızla artırılmasıdır. Tanıtıma yönelik bu tür faaliyetlerin gerçekleştirilmesine paralel olarak aynı zamanda yöre halkı turizmin faydaları hakkında mutlaka bilinçlendirilmelidir. Burada önem verilmesi gereken bir diğer unsur ise bölgede açılacak Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi, kurslar ve yükseköğretim

kurumları ile en kısa sürede bölgeye tamamen hâkim ve bölgenin etkin tanıtımını gerçekleştirebilecek profesyonel turist rehberlerinin yetiştirilmesidir. Bu konuda kamu kurumlarının yörede öncü rol üstlenmesi gerekmektedir. Midyat ilçesinde inanç turizminin gelişmesi ve yerel kalkınmaya daha fazla katkı sağlaması amacıyla önem verilmesi gerek diğer hususlar ise:

- Mardin valiliği ve Midyat belediyesi el sanatları ve yöreye özgü doğal ürünlerin satışının yapılabileceği alanlar oluşturarak, yöre halkının bu alanları kullanması için gerekli yardım ve teşvikleri sunmalıdır.
- Midyat ilçesindeki tüm değerlerin ziyaret edilebileceği tur güzergâhları oluşturularak, seyahat acentalarının bu güzergâhları kullanmaları sağlanmalıdır.
- Rekreasyon faaliyetlerini gerçekleştirmek amacı ile yörede rekreasyon tesislerinin açılması hususunda halkın bilinçlendirilip teşviklerin artırılması gerekmektedir.
- Yörede keşfedilmemiş ve faal olmayan inanç merkezlerinin yenileme çalışmalarından sonra turizme kazandırılması için gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir.
- Yörede eğitim seminerlerinin düzenlenip turizmin önemi hakkında halkın bilinçlendirilmesi gerekmektedir.
- Yörede bulunan terk edilmiş tarihi mekanların tekrardan turizme kazandırılması için gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir.
- Yöredeki alt- yapı eksikliklerinin giderilmesi için özel kurumlar ve kamu kurumları tarafından Kalkınma Ajanslarına sunulmak üzere nitelikli projeler üretilerek finansman sorunu çözülmelidir.
- Yöredeki turistik değerlerin temizlik açısından denetlemelerin artırılması gerekmektedir.
- Yöredeki turizm işletmelerinde yöreye özgü ürünlerin tanıtımı ve satışının yapılması için gerekli girişimler gerçekleştirilmelidir.
- Yöredeki girişimci sayısının arttırılabilmesi için KOSGEB vb. kurumlar ile halka yönelik kurslar düzenlenmeli ve girişimcilere yönelik kredi destekleri sağlanmalıdır.
- Yöredeki ziyarete kapalı inanç merkezlerinin turizme kazandırılması amaçlı çalışmaların yapılması gerekmektedir.
- Yörenin sahip olduğu inanç merkezlerinin tanıtımının sadece yerel veya ulusal değil uluslararası yapılması.
- Yörede yer alan inanç merkezleri yakınında otopark düzenlenmelerinin yapılması.

İnanç turizminin yerel kalkınma üzerine etkilerinin incelendiği bu araştırma elde edilen sonuçlar bakımından önem arz etmekle birlikte kapsam ve yöntem olarak çeşitli sınırlılıklar

içermektedir ve sonuçları Midyat ilçesi ile sınırlıdır. İnanç turizminin yerel kalkınmaya etkisinin daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle Midyat ilçesini konu alan daha fazla araştırmalar gerçekleştirilmelidir. Bu araştırmalarda nicel ve nitel araştırma yöntemleri birlikte kullanılarak çok boyutlu analiz teknikleri ile daha detaylı sonuçlara ulaşılması hedeflenmelidir. Diğer yandan Efes, Konya gibi Türkiye’deki diğer inanç merkezleri ile Midyat ilçesi inanç turizminin karşılaştırılmalı olarak ele alındığı çalışmalar gerçekleştirilerek inanç turizminin yerel kalkınma üzerindeki etkilerinin daha iyi belirlenmesine çalışılmalıdır. Son olarak Midyat ilçesinin yerel kalkınmasında turizmin etkilerinin daha iyi anlaşılabilmesi için inanç turizminin diğer turizm faaliyetleri ile birlikte ele alındığı ve turizm faaliyetleri ile diğer sektörlerin birlikte ele alındığı kapsamlı araştırmalar gerçekleştirilerek, elde edilen sonuçların uygulamalara dönüştürülmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Anadol, K. (2002), “Türkiye’deki İnanç Merkezlerinin Çağdaş Anlamda Turizme Açılması Konusunda Taç Vakfının Katkıları”, *T.C. Turizm Bakanlığı II. Turizm Şurası Bildirileri I. Cilt*. Ankara.
- Anonim, (2002). “*Local Economic Development*”, The World Bank. (www.worldbank.org). E.T: (10.12.2006). (Akt. Aktakaş, 2006: 22).
- Bingöl, Z. (2007). “*Gelenekten Evrensele Anadolu’da İnanç Turizmi*”, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Crocker, D., A. (1991). “Toward Development Ethics”, *World Development*, Vol: 19, No: 5. Pp. 457-483.
- Çeken, H. (2008). “Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10. Cilt, 2. Sayı, ss: 293-306.
- Çetinkaya, Ö., Y. (2012). “Yerel Yönetimler Reformunun Yerel ve Bölgesel Kalkınmaya Etkisi”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı*, Doktora Tezi, Trabzon.
- Demircan.,Ş., Boztepe.,G., Çeken.,H., 2013. Kırsal Turizm Arz Potansiyelinin Swot Analizi ile Belirlenmesi: Muğla İli Örneği. Muğla Değerleri Sempozyumu.
- Demircan, Ş. (2014). İnanç Turizminin Yerel Kalkınmadaki Önemi: Midyat Örneği”, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- İş, A., V. (2006). “Midyat, Dinler ve Diller Kenti”, Göksu Ofset, İstanbul.
- İşgüden, T. (1982). “**Makro İktisat**”, Bilim ve Teknik Kitabevi, İstanbul.
- Hürriyet Gazetesi (2019), “<https://www.gmdergi.com/sektorel-haberler/midyata-4-ayda-200-binturist/#:~:text=H%C3%BCrriyet'ten%20Mehmet%20Halis%20%C4%B0%C5%9F,en%20%C3%A7ok%20g%C3%B6r%C3%BClen%20yerler%20aras%C4%B1nda>”.
- Kafkas, G., İ. (2007). “*Uygarlıklarımın Ben Mardin*”, Trend Yayınları, İstanbul.
- Krumholz, N. (1999). “Equitable Approaches to Local Economic Development”, *Policy Studies Journal*, 27(1), pp: 83-95.
- Smith, A. (2005), *Wealth of Nations*, Pennsylvania StateUniversity-USA, Electronic Classics Series, (<http://www.rrojasdatabank.info/Wealth-Nations.pdf>), (10.09.2017).

Soykan, F. (2003). Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi için Önemi, *Ege Coğrafya Dergisi*, 12 (2003), 1-11: İzmir.

Soykan, F. (2006). Avrupa’da Kırsal Turizme Bakış Kazanılan Deneyim, II. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi, s: 72-73, 20-22 Nisan.

Taban, S. ve Kar, M. (2016). **Kalkınma Ekonomisi**, (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 3. Baskı), Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Uçar, M., Çeken, H. ve Ökten, Ş. (2010). “*Kırsal Turizm ve Kırsal Kalkınma; Fethiye Örneği*”, Detay Yayıncılık, Ankara.

Uçkun, S. (2004), “*İşletme ve İşletme Türleri, Turizm İşletmeleri*”. Değişim Yayınları, İstanbul.

Ülgener, S. (1991). “**Milli Gelir, İstihdam ve İktisadî Büyüme**”, 7. Bs., Der Yayınları, İstanbul.